

GÜNEY SLAVLARINDA AĞIT VE AĞIT YAKMA PRATİKLERİ

Doç. Dr. Ömer AKSOY



GÜNEY SLAVLARINDA AĞIT VE AĞIT YAKMA PRATİKLERİ

Doç. Dr. Ömer AKSOY

ISBN: 978-625-6139-74-9

PA Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan / 99 Baskı

Sertifika No: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Aralık 2024



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1
Ağıtlar ve Destanlar Arasındaki İlişki.....	2
Güney Slav Ağıtları ve Ağıt Ritüelleri.....	8
Tarihsel Gelişim ve İlk Kayıtlar.....	10
İcra Edildiği Bölgeler ve Yayılma Sahası.....	12
Güney Slav Ağıtlarının Yaratım ve İcra Unsurları.....	15
Ağıtçılar ve Genel Hususiyetleri.....	15
Güney Slav Ağıtlarının Tematik Şablonu ve Temalar.....	18
Öteki Dünya Algısı.....	22
Düğün Türküleri ve Ağıtlar Arasındaki Münasebetler.....	23
Motifler.....	31
Ağıt Pratikleri.....	34
Melodik ve Ritmik Hususiyetler.....	39
SONUÇ.....	43
METİNLER.....	45
KAYNAKLAR.....	99
DİZİN.....	105

ÖNSÖZ

Slavlar, tarihî kayıtlarda 6. yüzyıla kadar izlerini sürebildiğimiz yoğun göçler neticesinde Balkan yarımadasına yerleşmeye başlamış, yerel etnik grupları da kendi bünyelerine katmak suretiyle bölgenin önemli bir kısmını Slavlaştırarak Balkanların majör etnik toplulukları halini almıştır. Günümüzde her ne kadar farklı dinî inançlara ayrılıp çeşitli etnik adlandırmalarla birbirlerinden farklı etnik gruplar olarak tanımlansa da bu gruplar sahip oldukları Hristiyanlık ve İslam öncesi bazı geleneksel inanç ve uygulamaları kültürel ve dinî yaşantılarında devam ettirmişler, ortak kültürel geçmişlerini yansıtan ve özellikle belirli bazı Slav grupların ortak paydaşı olarak bu kadim kültürel ve dinsel numuneleri günümüze taşımayı başarmışlardır. Bunlardan birisi de ağıtlar ve ağıt yakmanın önemli bir parçası olan defin pratikleridir.

Ağıt yakma geleneği ve defin pratikleri, bir yandan edebî bir mahiyette geleneğe vâkıf uzman yaratıcılar tarafından icra edilen bir folklor türü, diğer yandan ise defin sürecinde ölen kişinin arkasından yapılan acının terennüm edildiği pratiklerle dinsel ve geleneksel inançların bir tür ritik dışavurumu olarak dünyanın birçok farklı toplumunda bugün dahi varlığını devam ettirmektedir. Balkan Slavlarında gerek tarihî kayıtlarda gerekse de günümüzde hâlen bilhassa bazı kırsal kesimlerde ağıt ve ağıt yakma geleneğine rastlıyoruz. Fakat gelenek, Güney Slavları ile meskun olan Balkan coğrafyası içerisinde ilginç bir şekilde dinsel farklılıklardan bağımsız olarak başta Karadağ olmak üzere sadece belirli bir bölge ile sınırlı kalmıştır. Çalışmada bu bölgenin sınırları tayin edilmeye ve bunun nedenleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle ağıt kavramı ana hatlarıyla tanımlanmış, dünya toplumlarında ağıtın yeri ve defin pratikleri ile ağıt ve yas olgusunun tarihî metinlerde ne şekilde karşımıza çıktığı meselesi örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Özellikle destanlarla iç içe geçmiş yapısı üzerinden hareketle farklı toplumlara ait tarihsel metinlerde ağıt fenomeninin hangi şekilde yer aldığı üzerinde

durulmuştur. Ardından Güney Slavlarında ağıt yakma geleneklerinin tarihçesi hakkında bilgi verilip uygulandığı sahanın eş zamanlı ve art zamanlı olarak çerçevesi çizilmiştir. Ağıtların yaratım ve icra unsurları bağlamında ağıt pratikleri, ağıtçıların genel karakteristiği, ağıtlarda yer alan belli başlı motifler üzerinde tek tek durulmuş, ağıtların Slav düğün türküleriyle olan ilişkisi meselesiyle alakalı görüşlere atıflarda bulunulmuştur. Steçak adı verilen tarihi Bosna mezar taşları üzerinde yer alan figürlerin ve bu taşlarda karşılaştığımız kolo halkası çizimlerinin ağıt ritüelleri ile olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak metinler üzerinden Güney Slav ağıtlarının ritmik ve melodik unsurları incelenmiş ve sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Metinler bölümünde ise 19. yüzyıldan günümüze değin bölgeden kayıt altına alınan ağıt metinlerinden bir kısmına Türkçe tercümesi ile birlikte yer verilmiştir.

Çalışmayı hazırlarken birçok kişiden çeşitli yardımlar aldık. Hepsine teşekkürü bir borç bilirim. Bilhassa 19. yüzyılda kayıt altına alınan ve taşıdığı arkaik unsular nedeniyle Türkçeye tercüme edilmesi oldukça zahmetli olan ağıt metinlerinin günümüz Boşnak diline aktarılması ve Türkçeye tercüme edilmesi konusuna oldukça ciddi bir mesai harcadı. Bu konuda yardımlarını ve değerli vaktini benimle paylaşan Dr. Emina Vildiç'e şükranlarımı sunarım.

Doç. Dr. Ömer AKSOY

ZENİCA 2024

GİRİŞ

İnsan hayatının en önemli üç geçiş evresinden birisi olan ölüm fenomeni, iptidailikten günümüz modern dünyasına değin taşıdığı gizemin toplum nezdindeki bir yansıması olarak mezar taşlarına yansıtılan mimariden, sözlü kültürdeki edebî tegannilere, sanatın farklı alanlarında bedii duyguların tezahürüne bir vesile olmuştur. Ağıtlar da bunlardan birisidir. Ağıtlar, kendi acısını ifade etmesi söz konusu olmayan ölenin acısının geride kalanlar tarafından duyguların en yoğun ve güçlü olduğu bir anda, yani ölünün defnedilmesi sürecinde gerçekleştirilen bir çeşit duygu dışı vurumdur.¹ Ağıtlar, ölenin yaşarken yaptıkları güzel işler ve karakterinin methine, ölüm şekline, yaşına, cinsiyetine, medeni hâline vb. değişkenlerin etkisi ile kaderin sorgulanması, ölenin sonraki hayatı için temenniler, geride kalanlar için teselliler gibi duyguların terennümünden ibarettir. Ölen kişinin hatırasının o mezardayken muhafaza edilme arzusunun bir yansımasıdır. Ölüm karşısında takınılan bu tavır bireyselliğin karşısında kolektif bağların daha güçlü bir şekilde var olduğu toplumlarda cenazeye katılanların üzüntülerini bu şekilde ifade etmeleri, ölen kişiye karşı yapılan bir çeşit vazife olarak addedilmesi ile ilişkilendirilebilir. Zira geleneksel yapının ve kolektif şuurun günümüzde dahi güçlü bir şekilde korunduğu toplumlarda ölüm hadisesi karşısında gösterilen tepkinin daha keskin duygular taşıdığı ve bu duygusallığın ağıt yakma iştiyakını daha canlı bir biçimde var olmasını sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Dünya üzerinde yaşayan tüm toplumlarda geçmişten günümüze ağıt ve ağıt ritüellerine rastlamak olağan bir durumdur. Fiziksel bir acı karşısında kültür farkı gözetmeksizin verilen insani tepkiler gibi manevi bir acı karşısında gösterilen çığlık, hayıflanma, dövünme vb.

¹ Ağıtlar ile alakalı daha ayrıntılı tanımlar için şu kaynaklara müracaat edilebilir: Theresa C. Brakeley, "Mourning Song", *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, (Ed. Maria Leach, Jerome Fried), New York, 1972, s. 755-757; Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul, 1994, s. 197-199; İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar*, Akçağ Yay., 2001, Ankara, s. 10-15; Muhan Bali, *Ağıtlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997.

tavırlar, ağıt türünün ilk ortaya çıkış aşaması olarak addedilebilir.² Bu bakımdan ağıt yakma ve bununla ilintili ritüeller ile alakalı Sümer, Mısır, Antik Yunan, Roma gibi dünyanın en eski medeniyetlerinden günümüze ulaşan çok zengin bir literatürle karşılaşırız.³ Birçok araştırmacı, ölüm hadisesinin insan ruhu üzerinde bıraktığı tesirlerin dışı vurumunu edebiyatın temeli olarak değerlendirerek ilk toplumlarda özellikle yaşarken toplumda belirli bir mevki işgal eden kişilerin ölümleri ardından onlar hakkında söylenen ağıt mahiyetindeki övücü sözcükleri edebiyatın ilk numuneleri olarak görmüştür.⁴ Ağıtın evrensel bir fenomen olmasının yanında her kültür ölüm hadisesi karşısında kendisine has ritüel kalıpları da geliştirmiştir. Toplumların farklı yaşam koşulları onların kültürlerine ve mizaçlarına etki ettiği gibi aynı zamanda kendilerine has dinî ve edebî dinamikler geliştirmesine imkân sağlamıştır. Ağıtlar, ait oldukları toplumun dinî törenlerinin önemli bir parçası olmakla birlikte dinsel farklılaşma, ağıtlarda ve ağıt ritüellerinde biçimsel farklılıkların ortaya çıkmasındaki en temel etken olmuştur.

Ağıtlar ve Destanlar Arasındaki İlişki

Ağıtların aynı zamanda bir övgü şiiri olduğunu ve ölen kişinin arkasından onun güzel hasletlerinin methedildiğini ifade ettik. Ölen kahramanın yüceltildiği ağıtlar ve destanlar arasında var olan benzer ideolojik tavır, ağıt kahramanının destan kahramanı gibi yaptığı işlerin görkemli bir biçimde tasvir edilmesinde yatar. Kahramanlık, geleneksel toplumlarda en önemli insani değerdir. Ağıtlarda

² Adnan Çirgic, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2016, s. 36-37.

³ Eski Mısır'dan günümüze ulaşan ölüm üzerine söylenmiş acı ifadeler, Yunanlılar ve Romalılarda saçların ölümlere kurban olarak sunulmak için kesilmesi, yine Homeros şiirinde Aşil'in cenazesinde saçların kesilmesi, insanların yanında ölenlerin binek hayvanlarının kuyruk, yele vb. kesilmesi, bu hayvanların kurban edilmesi gibi çeşitli ölüm ritüelleri ve ölüm hadisesi üzerine verilen ve ağıt mahiyeti taşıyan ritüel örneklerine oldukça sık rastlarız. Benzer örnekler için bk. Talat S. Halman, *Eski Uygarlıkların Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s. 48-49, 88, 142, 239 vd.; Talat S. Halman, *Eski Mısır'dan Şiirler*, YKY Yay., İstanbul, 1994, s.71-75; Тих Р. Ђорђевић, “Лечење умоболних у манастирима; Шишање у жалости и Конопац са стрељаног човека”, *Гласник Скопског научног друштва* (III), 1928, s. 344-345.

⁴ Edebiyatın ve şiirin kökenleri ve bunların ağıt türü olan ilişkileri konusunda tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 49-54.

kahramanca bir mağduriyet vardır ki bu mağduriyetten geride kalanlar övünç duyar. Ağıt kahramanı toplumun idealleri uğruna gururlu ve görkemli bir biçimde ebediyete ulaşmıştır. Bu sebepten onun geride kalanlar tarafından methedilmesi olağandır. Ölüm acısının nesnesi konumunda olan ağıtçı kadınlar, ölümün verdiği hüznün ve ölen kahramanın taşıdığı gururla ağıtları terennüm etmektedirler. Muhtevada idealler, gurur, erdemlerin ve başarıların yüceltilmesi hâkim kılınır. Tabii olarak ölen kahramanın yakını ağıdında her şeyden önce ölenin hayattayken yaptıkları ile gurur duyduğunu ifade edecektir. Bu bağlamda ağıt ve methiyelerin destani şiirin oluşumunda bir ilk basamak işlevi görmüş olması gerekir. Bu minvalde epik şiir ve ağıdın kesiştiği nokta olarak methiyeyi gören Bowra, methiye ve ağıdın epik şiiri önelediğini, destani şiirin tüm toplumlar tarafından bilinmemesine rağmen methiye şiirleri ve ağıtların dünya üzerindeki tüm toplumlarda var olduğunu ifade eder.⁵

Kahramanlık şiiri övgü ve ağıt ile yan yana yaşar ve bu iki unsurun kahramanlık şiiri içerisinde çeşitli işlevleri yerine getirmek suretiyle iç içe geçmiş bir yapı oluşturması söz konusudur.⁶ Tarihi metinlerde bunun oldukça fazla örneği mevcuttur. Orta Çağ Avrupa edebiyatının kanonik destani metinlerinde kahraman ve onlarla ilintili ağıtlara ve ağıt ritüellerine oldukça sık rastlarız. Anglo-Sakson destanı Beowulf'da, kahraman Beowulf'un yakıldığı esnada saçları bağlı yaşlı bir kadının üzüntü içerisinde Beowulf için bir ağıt okuduğu ve kötü günlerin başlangıcından ve katliamlardan oldukça korktuğunu ifade etmiştir.⁷ Ünlü Cermen destanı Nibelungen'de kahraman Siegfried'in ölümü üzerine cenazesinde maiyeti ve halkı tarafından yakılan ağıtlar canlı bir biçimde tasvir edilmiştir.⁸ Aynı destanda Hun hükümdarı Atilla ve Got kralı Büyük Teoderik'in (Dietrich von Bern) ve

⁵ Cecil M. Bowra, *Heroic Poetry*, London, 1952, s. 8-10.

⁶ Cecil M. Bowra, *Heroic Poetry*, s. 20.

⁷ *Beowulf Destanı*, (Çev. Nazmi Ağıl), YKY Yay., İstanbul, 1999, s. 20, 128; R. K. Gordon, *Anglo-saxon Poetry*, J.M. Dent, London, 1964, s. 62. Aynı eserde İngiliz Mercis krallığının soylularından Aziz Guthlac'ın ölümünün tasvir edildiği sahnelerde Ortaçağ Avrupa edebiyatından günümüze ulaşan ağıt ritüeli örneklerindedir.

⁸ *The Nibelungenlied*, (trans. Daniel Bussier Shumway), The Riverside Press Cambridge, Massachusetts, 1909, s. 143-144; *Nibelung'lar Destanı*, (Çev. Bilge Umar), YKY Yay., İstanbul, 2003, s. 222-223.

maiyetlerinin ağıtlarından bahis olunur.⁹ Benzer ortak hususlara Türk destanı şiirinde de oldukça sık rastlarız. Mehmet Fuat Köprülü'ye göre en eski sagu örnekleri aynı zamanda yoğun destani ifadeleri içerisinde barındırmaktadır. Divan-ı Lügat-it Türk'te ağıt anlamına gelen sagu örneği olarak verilen manzum parçalar gibi Türk edebiyatının en eski ağıt örnekleri bünyesinde hem yoğun lirik ifadeleri hem de destana özgü epik ifadeleri taşımaktadır. Bu iç içe geçmiş yapı en eski ağıt ve destan numunelerinde belirgin bir şekilde görölmektedir.¹⁰ Bu metinlerden en meşhuru Dede Korkut destanlarıdır. Destanlarda kahramanların destansı hikâyelerinin yanında birçok yerde ağıt ve ağıt ritüellerine ait unsurlara rastlarız.¹¹

Destanlar ve ağıtların kesişim noktasını sadece kahraman ve onun methi ve trajedisinin tegannisi ile sınırlandıramayız. Belirli bir kahramanın bireysel trajedisinin yanında destanlarda olduğu gibi toplumların tarihlerinde derin izler bırakan savaş, doğal afet, kıtlık ve benzeri hadiseler de ağıtların konusu olabilmektedir. Burada daha kolektif bir karaktere sahip olan destanların aksine bireysel trajediyle özdeşleşmiş ağıtların tarihsel evrimini göz önünde bulundururuz. Bazı araştırmacılara göre kabile tipi cemiyetlerde ortaya çıkan ağıtlar kolektif yapısını tamamen kaybetmemekle birlikte tarihsel süreçte bireyi konu alan bir yapıya doğru evrilmiştir.¹² Bu da aynı kaynaktan gelmesine rağmen ağıtların destanlar kadar cihanşümül bir karakter arz etmeksizin daha dar bir çevreyle sınırlanmasında etkili olmuştur. Güney Slav ağıtlarında bu durumu türün mensup olduğu toplumun kültürel karakteri ile doğru orantılı bir biçimde değerlendirmek daha uygundur. Zira Güney Slavlarının *zadruga* adını verdikleri büyük aileler şeklindeki toplumsal örgütlenmeleri ve farklı Slav aşiretleri arasındaki bölünmüşlükler, tarih sahnesine bir tarım toplumu olarak çıkan Güney Slavlarının kendi içlerinde gevşek bir toplumsal yapı oluşturmasının yanında onların kolektif düşünme ve hareket etme yeteneklerini de önemli derecede kısıtlamaktaydı. Türklerde göçebe

⁹ The Nibelungenlied, s. 320; Nibelung'lar Destanı, s. 478.

¹⁰ Mehmet Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 118-121.

¹¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut I*, TDK Yay., Ankara, 2002, s. 107-108, 130-131-132, 177, 226 vb.

¹² Yuri M. Sokolov, *Russian Folklore*, (Trans. Catherine Ruth Smith) Folklore associates, Pennsylvania, 1966, s.224; Muhan Bali, *Ağıtlar*, s. 6.

toplumsal yapının ortaya çıkardığı savaşçı insan tipinin çok geniş bir coğrafi sahaya yayılması, Türklerin güçlü destani şiir geleneklerine sahip olmasının yanı sıra destan ve ağıtlarının daha geniş bir zeminde yayılmasına ve gelişmesine olanak tanıyordu. Buna karşın Slavlarda daha zayıf bir karakterde gelişen kolektif yapı Güney Slav ağıtlarının da daha dar bir çevrede sıkışmasına ve daha geniş Slav gruplar arasında yayılamamasına neden teşkil etmiştir. Hatta Güney Slav ağıtları küçük Slav aşiretlerinin sınırlarını dahi aşamamıştır. Böylelikle Dede Korkut destanlarında göçebe insan tipinin öngördüğü biçimde toplumu için savaşacak, savaşçı yapıyı devam ettirecek insan gücünün eksilmesinden doğan hayıflanmayı Güney Slav ağıtlarında tarımsal iş yükünü karşılayan insan gücünün eksilmesinden doğan bir hayıflanma almaktaydı.

Güney Slav ağıtları ve destani şiir arasındaki ilişki, Slavlara has olan birtakım destani unsurların Güney Slav ağıtlarında da karşımıza çıkmasını sağlar. 19. yüzyılda romantik ulusçu düşüncenin etkisiyle başta destanlar olmak üzere sözlü anlatı geleneğinde ortaya çıkan karşı kahraman olarak Türk tipi ağıtlara da sirayet etmiş ve Hırvat, Sırp ve Karadağ destani şiirinde anti kahramanın şahsında betimlenen ve ana kahramanın alt etmesi gereken ulusal düşman Türklere karşı beslenen bir intikam arzusu ortaya çıkmıştır. Güney Slav ağıtlarında genel itibarıyla belirli bir kişiye karşı beslenen bir intikam güdüsüne rastlanmasa da ulusal düşman olarak Türklere karşı beslenen intikam arzusu Güney Slav ağıt geleneğinde kendisini göstermiştir.¹³ Türklere karşı verilen savaşlarda kaybedilen yakınlar üzerine söylenmiş ağıtlarda bu tarz ulusal intikam arzusu en üst seviyeye ulaşır. Birçok Güney Slav ağıtçının repertuarında Türklere yapılan mücadeleler neticesinde hayatını kaybeden insanlar için söylenmiş ağıtlar oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Özellikle Karadağ bölgesinde yoğunlaşan Güney Slav destani şiirinde Türklere karşı yapılan isyanlar ve verilen bağımsızlık mücadelesinin yüksek bir ahlaki şuurla yansıtılması gibi bu mücadelelerde ölen kahramanlar için yakılan ağıtlarda aynı ulusçu tavrı görebiliriz. Karadağlı gayrimüslim ağıtçılar ölen kahramanın kendi ulusu için gösterdiği mücadeleyi en

¹³ Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, Štamparija “Privrednik”, Beograd, 1940, s. 103.

yüksek erdem olarak değerlendirip bunu yüceltirler.¹⁴ Anti kahraman Türk tipi Güney Slav destanları ile Güney Slav ağıtlarını aynı ideolojik çizgide buluşturan ve destan-ağıt geçişkenliğine örnek teşkil edebilen karakterdedir. Bunun dışındaki bireysel intikam alma güdüsü Güney Slav ağıtlarında tarihsel süreçte genel olarak yerini beddua ve lanet okumaya bırakmıştır.

Güney Slav ağıtlarını destanlara yakınlaştıran başka bir husus, destan geleneğinin en temel karakteristiği diyebileceğimiz; ideolojik bağlamda estetik ve sanat kaygısının ikinci planda bırakılmasıdır. Kahramanın ölümünden dolayı hüznün ifade edildiği anlarda, destan icracısı guslar ve ağıtçının estetik kaygı gözetmeksizin saf duyguları terennüm ettiğini görürüz. Bu ifadeler süslü anlatımlardan, betimlemelerden, karışık ifadelerden uzak bir yapıdadır. Bunun yerine kahramanın gerek fiziksel yapısı gerekse de hayattayken yaptıkları destana özgü bir tavırla mübalağalı bir biçimde betimlenir. Bu noktada mübalağa, gusların ve ağıtçının en sık başvurduğu edebî sanattır. Gusların destanlara has tasvirleri karşısında ağıtçının işi duyguların ve ruh hâlinin terennümüdür. Bu ayırım icra esnasında neredeyse ortadan kalkar. Hırvat folklorist Tvrtko Čubelić, Güney Slav teritoryasında belirli bir bölgenin ağıtlarının icra edilişi esnasında bu icrada bölgedeki gusle ile destan icrasının temel özelliklerinin de hissedilebileceğini, zira Güney Slav ağıtları ait oldukları bölgenin destan icra geleneği ile tamamen bütünleştiğini ifade etmektedir. Özellikle gusle ile destan söyleme geleneğinin güçlü bir şekilde devam ettirildiği Karadağ bölgesinde ağıt icrasının gusle ile destan söyleme geleneğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtir.¹⁵ Yaratım ve icra bağlamında daha profesyonel bir işin öznesi olan gusların aksine ağıtçının profesyonelliği guslarınkı ile mukayese edilemez elbette. Ancak Güney Slav geleneksel destan icrasının eski ihtişamlı günlerinin yansıtılmamasına rağmen özellikle Karadağ sınırları içerisinde günümüzde neredeyse her yerleşim yerinde ağıtçı vazifesini

¹⁴ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, (prir. Dr Danilo Radojević), Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, s. 14-15.

¹⁵ Tvrtko Čubelić, “Narodna tužbalica - impresivni dio u pogrebnim obicajima i jedan od najstarijih oblika izvorne narodne pjesme”, *Rad XI-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Novom Vinodolskom 1964*, Zagreb, 1966, s. 351.

yerine getirecek insanların varlıklarını sürdürmesi, ağıt geleneğinin hâlâ nesilden nesile aktarılması durumu söz konusudur.¹⁶ Muhteva olarak Güney Slav ağıtları ve destanları her ne kadar da iç içe geçmiş iki tür olarak görülebilse de destanlarda baskın epik unsurların yerini ağıtlarda kuvvetli lirizm almıştır. Güney Slavları arasında bu iki türün geliştiği alan ise özellikle destan türünün oldukça güçlü bir şekilde yaşatıldığı Dinar Alpleri havzası olmuştur.

Güney Slav destan araştırmacılarından Matija Murko Güney Slav destanları adlı monografisinin bir bölümünü bölgedeki ağıt geleneğine ve bunların destan gelenekleri ile olan münasebetlerine ayırmıştır. Ağıtların Boka körfezi, Karadağ ve Hersek gibi destancılık geleneğinin oldukça güçlü bir şekilde yaşatıldığı bölgelerde geliştiğini kaydeden Murko bir olay ya da bir savaş neticesinde yaratılan destan gibi aynı motif, aynı eylem ve aynı olayın benzer şekilde ağıdı da doğurduğunu ifade eder. Özünde lirik bir tür olan ağıdın destanlardan ayrılan en temel karakteristiği bu yapısıdır. Bunun yanında ağıtları, eski dönemlerde erkeklerin de yarattığına dair kayıtların olmasına rağmen günümüzde sadece kadınlar tarafından yapılmasına ve destan icrasının bir müzik aleti eşliğinde icra edilirken ağıtlarda böyle bir durumun söz konusu olmamasına vurgu yapar. Ayrıca ağıtların çoğu zaman cenaze başlangıcında, cenaze yürüyüşünde ve mezarın başında toplu bir şekilde icraları söz konusudur.¹⁷ Murko, aynı başlık altında ağıtların *bugarštitsalar* (*Bugarštica*) ile olan ilişkisine de değinir ve ağıt araştırmacısı Lalević'in görüşlerine atıflar yapar. *Bugarštitsalar*, 15. yüzyıldan itibaren yazılı örneklerine rastladığımız, Dalmaçya ve Boka körfezinde popüler olan epik muhtevalı baladlardır. Lalević, ağıtlar ve *bugarštitsalar* biçim, melodi ve şiirsel unsurlar bakımından mukayese ettiği çalışmasında bu iki türün ortak biçim ve içerik özelliklerine sahip olduğunu ve netice itibarıyla bu iki türün tek bir kaynaktan geldiğini ifade etmiştir.¹⁸ Lalević'in bu görüşleri *bugarštitsalar*ın yaratıldığı bölgenin ağıtların yaratıldığı geniş alana

¹⁶ *Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, (Ured. Branko Banjević vd.), Grafički zavod, Podgorica, 1971, s. 14.

¹⁷ Matija Murko, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike*, I knjiga, Zagreb, 1951, s. 267-269.

¹⁸ M. S. Lalević, "Odnos i veze bugarštica i tužbalica", *Prilozi proučavanju narodne poezije*, 111/1-2, Beograd, 1936, s. 50-73.

nazaran çok çok daha bir bölge oluşu, *bugarštitsaların* yaklaşık 10 dizelik kolayca hatırlanabilecek kısalıkta oluşu ve sözlü geleneğin temel kriterlerini tam anlamıyla taşınamaması gibi nedenlerden ötürü pek kabul görmemiştir.

Güney Slav Ağıtları ve Ağıt Ritüelleri

Güney Slavlarında ağıt kavramını karşılamak için çeşitli bölgelerde *tužbalica*, *naricaljka*, *jaukalica*, *jekavica* sözcükleri kullanılmakla birlikte bunlar içerisinde en yaygın kullanılanı *tužbalica*dır. Ağıt yakma eylemini tanımlamak için *tužiti* ve *naricati*, daha nadir olarak *jaukati* ve *zapijevati* fiilleri kullanılır.¹⁹ Ağıtçı kavramı ise ağıtçıların bölgede kadın olmasından ötürü sözcüğün dişil hâli kullanılmak suretiyle türetilmiş olan *tužilica* sözcüğü ile karşılır.²⁰ *Tužiti* daha edebî bir formda ve daha sistemli vücuda getirilen ağıtları tanımlamak için kullanılırken *naricati* ölenin arkasından düzensiz ve formsuz olarak gerçekleştirilen “ağlama, feryat figan etme” şeklinde tarif edilebilir.²¹ Bunların dışında ağıt ve ağıt yakmak ile ilintili olarak cenaze merasimi esnasında gerçekleştirilen, kendisine has özel bir kalıp olarak *lele* sözcüğü ile başlatılan *lelek* ve bu eylemi tanımlamak için kullanılan *lelekati* kavramları ile karşılaşırız. *Lelek*, tamamen sözlü ve doğaçlama olup defin merasimi esnasında belirli kişi veya kişiler tarafından gerçekleştirilen yüksek sesli feryat-figan eylemleridir. Belirli bir standardı ve sabit şekli olmayıp farklı nazım birimlerinde ve biçimlerinde olabilir. *Lelek*, ölüm merasimi esnasında başlatılıp tamamen merasim süresince gerçekleştirilir. *Tužbalica* gibi defin merasiminin dışında yapılması söz konusu değildir. *Lelek* açan kişiye *Lelekciya* (*lelegdzija*) yani *lelekçi* denir. *Lelek*, edebî ve sanatsal açıdan *tužbalica*dan daha değersiz görülmekte, merasim esnasında belirli kişilerin acılarının yüksek sesle tegannilerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmış türler olarak tarif edilmektedir. Bazen *lelekler* *tužbalica* ile neredeyse aynı edebî değere sahip olacak kadar usta

¹⁹ Adnan Čirgić, “Melodija i stih Crnogorskih tužbalica”, *MATICA*, br. 67, jesen 2016, s. 306-307.

²⁰ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 17-18.

²¹ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, Narodna knjiga, Beograd, 1962, s. 8.

kişiler tarafından icra edilebilmektedir. *Lelek*lere saç yolma, yüz yaralama, kıyafet parçalama gibi fiziksel eylemlerde eşlik edebilmektedir. Güney Slav coğrafyasında özellikle Karadağ bölgesinde bazı Ortodoks gruplar arasında hâlâ varlığını sürdürse de günümüzde *lelek*, çok sık karşılaşılan bir ritüel değildir.²² Her ne kadar *lelek*, *tužbalica* gibi profesyonel olmayan daha amatör kişiler tarafından icra edilen hüznün eylemleri olarak görülse de nihayetinde ağıt ve ağıt yakma ritüellerinin önemli birer parçası olmuş, cenaze ritüelleri ile olan münasebetinden ötürü birçok Slav folklorist tarafından ritüel şiirler kategorisinde tanımlanmıştır.

Araştırmacılar Güney Slav ağıtlarına ve ağıt geleneklerine uygun gelecek bazı özel tanımlarla Güney Slav ağıtlarının çerçevesini çizmeye çalışmış, bunları destancılık geleneği ile olan ilişkisini de göz ardı etmeksizin acının ve gururun birlikte var olduğu edebî türler şeklinde tasnif etmiştir.²³ Ünlü Karadağlı edebiyat tarihçisi Novak Kilibarda, ağıt terimini çok geniş bir çerçevede değerlendirerek icra bağlamlarına göre Güney Slav ağıtlarını törensel olanlar ve törensel olmayanlar şeklinde iki kategoride ele almıştır. Törensel olan ağıtlar tam olarak lirik bir şarkı hüviyeti kazanamamış, ölüm merasimi esnasındaki ruh hâliyle terennüm edilen kısmen edebî mahiyeti olan yaratmalardır. Törensel olmayanlar ise lirik karakterli edebî ürünler olarak bireyi ilgilendiren tüm acı, keder, şikâyet vb. çok geniş bir konu yelpazesine sahip şiirsel yaratmalardır. Kilibarda bu noktada ağıtları ilk esnada tam anlamıyla yaratılmış bir lirik şiir olarak görmez ve onları bir çeşit mersiye retoriği olarak tanımlar. Bunun nedenini ağıtçının o esnada içerisinde bulunduğu ruh hâlinin şiirsel imgeleri yaratabilecek bir yeteneğe sahip olamaması olarak görür. Ancak daha sonra psikolojisi şiirsel imge yaratma yeteneğini yeniden mümkün kılar, acı gerçeğe uzlaşmak suretiyle bu acıyı en düşük düzeyde hafifletmek ve bastırılmış kederi açığa çıkarmak adına hüznü ifadeleri şiirsel bir biçimde vücuda getirir.²⁴ Bu bağlamda *naricaljka*

²² Polje Jadikovo: *Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, s. 10-12; Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 153-157.

²³ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 12-14.

²⁴ Novak Kilibarda, *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012, s. 251-252.

ve *lelek* Kilibarda'nın tanımı ile cenaze esnasında yaratılış ve şiirsel imgeler açısından daha zayıf kabul edilen türlerdir. *Tužbalica*'da ise daha gelişmiş bir edebî yaratımın öznesidir.

Tarihsel Gelişim ve İlk Kayıtlar

Slav ağıtları ile alakalı tarihsel kayıtlar çok eski dönemlere değin uzanmaktadır. Bilinen en eski kayıt Nestor kroniğinde geçmektedir ve 912 tarihlidir. Bahse konu olan ağıt Prens Oleg'in ölümü üzerine söylenmiş, metinde Oleg'in kendisini yılan sokması sonucu ölümü Kiev halkında büyük bir teessür uyandırmış ve ağıtlar yakılmıştır.²⁵ Güney Slavları ile alakalı ilk kayıtlar ise 13. yüzyıla dayanmaktadır. Bu ağıt, Sırp kralı II. Stefan Uroš Milutin'in ağzından karısı Jelena için söylenir. Yine erken dönem Güney Slav ağıtları içerisinde sayabileceğimiz; 14. yüzyılda ölen Kosova despotu Stefan Lazarević hakkında söylenen ağıtlar tarihî kayıtlarda mevcuttur.²⁶ 15. yüzyılda Avrupa'da başlayan aydınlama çağı ve kilisenin ağıt yakma geleneğine karşı aldığı sert tedbirler, birçok Avrupalı halk arasında ağıtların yok olmasına neden olurken Güney Slav teritoryasında bu durumun yansımalarının pek karşılığı olmamıştır. 15. yüzyıldan itibaren mevcut ağıtlarla ilgili kayıtlar varlığını devam ettirmiştir. 1533 yılında Sırbistan'dan geçen Venedik elçisi Benedetto Ramberti, bölgede yaşayan kadınların kocaları, erkek kardeşleri, oğulları veya babaları öldüğünde tırnaklarıyla yüzlerini yırtıp kanattıklarından bahseder. 1547 yılında Osmanlı Devleti'nde Fransa büyükelçiliği görevi yapan Jean Chenault, Niş yakınlarından geçerken yörede eşleri ya da babaları ölen kadınların saçlarını yolup yüzlerini tırnaklarıyla yırtmak suretiyle nasıl ağıtlar yaktığını tasvir eder. 1555 yılında Güney Slavlarının yaşadığı bölgeleri dolaşan Alman büyükelçi Ogier Ghiselin de Busbecq da benzer şekilde yas törenlerini ve yapılan ağıt ritüellerini tasvir eder.²⁷ 1445-1509 yılları arasında yaşayan Hırvat rahip ve şair Juraj Šižgorić, Hırvatistan'ın Šibenik şehri ile alakalı

²⁵ Samuel Hazzard Cross - Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor, *The Russian Primary Chronicle*, The Mediaeval Academy of America, Cambridge- Massachusetts, 1953, s. 69.

²⁶ Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, s. 15-17.

²⁷ Тих Р. Ђорђевић, "Лечење умоболних у манастирима; Шишање у жалости и Конопац са стреланог човека", s. 344; Tvrtko Čubelić, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 1988, s. 88-89.

kaleme almış olduğu monografisinde (*De situ Illyriae et civitate Sibenici-İlirya ve Šibenik Şehrinin Durumu Hakkında*) bazı Šibenik geleneklerini sıralarken “cenazelerde yas tutan kadınların yüksek sesle ağıtlar söylediğini, bunun ise cenazeye katılanların ruhuna tesir ettiğini ve onları ağlamaya teşvik ettiğini” ifade eder.²⁸ Latin seyyah Alberto Fortis’in *Dalmaçya Seyahatnamesi* adlı (*Put Po Dalmatia*) meşhur eserinin morlaklarla ilgili kısımlarında yas uygulamalarından ve kadınların cenaze esnasındaki yas ritüellerinden bahis olunmaktadır.²⁹

Karadağ Knezi Danilo’nun, 1855 yılında “Danilo Kanunları” adı ile Karadağ’daki teokratik yapıyı yok edip laik bir düzen tesis etmek adına başlattığı reformlardan bir tanesi bölgede cenaze merasimlerinde uygulanan tüm ritüelleri yasaklamak olmuştur. Cenazelerde ağıt yakan veyahut buna öncü olan insanlar para cezasına çarptırılmışlardır. Yasak, bölgede ağıt yakma ritüellerini ortadan kaldıramadığı gibi Knez Danilo’nun 1860 yılında ölümünün ardından çok sayıda ağıtçı kendisi hakkında ağıtlar yakmış, Danilo’nun ölümü üzerinde kendilerine zarar verip yüzlerini tırnaklarıyla kanatarak üzüntülerini ifade etmişlerdir.³⁰

Bölgede ağıt yakma geleneği ve ölüm ritüelleri 19. yüzyıldan günümüze değin güçlü bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde bölgede ağıtlarla alakalı ilk sistematik derlemeler yapılmaya başlanmış ve ilk ağıt koleksiyonları yayımlanmıştır. Bunlar içerisinde iki isim ve çalışmaları ön plana çıkar. Bunlar aynı zamanda Güney Slav destanlarının da en önemli araştırmacıları arasında sayılan Vuk Karadžić ve Vuk Vrčević’tir. Vuk Karadžić bölgedeki ilk ağıt derleme çalışmalarını yapan isimdir. Onun 1810’lu yıllarda başladığı derleme çalışmaları ile önemli bir koleksiyon vücuda getirmesinin ardından 20 yıl sonra 1834 yılında Boka körfezine gelerek buradan ağıtları ve ölüm merasimi esnasında uygulanan ritüelleri kayda geçirmiştir. Özellikle Boka körfezi bölgesini ağıt derlemek için seçmiş olması bölgedeki ağıt yakma geleneklerinin çok güçlü ve canlı olması ile ilintili olsa

²⁸ Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2013, s. 110.*

²⁹ Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji, (Prir. Josip Bratulić), Globus, Zagreb, 1984, s. 61-62.*

³⁰ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице, Графички институт „Народна мисао“, Београд, 1929, s. XXIII.*

gerektir. Bu minvalde kendisi de çalışmasında Karadađ dışında kalan Güney Slav teritoryasında ağıt yakma geleneğinin yok olduğunu ifade etmektedir.³¹ 19. yüzyılın bir diğer önemli koleksiyonucusu Vuk Vrević koleksiyonunu 1868 yılında tamamlamıştır.³² Eserinin ön sözünde ağıtlar ve Karadađ, Hersek ve Boka körfezi bölgelerindeki ağıt gelenekleri ile alakalı geniş kapsamlı bilgiler vermiştir. Derlediđi ağıtların nasıl teşekkül ettiği, ağıda konu olan olaylar, ağıtların biçimleri ile ağıtçılar ile alakalı açıklamalar gibi bilgiler sayesinde eseri, sıradan bir derleme koleksiyonundan öte bilimsel bir monografi hüviyeti kazandıracak detaylar barındırmaktadır. Koleksiyonda 35'i ilk kez kayda geçirilmiş, toplam 68 ağıt metni yer almaktadır.

İcra Edildiği Bölgeler ve Yayılma Sahası

Güney Slav ağıtları, destancılık geleneğinin çok güçlü olduğu başta Karadađ sınırları olmak üzere Dinar Alpleri havzasında Slavlarının folklorunun destanlar gibi geniş bir alanda varlığını sürdürür. Ancak ağıtların icra edildiği tarihsel bölge tüm Güney Slav coğrafyasını kapsamamaktadır. Vuk Karadđić, ağıt ve ağıt ritüelleri geleneğinin sınırlarını çizerken Pařtrovići bölgesini³³ Güney Slav ağıt geleneğinin var olduğu en önemli bölge olarak tanımlamıştır. Çalışmada ölenler için yas tutmak tüm halklarda var olan bir gelenek iken Karadađ'ın muhtelif bölgelerinde cenazelerde feryat eden (Narikace) insanların var olduğunu fakat Pařtrovići bölgesi dışında hiçbir yerde manzum ağıtların yakılmasına tanık olmadığını ifade eder. Burada cenazeye katılan kadınlar bir daire oluştururken bir kadın ağıtçının manzum bir şekilde 2'li dizeler hâlinde ağıtları söyleyip dairedeki diğer kadınların ise nakarat şeklinde "Ajme Bane" veya

³¹ Vuk S. Karadđić, *Život i obiaji naroda srpskoga*, SKZ, Beograd, 1957, s. 146-147.

³² Vuk Vrević, *Tuđbalica*.

³³ Pařtrovići bölgesi Karadađ'ın Dinar Alpleri havzasının kuzeybatı-güneydođu yönünde, kuzeyde Bar řehri, Güneyde ise Sutomore'ye kadar uzanan dađlık bölgeyi (Karadađ kıyılarında Adriyatik denizi ile Main, Braić, Crmnica ve Spi bölgeleri) ihtiva etmektedir. Adın burada yařayan Pařtrovići kabilesinden geldiđi düşünölmektedir. Bölgede yařayan bir Slav kabilesi olan Pařtrovićlerin adının Latincece oban anlamına gelen Pastor sözcüđünden geldiđi, bunların bölgede Slav öncesi yerleşik olan ve hayvancılıkla uğrařan, Slavların bölgeye yerleşmeleri ile birlikte Slavlaşan Ulah obanlar olduđu iddia edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Jovan Vukmanović, *Pařtrovići*, CID, Podgorica, 2002; Lovett Fielding Edwards, *The Yugoslav coast*, Hastings House Publishers, New York, 1974.

“Kuku Bane”, “Lele Bane” ve ikinci seferde ise “E Jaok” şeklinde bu ikili dizeleri tamamladıklarını belirtir.³⁴ Vuk Vrčević, geleneğin sınırlarını çizerken derlemeler yaptığı Hersek, Karadağ ve Boka körfezinde ağıt geleneğinin aynı yapıda olduğunu ifade etmiştir. Hersek bölgesindeki Türklerin ise (Müslümanlar kastediliyor) çocuğu silahaltında olsa dahi bir kez bile ağıt yakıp yas belirtisi olarak siyah kıyafetler giydiğine tanık olmadığını, bunun İslam dininde iyi karşılanmaması ile doğru orantılı olduğunu belirtir.³⁵ Bölgedeki Müslüman Slavlardaki ağıt yakma gelenekleri Sırp ve Hırvatlarda olduğu gibi belirli bir grubun karakteristiği olmaktan çok bölgelere göre değişkenlik göstermektedir. Günümüzde Bosna Hersek sınırları içerisinde yaşayan Müslüman Boşnaklar arasında ağıt yakma geleneğine rastlamıyoruz. Ancak 17. yüzyılın meşhur seyyahlarından olan Fransız Poulet, 1658 yılında Dalmaçya, Dubrovnik, Bosna Hersek ve Sırbistan’da bulunmuş, Saraybosna’da yaşayan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin defin törenlerinde uygulamış oldukları ritüeller ve bu törenlerde söylenen ağıtlar hakkında bilgiler vermiştir.³⁶ Bunun dışında kaynaklarda Bosna Hersek’in Hersek bölgesi ve günümüzde Karadağ’ın Hersek bölgesinde kalan kısımları dışında kalan bölgelerinde yaşayan Müslüman Slavlar arasında ağıt yakma geleneği ile alakalı herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Bu nedenle Poulet’in bahsettiği geleneğin Bosnalı Müslümanlar arasında mı yoksa Hristiyan veya Yahudiler arasında mı olduğu konusu tartışmalıdır. Bosna sınırları dışında kalan özellikle Dinar Alpleri havzasının güney kısımlarını ihtiva eden Karadağ sınırları içerisinde ise diğer dinî gruplarda olduğu gibi Müslümanlarda da ağıt yakma geleneğine rastlıyoruz. Bazı araştırmacılar Karadağ bölgesinde yaşayan Müslüman Slavlarda ağıt yakma geleneğinin varlığını teyit etmekle birlikte bunun Hristiyan Slavlar gibi yüksek sesle ve aleni olarak değil, daha gizli ve sessiz bir biçimde gerçekleştirildiğini ifade eder. Boşnak folklorist Alija Nametak’ın Podgorica civarında yaşayan

³⁴ *Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, s. 146-147.

³⁵ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 107-108; Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 36-38.

³⁶ Emilian Lilek, “Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine”, *GZM*, Sarajevo, 1894, s. 161; Đenana Buturović, “Monografija Epska narodna tradicija muslimana BiH od početka 16. vijeka do pojave zbirke Koste Hörmanna”, *GZM*, Sarajevo, 1972-73, s. 10-11.

Müslüman Boşnaklardan aktardığı kayıtlarda, ev içerisinde sızlanmayı en iyi bilen kadının merhumun baş kısmına geçmek suretiyle ağıtlar yaktığı, şayet civarda ağıt yakmayı bilen bir Müslüman yoksa Ortodoks ağıtçılardan yardım alındığı ifade edilir.³⁷ Yine Müslüman Boşnaklarla alakalı benzer kayıtlarda Karadağ'ın Boşnaklarla meskûn muhtelif yerlerinde ağıt yakma geleneğinin ve ağıtların varlığından bahis olunmaktadır. Yapılan tanımlara bakıldığında Karadağ bölgesindeki Müslüman ve Hristiyan ağıtçıların ve ağıt yakma geleneklerinin birlikte var olduğu teyit edilmekle birlikte bazı icra yöntemleriyle alakalı nüansların varlığından söz edebiliriz. Müslüman ağıtçılar dahi diğerleri gibi merhumun vasıflarını sıralayarak onların ölümlerini tasvir etmektedir. Ağıtlarında merhumun geride bıraktıkları, ailesine, mallarına, eşyalarına ve daha önce ölen aile fertlerine atıf yapılarak önce ölenlerin merhumu karşılamaya geleceğı ifade olunur. Ölen kişi gençse evvel ölenler ziyaret için davet edilir. Müslümanlar arasında merhumun ölümünden birkaç yıl sonra dahi ağıtlar yakan ağıtçıların varlığı bilinmektedir.³⁸ Bu bağlamda ağıt yakma, din ve mezhep farkı gözetmeksizin Karadağ'da yaşayan tüm Slavların ortak bir karakteristiğidir. Karadağ dışında yaşayan Boşnaklarda ağıt yakma geleneğı mevcut değildir. Benzer bir durum Katolik Hırvatlar için de geçerlidir. Günümüzde büyük bir kısmı Hırvatistan sınırları içerisinde kalan Dalmaçya bölgesinde geleneğın varlığına rastlıyoruz. Rahip Juraj Şizgoric'in, Şibenik şehrinde cenazelerde kadınların yüksek sesle ağıtlar söylediklerini kaydettiğini ifade etmiştik. Günümüze daha yakın dönemlerde Sinj Krajina, Dalmaçya (Zlarin), Subotica, Samobor, Slavonya (Vinkovac bölgesi) gibi Hırvatistan'ın Adriyatik hattı boyunca ve Sırbistan ve Bosna Hersek sınırına yakın kısımlarında yer alan bölgelerinde ağıtların var olduğuna tanıklık etmekteyiz.³⁹ Bu bağlamda Güney Slavlarında ağıt yakma geleneklerini belirli bir etnik veya dinî grupla sınırlamak doğru gözükmemektedir. Tarihî süreçte Karadağ başta olmak üzere Hersek, Dalmaçya bölgesi, Sırbistan'ın güney ve güneybatı kesimlerinde ağıt

³⁷ Alija Nametak, "Neki narodni obiãaji i lokalne tradicije muslimana u Podgorici", *Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju II*, Cetinje, 1962, s. 195.

³⁸ Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 129-131.

³⁹ Martina Butorac, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, Osijek, 2015, s. 6.

yakma geleneğinin var olduğu ile alakalı bilgilere rastlamakla birlikte günümüzde yalnızca Karadağ'ın neredeyse tamamında belirli bir etnik ve dinî grup gözetmeksizin varlığını sürdürmektedir.

Güney Slav Ağıtlarının Yaratım ve İcra Unsurları

Ağıtçılar ve Genel Hususiyetleri

Güney Slavlarında ağıtçının ağıtçı olma serüveni Türk âşıklık geleneğinde âşıkların âşık olma süreçleri veyahut Orta Asya bozkır göçebe toplumunda şamanların şaman olma süreçleri ile aynı aşamaları ihtiva etmektedir. Kız çocukları 12-13 yaşlarından itibaren yaşlı ağıtçıları taklit etmeye başlarlar. Profesyonel bir icra öncesinde bu ağıtçı adayları tek başlarına çeşitli hüznü durumlara karşılık yüksek sesle ağıt icrasını gerçekleştirir. Yalnızken biçimlendirdiği ağıtını profesyonel olarak bir cenaze esnasında ilk kez icra eder. Sonrasında profesyonel bir ağıtçı olarak cenaze törenlerine katılır.⁴⁰ Ağıtçıların yaptıkları iş karşılığında ücret almaları Türk âşıklık geleneğinde olduğu gibi çok yaygın bir durumdur. Vrčević ve Karadžić'in kayıtlarına göre bu insanlara karşı saygı duyulur, halk arasında mükemmel şairler olarak tanınır, etraflarında şayet kaliteli bir ağıtçı yoksa en iyisini bulabilmek için civar köyler soruşturulur ve bunlara yaptıkları iş karşılığında belirli bir miktar para takdim edilir.⁴¹ Kendisine ücret takdim edilen ağıtçıları profesyonel ağıtçılar, diğerlerini ise *lelek* söyleyen daha sıradan icracılar olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Günümüzde dahi profesyonel ağıtçılar bölgede tanınan, ünü civara yayılmış ve cenazelerde bizzat cenaze yakınları tarafından ağıt söylemesi konusunda telkin de bulunulan kişilerdir. Bunlar toplumda önemli bir statüye sahiptirler. Bazı araştırmacılar bu tür ağıtçıların esasında para kazanmak için ağıt yakmadıklarını hatta böyle bir yaklaşımın bu kişilere karşı yapılacak bir saygısızlık olduğunu iddia etmektedirler. Kendilerine verilen ücret ise cenaze sahiplerinin bu kişiler için uygun gördükleri bir tür hediye olarak takdim edilir. Müslüman, Katolik veyahut Ortodoks fark etmeksizin tüm gruplarda bu tarz ödemelerin bir ücretten ziyade ağıtçı için uygun

⁴⁰ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 11-12.

⁴¹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 197; Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 37.

görülen bir hediye yahut bahşiş olarak telakki edildiği iddia edilmektedir.⁴²

Güney Slav ağıtları kadınlar tarafından icra edilmektedir. Bölgede 20. yüzyıldan itibaren yapılan derlemelerde ağıtçıların kimliklerinin kadın oldukları ekseriyetle tasdik edilmiştir. Bölgede derlemeler yapan ünlü folklorist Matija Murko erkek ağıtçıların varlığını kabul etmemekle birlikte⁴³ 19. yüzyılda bazı erkek ağıtçıların varlığı ile alakalı kayıtlar mevcuttur. Tatomir Vukanović ağıtlar ile alakalı çalışmasında 9 erkek ağıtçıdan derlemeler yaptığını ifade etmektedir. Fakat bu derlemelerin yapıldığı ağıtçıların ağıtlarını esasen irticalen söylemedikleri, repertuarlarındaki ağıtları yakınlarından öğrendikleri ve bu ağıtların aktarıcıları oldukları şeklinde görüşler mevcuttur. Ayrıca Vuk Karadžić, Vladimir Ćorović, Adnan Ćirgić gibi isimler tarafından eski dönemlerde destanî şiirin bir parçası olarak kabul edebileceğimiz şiirlerin erkekler tarafından ağıt mahiyetinde icra edildiği ifade olunmaktadır.⁴⁴ Son tahlilde bu durum destan ve ağıt türünün iç içe geçmişliği ile ilişkili bir durumdur ve günümüzde ağıtçıları destancılardan bağımsız cenazelerde ağıtlarını icra eden profesyonel kadın ağıtçılarıdır.

Güney Slavlarında ağıtçıların ağıtlarını irticalen mi söyledikleri yoksa bir çeşit sözlü aktarım yoluyla mı ağıt yarattıkları meselesinde Slav folkloristler ağıtçıları irticalen söylenenler ve sözlü aktarım yoluyla vücuda getirilenler şeklinde iki kısma ayırır. İlki şiirini tamamen gelişigüzel bir biçimde irticalen vücuda getirir. O an üzüntüsünü hisseder ve irticalen duygularını ifade eder. Diğer sözlü kültür ürünlerinin aksine ağıtlar ağızdan ağıza yayılmaz, tek bir yaratıcının yaratımıdır ve asla tekrarlanmaz, diğerine aktarılmaz. Ağıtçı acıyı yaşar, en iyi ifadeyi bularak icrasını gerçekleştirir. İkincisi

⁴² Ağıtçılara yaptıkları iş karşılığında verilen paranın bir tür ücret yahut hediye mi olduğu ile alakalı görüşler için bk. Sima Trojanović, "Stari slovenski pogreb", *Srpski književni glasnik*, III, Beograd, 1901, s. 136; Tatomir Vukanović, "Studije iz balkanskog folkloru IV. Profesionalno naricanje u balkanskih narodima", *Vranjski glasnik*, VIII, Narodni muzej u Vranju, Vranje, 1972, s. 244; Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 113-115.

⁴³ Matija Murko, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike*, s. 268-269.

⁴⁴ Erkek ağıtçıları ile alakalı bk. Tatomir Vukanović, *Narodne tužbalice*, Vranje, 1972; Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 139, 147-148; Новица Шаулић, *Српске народне тујбаллице*, s. XI; Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, s. 30-31.

ise sözlü aktarımın ağıdı yarattığı düşüncesidir. Buna göre ağıtçılar, ağıt yakmayı kendinden önceki ağıtçılardan öğrenerek taklit etmek suretiyle vücuda getirmektedir.⁴⁵ Ağıtçı sabit bir metin tam anlamıyla oluşturmamakta, önceden belirlediği dize varyasyonlarını belirli stereotiplerle birlikte kullanmaktadır. Nakaratlar ise sabit epitetler olarak tekrarlanmaktadır. Çeşitli icralar vesilesiyle pratik yapıp kendilerini geliştirdikleri gibi geleneği farklı kişilere de öğreterek devamlılığı sağlarlar. Bunlar içerisinde en yetenekli olanlar kendi üsluplarını oluşturabilir ve diğerleri içerisinde daha önemli bir yer edinebilirler.⁴⁶ Bu iki yaklaşımı da Slav ağıtçıların icralarında gözlemlemek mümkündür. Ağıtçıların sahip oldukları irticalen şiir söyleme yetenekleri yanında sözlü kültürde var olup yüzyıllardır aktarılan geleneklerin tekrar edilmesi, bunlara ağıtçının yetenekleri ölçüsünde kendi ağıdında yer vermesi bir gerçektir. Bu motifler kalıplaşmış formel ifadeler olarak ağıtçının betimlemelerinde yer alır. Bunlar, geleneğin ortaya koyduğu zorunlu ritüeller olarak daha önce yarattığı repertuarda var olan şiirsel kalıplar olup ağıtçıların bir sonraki icralarında bu kalıplara oldukça sık başvurulur. Benzer durumlar karşısında gerçekleşen ölümler için ağıtlarda benzer, farklı durumlar için ise toplumsal değerler ölçüsünde farklı normlar oluşturulur. Ölen kişinin çocuk, genç kız, genç erkek, yaşlı olması gibi değişkenlere göre bu normlar belirlenir. Mesela savaşta öldürülen bir asker için bu duruma has ifadeler geliştirmek olağandır. Ağıtçı özel durumlara karşı da yeni söyleyiş biçimleri ortaya koymak durumundadır. Bu bağlamda ağıtçı yaratımında örfi ve ahlaki sınırlar içerisinde hareket eder. Ağıtçının ölçülü bir biçimde ölen kişinin özelliklerini bilerek ağıdında bunlara yer vermesi beklenir. Bazen ağıtçının olumlu abartmaları ironik durumların oluşmasına imkân tanıyabilir. Siyah bir yüze sahip olan birinin beyazlar içinde betimlenmesi veyahut kocasına karşı sadık olmadığı bilinen bir kadının sadakatine vurgu yapılarak yapılan bir yaratma çelişki doğuracak ve gelenek açısından tutarlı görülmeyecektir.⁴⁷ Dolayısıyla

⁴⁵ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 10-11; Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 99-100; Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. XIV.

⁴⁶ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 39.

⁴⁷ Novak Kilibarda, *Studije i ogleđi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, s. 258.

ağıt yaratımı, ağıtçının merhumla olan ilişkisinin de önemli bir faktör olduğu uzun ve değişken bir yaratım sürecinin ürünüdür.

Güney Slav Ağıtlarının Tematik Şablonu ve Temalar

Ağıtların tematik şablonunda sırasıyla ölenin methi, geride kalanların zor durumlarının betimlenmesi, ölenin geride bıraktıkları, ölen kişiye sitem, öteki dünyanın tanımı, merhumun geri dönmesi için bir davet şeklinde sıralanan yapının aksine zorunlu bir tematik şablon bulunmamaktadır. Adnan Çirgić, Karadağ ağıtları üzerine yaptığı çalışmasında Karadağ'da icra edilen ağıtları bölümlere ayırmıştır. Buna göre genel olarak ağıda da basmakalıp ifadelerle bir giriş yapılır ve ölenin kim olduğuna dair bir bilgilendirme ve ona ağıt yakılmasının gerekçesi belirtilir. Bu girişte ölenin adı yerine “şahinim, guguk kuşum” gibi sembolik adlandırmalara başvurulur. Girişin ardından ölene övgüler başlar. Övgü kısmında sadece betimlemeler değil, aynı zamanda retorik bir biçimde diyaloglar oluşturulur ve övgüler bu yapı içerisine yerleştirilir. Burada metafor olarak kullanılan çeşitli motiflere başvurulur. Övgü kısmında ölünün geride bıraktığı eşyalara da vurgu yapılabilir. Bazen Güney Slavlarında ölen kişinin eşyaları, özellikle de silahları için de ağıt yakmak bilinen bir gelenektir. Hatta kişinin savaş gibi bazı özel durumlara bianen yaşadığı yerden uzak bir yerde öldüğü ve cesedinin evinde olmadığı durumlarda ölünün kıyafet, şapka, baston vb. bir eşyasını ortaya koyup bunun etrafında ağıtçıların oturup ağıt yakılması söz konusudur.⁴⁸ Ardından onun yokluğunun geride kalan ailesi ve yakınları üzerinde bıraktığı etkiye göndermeler yapılır. Onun yarattığı boşluk şiirsel ifadelerle terennüm edilir. Son kısımlarda ölenin ahiret hayatı, orada karşılaşacakları ve selam faslı vardır. Ağıtlar genellikle herhangi bir stereotipe başvurulmaksızın “oy, vay, lele” gibi yansıma ifadelerle nihayete erdirilir.⁴⁹

20. yüzyıla değin konularına göre en yaygın olarak karşılaştığımız Güney Slav ağıtlarını anne için yakılan ağıtlar, dul kadın ağıtları, kız kardeş ağıtları, vaktinden önce ölen genç veya çocuk için yakılan ağıtlar, cinayete kurban gidenler için ağıtlar, toplu ölümler

⁴⁸ Polje Jadikovo: *Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, s. 11; Zorica Rajković, “Narodni običaji okolice Donje Stubice”, *Narodna umjetnost*, Vol. 10 No. 1, 1974, s. 193.

⁴⁹ Adnan Çirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 63-81.

için yakılan ağıtlar ve savaşlarda öldürülen yakınlar için yakılan ağıtlar şeklinde sıralayabiliriz. Bunlar içerisinde en etkileyici olanları vaktinden önce ölen gençler-çocuklar hakkında yaratılanlardır. Vaktinden önce ölen kişiler henüz açılmamış bir çiçek gibidir, bu dünyadaki görevlerini yerine getirmeksizin yakınlarından ayrılmıştır ve bu, geride kalanlar için onulmaz bir acıdır. Görev bazen evlilik, bazen ise tamamlanması gereken çocukluk veyahut gençliktir. Ağıtçı bu ağıtlarda ölen kişinin korunmaya ihtiyacı olduğu düşüncesiyle daha önce ölen kişilere merhumu emanet eder ve onlara göz kulak olunmasını ister. Ölen henüz evlenmemiş ise âdeta mezarına bir düğün evine girer gibi girer. Ölen kişinin genç bir lider veyahut önder oluşuyla onların ölümleri sadece yakın çevrelerini, akrabalarını ve dostlarını üzmele kalmaz, çok daha geniş bir kitle için bu ölüm bir talihsizlik ve acı olarak kabul edilir.

Bogu se dopade lepa ruža,
I on je ubra za sebe,
Da tamo j njegovom krilu,
Cveta, cveta veçito.⁵⁰

Tanrı güzel gülü sever,
Ve kendisi için seçti.
Evet, kucağında
Çiçek açar, sonsuza kadar çiçek açar.

Değişen sosyal şartlar ve durumlar karşısında Slav ağıtlarının temalarında da yeni unsurlar öne çıkmaya başlamıştır. 19. yüzyılda ulusçu düşüncenin yarattığı anti kahraman Türk tipi gibi 20. yüzyılda gerçekleşen siyasi gelişmeler ağıt muhtevasını eş zamanlı şekillendirmiştir. Güney Slav ağıtlarında olumsuz bir tip olarak Türk imgesine rastlandığından bahsetmiştik. Bölgede yüzyıllarca süren Türk hâkimiyeti Güney Slav ağıtlarında da yansımaları bulmuştur. 19. yüzyılda Türklere karşı başlatılan isyanlar ve bağımsızlık mücadelelerinde hayatını kaybeden insanlar için yakılan ağıtlar çok büyük bir külliyyatı ihtiva eder. Bu ağıtlarda Türkler zalimdir ve onlara karşı yapılan mücadelede ölen maktul en yüce makamdadır. Ulusal mücadele yıllarında yaratılan ağıtlarda Türklerle mücadele esnasında ölen bir kahramana Türklerle mücadele eden fakirleri kimin koruyacağı sorusu hayıflanarak yöneltilir.

⁵⁰ Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, s. 95.

Ko ce Gra'vom upravljati,
sad mu kuku,
ko li crkve otvarati,
sad su puste;
ko F braniti sirotinju
na sve strane,
od dumsanske turske ruke? ⁵¹

Şehri kim yönetir,
şimdi yavrum,
kiliseleri kim açar,
şimdi terk edilmiş durumdalar;
fakirleri kim savunur
her yerdeki,
Düşman Türklerin elinden?

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaratılan ağıtlarda Türkiye'nin yerine Avusturya, Türklerin yerine ise Almanlar karşı kahraman tipi olarak yerini alır. Adnan Çirgić'in belirttiği üzere ağıt geleneği ana yapısını ve içeriğini korumak suretiyle karşı düşman yerine Avusturyalıları koymuştur. İlginç bir şekilde Türkleri zalim ama aynı zamanda kahraman olarak tasvir eden eski ağıtların yerine yeni ağıtlarda Avusturyalıları böyle bir kahramanlık isnat edilmesi söz konusu olmamıştır.⁵²

Daleko ih odvedose,
u nekakvu tudu zemlju,
u prokletu Austriju!
U njoj sunca negrijalo!
U njoj Usta ne listalo!
Ni cvijeca ne cetalo!
Ipijevca nepjevalo!⁵³

Uzaklara göturdüler,
yabancı bir ülkeye,
lanet Avusturya'ya!
Güneş onu ısıtmadı!
Ağzı hareket etmedi!
Çiçek bile yok!
Ipijevac söylenmedi!

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sosyalist Yugoslavya döneminde ağıtların konu yelpazesi daha da genişlemiş, ağıtlar geleneksel yapısının yanında ideolojik bir yapıya bürünmüştür. Geleneğin canlılığını koruduğu bölgelerde sosyalist düzen için mücadele ederken can veren savaşıçılar için ağıtlar yükselmeye başlamış, partizanların Sırp faşitleri olan çetniklerle yaptıkları mücadele geniş bir şekilde işlenmiştir. Bu durum, gelenek içerisine yeni kavramların ve motiflerin de dâhil olmasını sağlamıştır.

⁵¹ Benzer örnekler için bk. Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 196, 201, 202, 205.

⁵² Adnan Çirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 213.

⁵³ Adnan Çirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 214.

Sosyalizmi çağrıştıran komiser, partizan, yoldaşlık, çetniklerle mücadele vb. motif ve kavramlar ağıtlar içerisinde kendisine yer bulmuştur.⁵⁴ Gelenek Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ulusçu düşüncenin güçlü bir şekilde etkisi altına girerek destan ve ağıt yaratıcılarını da içerisine alacak şekilde Sırp-Karadağ sözlü geleneğinin ulus düşüncesini ve çetnik ideolojiyi yücelten bir yapıya evrilmeye başlamıştır.

Modern hayatla birlikte Güney Slavlarının yaşantısında yer bulan yenilikler, yine politikaların topluma tanıttığı yeni sloganlar ve değerler, eski değerler ve eski tarz anlatım usulleri ile birlikte Güney Slav ağıtlarında kendisine yer bulmuştur. Bunu eğitim olanaklarının toplum içerisinde çok daha geniş bir tabana yayılması takip etmiş ve dünyada yaşanan sosyal ve politik gelişmeler ile daha evrensel temalar geleneğin içerisine girmiştir. Ağıtçının eğitim düzeyinin ilerlemesi, ideolojik ve politik gelişmeleri daha yakından takip etmesine, ağıtların konularının daha da genişlemesine imkân tanımıştır. Repertuarın genişlemesi aynı zamanda ağıtlara yeni motiflerin girmesini de sağlamıştır. Eski dönemlerde silah olarak kılıç, mızrak, 20. yüzyılda farklı savaş aletlerine ve silahlara, günümüz modern toplumunda ise okul, eğitim, kalem gibi simgelere evrilmiştir. Ancak yeni normların benimsenmesi ve ağıt da kendine yer bulması eski dinî ve ahlaki değerlerin ortadan kalkması anlamına gelmemekteydi. Sosyal ve politik değişimlere rağmen Güney Slavlarına has temel değerler yeni durum karşısında kendisini güncelleyerek varlığını sürdürür. Kahramanın bireysel becerilerinin yanına toplumsal meseleler karşısında takındığı erdemli tavır ağıtta kendisine yer bulur. Bu bağlamda geleneksel bir anlatım tekniği ve değer olarak merhumun ölümünün ardından yokluğunda yapılması gereken veyahut yarım kalan bir işi kimin tamamlayacağı, kiliseyi kimin açacağı, duayı kimin okuyacağı, gelen misafirlere kimin ikramda bulunacağı, kardeşlerini kimin koruyacağı gibi ya da ölenin içerisinde bulunduğu durumun nedenleri gibi sorularla karşılaşırız.

⁵⁴ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 17.

Öteki Dünya Algısı

Güney Slavlarında ölü ve ölüm kültü Hristiyanlık öncesi inanç unsurları ile senkretize bir şekilde Hristiyanlık öğretilerinin yanında kadim Slav inanç unsurlarını da yansıtmaktadır. Buna göre mezar Güney Slavlarında ruhun nihai yolculuk öncesinde belirli bir süre kaldığı duraktır.⁵⁵ Ağıtlarda bu geçici güzergâh, yaşayanlar dünyasında sahip olduğu güzelliklerin ve sevginin aksine güneşin olmadığı, karanlık, yılan vb. hayvanların var olduğu, yalnızlık içerisinde yaşayacağı bir bilinmezliktir.⁵⁶ Ölen kişiyi diğer dünyaya gitmemeye ikna çabaları yanında, orada bu dünyada sahip olduğu şeylere sahip olamayacağı gibi karanlık bir tablo çizilebilmektedir. Cenaze töreninin işlevi, ölen kişinin yaşayanların dünyasından geçici güzergâhı olan ölümlerin mekânı yani mezara güvenli bir şekilde geçişini, böylece ruhunun daha sonra ölümler diyarına güvenli bir şekilde gidebilmesini sağlamak şeklinde yorumlanmaktadır.⁵⁷ Ancak Çirgić'e göre Güney Slav ağıt geleneğinde yaşayanların dünyası, geçici dünya-mezar, ölümler dünyası-cennet gibi bir döngü söz konusu değildir. Ağıt geleneğinde diğer dünyanın tanıtımı ölenin geride bıraktığı yalnızlığı vurgulamak, geride kalanlara sahte bir umut ve teselli vermek adınadır. Ağıtçıların "seni kim karşılayacak, seni orada kim mutlu edecek, yaralarını kim iyileştirecek" şeklindeki hayıflanmaları da burasının geçiş dünyası veya bir beden çürümesi dünyası olarak algılanmadığının bir delilidir.⁵⁸ Ağıtçılar bu kısımda daha önce ölenleri unutmadıkları, hâlâ onları özledikleri, onlarsız olmanın ne kadar zor olduğu gibi kalıp ifadeler kullanır ve yeni ölenlerden oğullarını, kızlarını, kardeşlerini bulmalarını, onlarla selamlaşıp konuşmalarını ve onlardan kendilerini korumalarını istemelerini söylerler.⁵⁹ Bu tavır aynı zamanda ağıtçının ölümü yaşayanlardan bir çeşit uzaklaştırma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Güney Slav ağıtlarında ölümü uzaklaştırma

⁵⁵ Veselin Čajkanović, *Mit i religija u Srba*, Beograd, 1973, s. 251.

⁵⁶ Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, s. 66-67.

⁵⁷ Krinka Vidaković-Petrov, *Ogledi o usmenoj književnosti*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1990, s. 63;

⁵⁸ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 194-195.

⁵⁹ Milorad Milosavljević, "Srpski narodni običaji iz Sreza omoljskog", *Srpski etnografski zbornik XIX*, Beograd, 1913, s. 241; Vojislav Đurić, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, s. 73.

düşüncesi, ölüme karşı yapılan sitemlerde kendisini açığa vurur. Onların ölümlerinin zamansızlığı, evlerini, ailelerini, yakınlarını terk etmeleri gibi durumlar karşısında sitemkâr yahut azar mahiyetinde ifadelere başvurulur. Aynı aileden art arda gerçekleşen ölümlere tanık olunması durumunda ondan daha kısa süre önce ölen aile üyesine geride kalanları yanına aldığı düşüncesiyle sitemler edilebilmektedir.⁶⁰ Bu, ağıtçının ölümü geride kalanlardan bir çeşit uzaklaştırma isteğinin ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Düğün Türküleri ve Ağıtlar Arasındaki Münasebetler

Ağıtlar ve düğün-gelin türkülerini karşılaştıran bazı folkloristler bu iki tür arasında organik bir bağ kurmaya çalışmışlardır. Rus folklorist Sokolov, Rus evlenme merasimleri ile Rus ölü gömme geleneklerini bu cihetten karşılaştırmış ve icra bağlamında bu iki tür arasındaki ortak noktaları ortaya koymaya çalışmıştır.⁶¹ Benzer ortaklıklar Türk ağıtları ve düğün türküleri üzerinde de kurulmaya çalışılmış, İlhan Başgöz konuyla alakalı makalesinde ağıtlarda var olan keder ve gözyaşının düğün türkülerinde de mevcut olduğunu, bunu, erkek egemen toplumda hak ve hürriyeti elinden alınmış bir aile düzeni içerisinde konumlanan kadının içerisinde bulunduğu umutsuzluğun ifşası olarak görmüştür. Düğün türkülerindeki acı temi gelinin erkek evinde gördüğü kötü muamelenin bir neticesidir. Bu sebepten evlilik ve düğün bir mutluluktan ziyade kadın için bir yas sebebidir.⁶² Başgöz'ün bu yaklaşımına itiraz olarak düğünlerdeki hüznün ifadelerini ataerkil yapının bir sonucundan ziyade ailesinden ayrılmak zorunda kalan gelinin ayrılığının doğurduğu hüznün bir yansıması olarak değerlendirenler de olmuştur.⁶³ Düğün türküleri ve ağıtlar arasında benzer bir ilişki Slav folkloristler tarafından da kurulmuştur. Zira Güney Slav düğün türkülerinde ağıtlara oldukça benzer yapıda ifadeler rastlanır. Düğün sırasında, gelin baba evinden çıkarken ve kayınvalidenin evine girerken ağıt benzeri acıklı

⁶⁰ Adnan Çirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 203.

⁶¹ Yuri M. Sokolov, *Russian Folklore*, s. 224-234.

⁶² İlhan Başgöz, *Folklor Yazıları*, Adam Yay., İstanbul, 1986, s. 263-267.

⁶³ Şükufe Topbaş, "Düğün Türküleri ve Türk Ailesi", *Folklor Araştırmaları*, S. 102, Ocak 1958, s. 1621-1624.

türkülüler terennüm edilir.⁶⁴ Bu tarz düğün türküleri Türklerde de mevcut olup gelinlerin kız evinden çıkışları esnada hüznü namelerin terennüm edilmesi söz konusudur. Bunları da ölümün doğurduğu geri dönülmez ayrılığın benzer şekilde baba ocağından geri dönmeksizin ayrılışın doğurduğu acının bir terennümü olarak kabul edebiliriz. Bu bağlamda ölüm fenomeni, doğum ve evlilik gibi insan hayatının önemli bir evresini teşkil etmesi hasebiyle bir tür yakınma⁶⁵ veyahut methetme hâlini teşkil edecek edebî türlerin ortaya çıkışında bir ilk aşama görevi üstlenmiştir. Yakınmanın ortak gerekçesi ise kahramanın daha önce sahip olduklarından ve ait olduğu yerden ayrılmak zorunda kalmasıdır.

Bölgede rastlanan bazı yas ritüelleri, ağıtlar ile düğün türküleri arasındaki benzerlikler gibi düğün gelenekleri ile bazı ortak yönler taşır. Karadağ'ın birçok bölgesinde ölen kişinin evine siyah bir bayrak asıldığı görülebilmektedir. Bu, mecazi bir kara düğün simgesi olarak kabul edilmektedir. Siyah bayrak asılan yerlerde ölen kızlara beyaz kıyafetler giydirilmekte ve tabutuna beyaz bir duvak konmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Karadağ'ın bazı köylerinde ölen genç kız veya erkek ise cenazenin önünde beyaz bayrak taşınmıştır. Bu da benzer şekilde ölümün kara bir düğün olarak tasavvur edilmesi ile ilintili olmalıdır.⁶⁶ Elbette burada kara, dünyanın her yerinde olduğu gibi Güney Slavları arasında da yasın ve ölümün rengi olmuş, bu renkle ilintili farklı ritüeller geliştirilmiştir. Cenaze merasiminde ve cenaze sonrasında kadınlar başlarına sadece siyah ve mavi bir mendil takmakta, Boka körfezinde yakını ölen birçok kişi belirli bir süre siyah kıyafetler giyebilmektedir. Siyah kıyafet giymenin süresi ise

⁶⁴ Krinka Vidaković-Petrov, *Ogledi o usmenoj knjizevnosti*, s. 190-191;

⁶⁵ İsmail Görkem, *Türk Edebiyatında Ağıtlar*, s. 159.

⁶⁶ Karadağ'ın farklı bölgelerindeki benzer uygulamalar ile alakalı bk. Adnan Çirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 192; Josip Milićević, "Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini", *Narodna umjetnost*, Vol. 5-6 No. 1, 1967, s. 469-470. Kara, dünyanın her yerinde olduğu gibi Güney Slavları arasında da yasın ve ölümün rengi olmuş, bu renkle ilintili farklı ritüeller geliştirilmiştir. Cenaze merasiminde ve cenaze sonrasında kadınlar başlarına sadece siyah ve mavi bir mendil takarlar Boka körfezinde yakını ölen birçok kişi belirli bir süre siyah kıyafetler giyebilmektedir. Siyah kıyafet giymenin süresi ise değişkenlik gösterir. Kim daha uzun süre siyah giyinirse o ölüme en fazla üzölmüş demektir. Hatta bazılarının ölene değin siyah kıyafet giydiklerine tanık olunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 38.

değişkenlik gösterir. Kim daha uzun süre siyah giyinirse o ölüme en fazla üzülmüş demektir. Hatta bazılarının ölene değin siyah kıyafet giydiklerine tanık olunmuştur.

Güney Slav ağıtları ile düğün türküleri arasındaki ilişkinin farklı bir boyutunu Güney Slavlarının kolo adını verdikleri cenazeye katılanların el ele tutuşarak oluşturdukları halka şeklindeki daire ile mezarın veyahut ölen kişinin etrafında dönmeleri şeklinde gerçekleştirilen geleneksel dans ritüelleri oluşturur. Güney Slav yas ritüelleri içerisinde belki de en fazla Güney Slavlarına özgü olarak niteleyebileceğimiz pratik kolodur. Kolo aynı zamanda düğün vb. eğlencelerde el ele tutuşarak gerçekleştirilen bir Güney Slav halk oyunudur.⁶⁷ Müzikolog Cvjetko Richtman bu iki koloyu birbirinden ayırırken cenaze kolosunun, düğün kolosunun dönüş yönünün tersi yönde dönülerek gerçekleştirildiğini yani cenaze kololarının sola düğün kololarının ise sağa doğru hareket ettiğini belirtir.⁶⁸ Bu pratik Güney Slavlarında görülen cenaze merasimlerinde kıyafetleri ters giymek veya ölenin geride kalan kıyafetlerini tersine çevirmek ile paralel bir uygulama olarak görülmektedir.⁶⁹ Kolo ve kolo ile ilintili cenaze ritüelleri yakın tarihlere kadar korunmuştur. 20. yüzyılın henüz başlarına ait bir derlemede kilise etrafında toplanan cemaatin merhumun şapkasını alıp ters çevirdikleri, etrafında toplanan kadınların bir kolo yani halka oluşturdukları ve ağıt yakmayı bilen kadınların bu halka içerisine girerek ölenin faziletlerinin sıralandığı ağıtlar yaktığı ifade edilmektedir. Bazen bu kolo içerisine ölenin yüzük, silah, silah kılıfı fotoğraf gibi eşyalarının da getirildiği görülebilmektedir.⁷⁰ Karadžić kayıtlarında, Karadağ'da yaşayan Paštrović kabilesinde buna benzer bir kolo dairesi gördüğünü söyler. Kayıta ölenin ailesinden kadınların kolo şeklinde bir daire oluşturmak suretiyle el ele tutuşup eğilerek sürekli ağıtlar yaktığı ve feryatlar ettiği

⁶⁷ Güney Slavlarında kolo pratikleri ve tarihsel gelişimi ile alakalı ayrıntılı bilgi için bk. Mladenović, Olivera, *Kolo u Južnih Slovena*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut, 1973.

⁶⁸ Cvjetko Rihtman, "Čičak Janja - narodni pjevač s Kupresa", *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, Vol. 1, Sarajevo, 1951, s. 35.

⁶⁹ Krinka Vidaković-Petrov, *Ogledi o usmenoj književnosti*, s. 45.

⁷⁰ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 188-189.

ifade olunmaktadır.⁷¹ Bařka bir kayıtta Sırbistan'ın Smederevo bölgesinde yapılan cenaze merasimlerinde kızların kilisenin etrafında dönerken bir yandan saçlarını çekip bir yandan da göğüslerini döverek feryat ettiklerine tanık olunmuştur.⁷² Kolo ile alakalı kayıtlara halk şarkılarında da rastlarız. Karadžić'in kayıt altına aldığı Bajraktar Milić'in Düğünü (Ženidba Milica Bajraktara) adlı Güney Slav destanında Milić'in ölümü üzerine düzenlenen cenaze merasiminde mızrakları ters çevirip ters yönde hareket eden kolo dairesinden ve bu esnada yakılan ağıtlardan bahis olunmaktadır.⁷³

Cenaze koloları ile alakalı en arkaik örnekleri Orta Çağ Bosna Devleti'nden günümüze ulaşan *stećak* adlı lahitler sunar. Günümüzde çoğunluğu Bosna Hersek sınırları içerisinde bulunmakla birlikte Dalmaçya kıyıları, Sırbistan ve Karadağ sınırları içerisinde de bir kısmına rastladığımız *stećaklar*, uzun bir süredir araştırmacıların dikkatini celp etmiş ve mahiyeti konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. *Stećakların* bilim dünyasına ilk kez tanıtıldıkları zamanda Yunan ve Roma öncesi döneme ait oldukları düşünölmüş, ancak yapılan araştırmalar neticesinde bu anıtların Orta Çağ Bosna Devleti dönemine ait olduğu belirlenmiştir.⁷⁴ Bunların önemli bir kısmının üzerinde ele ele tutuşarak kolo dairesi oluşturmuş rölyeflere rastlarız. Tüm *stećaklar* içerisinde toplam 132 kolo kabartmalı *stećak* Güney Slav teritoryasında bulunmaktadır. Bunların 23'ü erkek, 40'ı kadın, 69 tanesi ise kadın erkek karışık şekilde dizilmiş kolo daireleridir. Kolo kabartmalı *stećakların* coğrafi olarak dağılımı ise 16 tanesi Batı Bosna, 12 tanesi Orta Bosna, 18 tanesi Batı Hersek, 51 tanesi Dođu Hersek, 31 tanesi Dalmaçya ve 4 tanesi Karadağ şeklindedir. Kolo rölyefli *stećaklara* Dođu Bosna ve Sırbistan'da hiç rastlanmamaktadır.⁷⁵ *Stećaklarda* yer alan kolo rölyefleri değişik özellikler taşıır. Kololar en az 3 insandan oluşur ve insan figürleri giydikleri kıyafetlerden hareketle sadece kadın, sadece erkek veyahut kadın erkek karışık

⁷¹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 146.

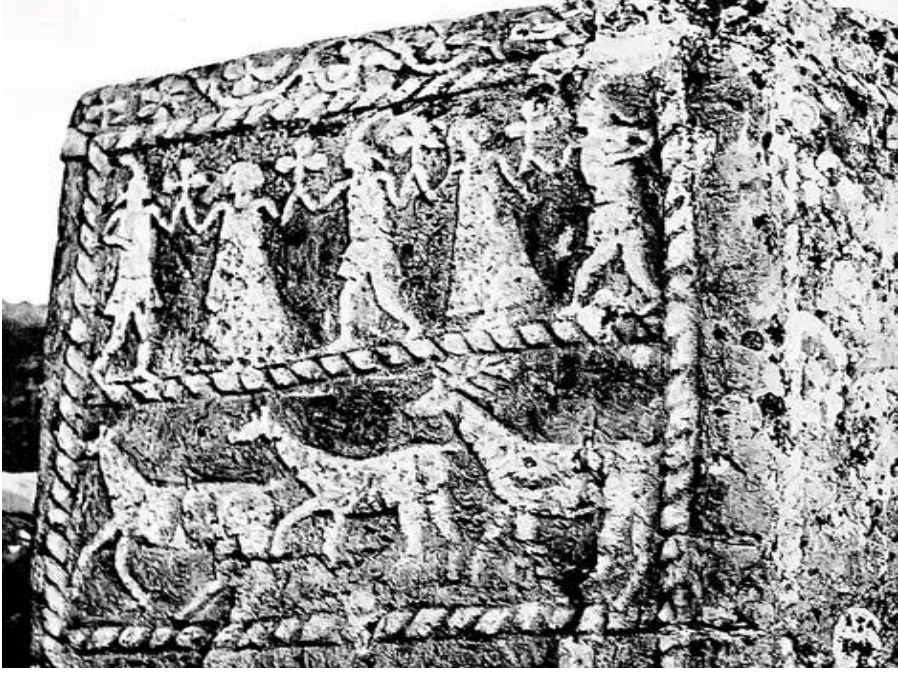
⁷² Влајко Влаховић, "Неколико народних обичаја", *Гласник, етнографских музеја у Београду*, Книга 10, 1971, s. 123.

⁷³ Vuk S. Karadžić, *Srpske narodne pesme III*, Prosveta, Beograd, 1985, s. 369.

⁷⁴ Šefik Bešlagić, *Stećci: kataloško-topografski pregled*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1971. s. 71.

⁷⁵ Šefik Bešlagić, *Stećci: kataloško-topografski pregled*, s. 319-321.

olmak üzere üç farklı şekilde tasnif edilebilir. İnsanlar her zaman el ele tutuşmuşlardır. Bazen elleri havada bazen ise omuz hizasındadır. Bazılarında halkadakiler ellerinde çiçek tutarlar.



*Stećak*lardaki kolo rölyefleri, bu anıtların ölüm fenomeni ile olan ilişkisini ortaya koyan en önemli delil olarak kabul edilmiş ve bunların birer anıt mezar olduğu ve ölen kişilerin anısına dikildiği konusunda görüşleri pekiştirmiştir. İlk kez 19. yüzyıl sonlarında Luko Zore bu rölyeflerin hareket yönünün insanların eğlence amaçlı el ele daire şeklinde oynadıkları halk oyunlarının aksine cenazelerde ağıtçıların oluşturduğu kololar gibi tersi yönde yani soldan sağa doğru değil, sağdan sola doğru hareket ettiğini ortaya koymuştur.⁷⁶

⁷⁶ Luko Zore, “Bosanski grobovi”, *Program c. k. Velikog gimnazija u Dubrovniku za šk. god. 1880—1881*, Dubrovnik 1881: Šefik Bešliagić, *Stećci: kataloško-topografski pregled*, s. 326. Rölyeflerin bir cenaze alayını tasvir ettiğini söyleyen kaynaklar için bk. Šefik Bešliagić, *Kupres: srednjevjekovni nadgrobnici Bosne i Hercegovine*, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih vrijednosti BiH, Sarajevo, 1954, s. 184-185; Ivan Mužić, “Vlasi i starobalkanska pretkršćanska simbolika jelena na stećcima”, *Starohrvatska prosvjeta*, Vol. III No. 36, Split, 2009, s. 334; Dubravko Lovrenović, *Stećci bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*, Rabić, Sarajevo, 2009, s. 73.

Rölyeflerdeki insanların dizlerinin aldığı şekilden hareketle belirlenen dönüş yönü bunların birer yas halkası olduğunun anlaşılmasında belirleyici olmuştur. Bu yaklaşım, *steçak*ların ve *steçak*lardaki kolo rölyeflerinin ölüm ve yas kültü ile ağıt ritüelleri ile olan ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Anıtların sıradan insanlar için değil, toplum için önem arz eden ve ölümleri derin tesir bırakan kişilerin ölümü üzerine dikilmiş olması muhtemeldir. Bu açıdan ağıtlar ile benzer ideolojik mahiyet taşır.



Ölümle ilişkili olarak güney Slav mitolojisinde ve bilhassa *steçak*lar üzerindeki rölyeflerde çok sık bir şekilde geyik motifi ile karşılaşırız. Bunlardan biri olan Trebinye yakınlarındaki Zaplanik'teki bir *steçak*ta kolo dairesinin en önünde yer alan kişinin bir geyiğe bindiği görülmektedir. Buna benzer biçimde Hersek ve Karadağ'da bulunan birçok *steçak*ta en önde veyahut en arkada yer alan kişinin bir geyiğe bindiği veyahut geyiğin boynundaki yuları tuttuğu rölyeflere

rastlarız.⁷⁷ Geyiğin Güney Slavlarının sosyal hayatlarındaki rollerini düşündüğümüzde bu figürleri ölen kişinin günlük yaşamı ile ilişkili figürler olarak yorumlamak oldukça güçtür. Çok sayıda *steçak*ta karşımıza çıkan geyik rölyefleri araştırmacılar tarafından ölümlle ilişkilendirilmiş ve bir çeşit ruh rehberi (psikopomp) olarak yorumlanmıştır. Tüm kültürlerde var olan ruh rehberlerinin tasvirleri bu tarz hayvanlar kullanılarak yapılmıştır. Geyik de mitolojik bir figür olarak birçok halkın kültüründe mevcut olmuş, özellikle *steçak* gibi ölümlle ilintili kalıntılarda bu işlevine binaen yer almış olması kuvvetle muhtemeldir. Geyiklerin ruh rehberi rolüne Orta Asya şamanizminde de oldukça sık rastlarız. Şamanların ölümler âlemi ile olan bağlantısını sağlayan ruh taşıyıcı hayvanlardan birisi de geyiktir ve bu işlevinden ötürü şaman davullarındaki vazgeçilmez figürlerden birisi de geyik olmuştur.



⁷⁷ Geyik motifli *steçak*lar ve ayrıntılı tasvirleri ile alakalı bk. Šefik Bešliagić, *Stećci: kataloško-topografski pregled*, s. 321-329.

Eski Mısır, Antik Yunan ve Avrupa’da dâhil olmak üzere Evrensel bir olgu olarak dünyanın birçok kültüründe bu tarz ritüeller en eski tarihlerden günümüze değin mevcut olmuştur.⁷⁸ Kolo ve beraberinde yapılan pratiklerin orijinal anlamlarının ne olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte kadim bir cenaze ritüeli olarak ölü kültü ile ilişkili olduğu, ölülerin ruhlarını kötü ruhlardan korumak için başvuru bir büyü yöntemi olduğu varsayılmaktadır. Bazı araştırmacılar *steçak*lardaki kolo figürlerini cenaze bağlamından çıkararak doğrudan Hristiyanlık ve Hristiyanlıkla ilintili ritüeller ile ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Buna göre figürlerde görülen kololar ve diğer görseller bir cenaze alayından ziyade Orta Çağ Avrupa kiliselerinde karşılaştığımız Hristiyanlık, cennet, cehennem gibi görsellerle bağlantılıdır. Anıtlar üzerindeki stilize zambaklar ve haçlar ise daha çok bakireler, melekler ve şehitlerin Hristiyan kimliklerini doğrulamaktadır.⁷⁹ Ekseri araştırmacı kolonun Hristiyanlığı önceleyen bir pagan geleneği olduğunu ve Hristiyanlığa miras kaldığını düşünmektedir. Kolo ve benzeri yas ritüelleri karşısında kilise otoritesi uzun bir süre temkinli yaklaşmış ve pagan geleneği olarak tanımladığı bu uygulamaları pek uygun görmemiştir. Kilisenin tüm tedbirlerine rağmen kolo Güney Slavlarının Hristiyanlık anlayışları içerisinde senkretik bir ritüel olarak Orta Çağdan günümüze değin varlığını devam ettirmiştir. Tarihsel süreçte ölümün sınırlarını aşan ağıt yakma geleneğinin dinî yapıdan dünyevi olana doğru bir evrim geçirmek suretiyle dinden bağımsız olarak edebiyat ve sanatın bir nevi olarak tüm toplumların kültürel hayatında yerini aldığı malumdur. Edebiyatın ve sanatın din kaynaklı olduğu düşüncesinden hareketle dinî bir mahiyet taşıyan ağıtların da dinsel kalıpları aşır insan hayatının her türlü geçiş evresinde terennüm edilecek dünyevi tarzda edebî türlere ve çeşitli sanatlara evrilmesi kaçınılmaz olmuştur.

⁷⁸ Farklı kültürlerde mevcut olan kolo benzeri cenaze dansları ile alakalı bk. Drago Vidović, “Predstave kola na stećcima i njihovo značenje”, *Glasnik zemaljskog muzeja*, IX (Arheologija)-Sarajevo, 1954, s. 275-278. Türklerde mevcut olan ölünün veyahut mezarın etrafında dönmek suretiyle yapılan benzer ritüeller için bk. Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1990, s. 16-17; Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara, 1986, s. 177-178.

⁷⁹ Miroslav Palameta, “Reljefni prikazi kola na stećcima”, *Hercegovina*, No. 4, 2018, s. 93-96, 104-106.



Motifler

Güney Slav ağıtlarında en sık karşılaşılan hayvan motifleri yılan, kuzgun, guguk kuşu, kartal ve şahindir. Kartal ve şahin ölenin methi esnasında kullanılır. Erkek çocuklar için “şahinim” nidaları ile ağıtlar yakmak oldukça yaygındır. Diğerleri ölenin kötü kaderi ile özdeşleştirilir ve kötü akıbetin betimlenmesinde yardımcı unsurlardır. Çoğu zaman bu hayvanlar geride kalan insanları betimlemek için kullanılır. Bunlar içerisinde mezarda ölü ile birlikte olan yılanıdır. Yılan ölene dâimi olarak kabirde eşlik eder ve sürekli ona zarar verir. Yılan Karadağ’da eski mezarlara oldukça yoğun olarak resmedilmiştir. Bazı araştırmacılar yılan figürünün bulunduğu bir mezarın kesinlikle açılmaması gereken bir mezar olduğu şeklinde

yorumlar. Yaygın inanişa göre mezarın açılması durumunda bir yılan mezarı açanı ısıracaktır.⁸⁰

Zmije ce se uvijati
u junacka njedra tvoja!
E je ovo Vidovdanak -
sad najvise guje mile!
U kucu ce tvoju doci!
Ukose ti umiljeti!

Yılanlar kıvrılacak
kahramanca koynuna!
Ve bu Vidovdanak -
şimdi en güzel yılanlar!
Evinize gelecekler!
Saçlarını okşa!

Güney Slav ağıtlarında en sık kullanılan hayvan motifi guguk kuşudur (Güney Slav dillerinde kukavica). Özellikle kadınlar, kızlar, kız kardeşler guguk kuřu ile özdeşleştirilir. Guguk kuşunun kendine ait yuvasının olmaması, başka kuşların yuvalarına yumurtalarını bırakması ve diğer kuşların yuvasında yavruların anneleri ve babalarından uzakta büyümesi, bu kuşun ağıtlarda çocuklarından ayrılan annelerle veyahut kardeşlerinden ayrılan kız kardeşlerle özdeşleştirilmesinin temel nedeni olmalıdır. Guguk kuřu ile alakalı bir Slav efsanesinde kayıp kardeşini uzun bir süre arayıp bulamayan bir kadın, Tanrı'nın öfkesini çekmesiyle bir guguk kuşuna dönüştürölmektedir.⁸¹ Kardeři ölen kadınların guguk kuřu ile sembolize edilmesi bu nedenledir. Onun ötüşü de ölümlü çağrıştırabilir. Vuk Karadžić bu sebepten bir Sırp kadınının guguk kuşunu öterken gördüğünde oradan ayrıldığını ifade eder. Eski Sırp mezarlarında mezar taşı üzerine guguk kuřu motifi işlenmesine ödukkça sık rastlanır ve biröok yerde guguk kuşunun öldürölmesi günah kabul edilmektedir.⁸²

Ja nijesam tuzilica,
Nego crna kukavica,
Pa i njoj je drugi ljek,
Kukavica ima znaka,

Ben ağıtçı değilim
Siyah bir guguk kuşuyum,
Onun için başka bir ilaö daha var.
Guguk kuşunun bir işareti var,

⁸⁰ Adnan Öirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 177-178.

⁸¹ Svetlana M. Tolstoj - Ljubinko Radenković, *Slovenska mitologija: enciklopedijski reönik*, Beograd Zepter Book World, 2001, s. 315-316.

⁸² Vuk S. Karadžić, *Život i obiöajni naroda srpskoga*, s. 212-213.

İma znaka i uzmarka,
Goru ima kukavica,
Majka nema nidje nikog,
Ni od doma, ni od roda.

...⁸³

Bir işaret ve bir çıkış yolu var,
Orada bir guguk kuşu var,
Annemin hiçbir yerde kimsesi yok
Ne evden ne de soydan.

...

Güney Slavlarında bazı hayvanlar ölümü çağrıştırır ve bu hayvanlar çıkardıkları sesler ve davranışları ile ölüm habercisi olduğu şeklinde yorumlanır. Bir köpeğin uluması, bir baykuşun ötmesi ölümün gelişinin işaretlerinden bazılarıdır.⁸⁴ Slav mitolojisinde ve ağıtlarında genellikle kötü şöhrete sahip olan ve ölümle çağrıştırılan kuşlardan en bilineni kuzgundur. Haberci olan kuzgun uğursuz bir hayvandır ve ölüm alametidir. Çatısına konduğu eve felaket getirdiği düşünülür. Sadece ağıtlarda değil, Güney Slav sözlü geleneğinde kuzgun çok yaygın olarak karşılaşılan bir motiftir ve ağıtlardaki bir diğer fonksiyonu ölümler dünyasından haber getirmektir.⁸⁵

Moj Stevane, kami mene,
U kuci ti magla pala,
Magla pala, niko nema,
Nakon crna dva gavrana,
To su tvoji roditelji,
Pa se crne bez bjela,
A kukaju bez ljeka.⁸⁶

Stevan'ım, bana gel,
Sis evinize düştü,
Sis çöktü, kimse yok.
İki kara kuzgunun ardından,
Bu senin ailen,
Yani beyaz olmadan karalar,
Ve çaresiz ağlıyorlar.

Güney Slav ağıtlarında sık karşılaşılan motiflerden bir diğeri gök cisimleridir. Gök cisimleri içerisinde en fazla atıf ise güneşe yapılır. Ağıtların yakılış zamanı ile güneşin ağıtlarda bu kadar sık yer alması doğru orantılıdır. Güneş, ölen kişinin yüzünü en son aydınlatandır ve ağıtçıların icra esnasında güneşe doğru dönmeleri olağan bir pratiktir.⁸⁷ Bu durumu ve ağıtlarda güneşin oldukça yoğun

⁸³ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 6.

⁸⁴ Zorica Rajković, "Narodni običaji okolice Donje Stubice", s. 191.

⁸⁵ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 179.

⁸⁶ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 6.

⁸⁷ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 247.

bir şekilde yer almasını yasın ve ağıtın sadece gündüzleri yapılmasından kaynaklı görenler mevcuttur. Yas tutmak için güneşin doğması beklenir ve güneşin ilk ışıkları ile birlikte yas ve ağıtlar icra edilmeye başlanır.⁸⁸ Güneş ışığın olduğu kadar yokluğu ile karanlığın da kaynağıdır. Ölümün ve mezarın karanlığı güneşin batışı ile özdeştir, hayatta kalanların aydınlığı ile tezat oluşturur.

Ağıt Pratikleri

Güney Slavlarında yas ve ağıt ritüelleri cenaze merasiminden önce evde başlar. Ölen kişi evde yıkanıp hazırlandıktan sonra bir yatağa yatırılır ve mezara götürülene değin burada kalır. Ölüyü görmek için komşu, akraba ve arkadaşlar eve gelir. İlk olarak burada doğaçlama dizelerle ağıtlar yakılmaktadır.⁸⁹ Hırvatistan sınırları içerisinde yer alan Sinj bölgesinde cenazenin evde durduğu sürede, evden çıkarılırken ve bazen de eve dönerken bu katılımcılar içerisinde belirli bir grubun bazen tek bir ağıtçı öncülüğünde bazen ise dönüşümlü olarak ağıtlar yaktıkları kaydedilmiştir.⁹⁰ Cenazenin başında beklerken yakılan ağıtlarda en iyi ve en yetenekli olan ağıtçı cenazenin baş kısmında yer alır. Diğer ağıtçılar ise bunun etrafında kümelenir ve halka oluşturur.⁹¹ Birçok bölgede ölünün evde bekletildiği esnada ruhun dışarı çıkması için önce pencerelerin açıldığı daha sonra hemen kapatılıp cenaze çıkarılincaya değin kapalı tutulduğu fark edilmiştir.⁹² Ölüm, gündüz gerçekleştiği takdirde hava kararıncaya kadar ağıtlar yakılır ve hava karardıktan ertesi gün tekrar aydınlanıncaya dek hiçbir surette ağıt yakılmaz.⁹³ Bazı bölgelerde gecenin şeytanlara ait olduğuna inanılır ve onların dikkatini celp edeceği düşüncesiyle ağıt yakılması uygun görülmez.⁹⁴ Ayrıca gece yakılan ağıtların ölü evinde bulunan erkeklerin başlarına bir musibet gelmesine neden olabileceğine inanılmaktadır. Bu inanç, son erkek ölen evde gece ağıt yakılmasının mazur görülmesi anlayışıyla da

⁸⁸ Krinka Vidaković-Petrov, *Ogledi o usmenoj knjizevnosti*, s. 51.

⁸⁹ Zorica Rajković, "Narodni običaji okolice Donje Stubice", s. 192.

⁹⁰ Josip Milićević, "Narodni običaji i vjeronanja u Sinjskoj krajini", s. 468.

⁹¹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 175.

⁹² Martina Butorac, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, s. 5.

⁹³ Josip Milićević, "Narodni običaji i vjeronanja u Sinjskoj krajini", s. 467-468.

⁹⁴ Josip Milićević, "Narodni običaji i vjeronanja u Sinjskoj krajini", s. 467.

desteklenmektedir.⁹⁵ Gece ağıt yakılmaması ölü için üzülmeyeceği veyahut ağlanmadığı anlamına gelmez. Yakınlar ölüyü yalnız bırakmaksızın sessiz bir biçimde inlemelerine ve ağlamalarına devam ederler. Ölünün yanında genelde taziyelerini ileten yakınları olur ve bunlar gün ağarıncaya dek ölünün yanında beklerler. Bu esnada ölen kişi için dualar okunur, onun hayatından bahsedilir. Katılımcılar ölüyle alakalı güzel hatıralarını paylaşır. Bu şekilde gün ağarıncaya kadar bu sohbetler devam eder. Bazılarına göre gece, ertesi günün hüznü için ağıtçıya ölünün başına gelen talihsizlikleri öğrenmek ve hatırlamak için ihtiyaç olunan zamanın verildiği bir psikolojik hazırlık sürecidir. Zira ölümün ilk duyurulmasından mezarlığa götürülmesine kadar geçen sürede ağıtçı ölen kişi hakkında gerekli bilgileri alması ve zihninde ağıdın iskeletini oluşturması gerekir. Günün ağarmasının ardından tören esnasında oluşturduğu kompozisyonu sunar.⁹⁶

Gece ağıt yakılmasının tek istisnası kadının kocası veyahut son erkek çocuğu gibi ailede soyu devam ettirecek kişinin ölümüdür. Bu ölümlerin Karadağ ve Hersek'in birçok farklı bölgesinde tesiri oldukça güçlüdür ki evdeki son erkeğin ölümü bir çeşit evin ocağının sönmesi olarak telakki edilmiştir.⁹⁷ Böyle bir ölümün akabinde sembolik bağlamda evdeki ateşin ve mumların söneceği ve evdeki kişilerin ömür boyu karanlık içerisinde kalacağı inancı yaygındır. Bazen ocakta yanan ateşe su dökülüp söndürülür ve eve siyah bir bayrak asılır. Böyle bir ev artık insanların lanetli kabul edeceği geri kalan hayatlarını geçirmek istemeyeceği bir yerdir. Hatta metruk olup yıkılsa dahi evin yerine yeni bir ev yapılmasından kaçınıldığı görülmektedir.⁹⁸ Vuk Karadžić de bu duruma tanıklık etmiş, alan araştırmaları esnasında hiçbir şekilde kadınların kocalarına ya da erkek çocuklarına yaktığı ağıtlara denk gelmediği hâlde derlemelerinde kocalar ya da erkek çocuklar için yaratılmış ağıtların

⁹⁵ Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 23.

⁹⁶ Novak Kilibarda, *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, s. 253.

⁹⁷ Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 22-23.

⁹⁸ Petar D. Stojanović, "Obidajni narodnog zaljenja i njihovi druitveni korijeni u Crnoj Gori i sjevernoj Albaniji (stanje u XIX. i prvoj polovini XX. Vijeka)", *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 48, Zagreb, 1980, s. 176; Adnan Ćirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 22.

varlığını teyit etmiştir.⁹⁹ Böyle derin tesiri olan bir ölüm karşısında gece de yapılan ağıtlar mazur görülmüştür.

Ağıt, en güçlü ve yoğun olarak cenazenin evden çıkarılıp mezarına kadar götürüldüğü ve mezarına konduğu anda yakılmaktadır. Bu esnada özellikle sessiz kalınması hoş karşılanan bir durum değildir.¹⁰⁰ Bu yaklaşım kolektif yapının ve geleneksel düşüncenin baskınlığı ile ilintili olsa gerektir. Zira ölüm karşısında gösterilen metanet, ağıt geleneğinin güçlü bir şekilde korunduğu Güney Slav gruplarda hoş karşılanmamakta, böyle bir tavır diğer grup üyeleri tarafından bir eleştiri sebebi olabilmektedir. Bu sebepten mümkün olduğunca ağıtların diğer insanların duyacağı bir tarza icra edilmesine dikkat edilmektedir. Benzer bir tavır kadının kocasına ve kız kardeşin erkek kardeşe ağıt yaktığı durumlarda da sergilenmektedir. Karadžić, Karadağ bölgesinde bir kadının kocası için, bir kız kardeşin erkek kardeş için ağıt yakmasının uygun karşılanmadığını, bunlar yerine cenazeye katılan ağıtçıların ağıtlar yaktıklarını söyler. Ağıtçılar bu ağıtlarda kadının veyahut kız kardeşin kendi yarattığı ağıtmış gibi kompozisyonunu kurar. Bu durum, kadınların, eşleri veyahut erkek kardeşleri için yas tutmadığı anlamına gelmez. Cenazenin ardından 2.5 yıl boyunca bu kadınların kırdı, bahçede inlemek ve hüznü melodiler mırıldanmak suretiyle yaslarını gerçekleştirdikleri ifade edilir.¹⁰¹

Ağıtların güçlü bir biçimde icra edildiği bir diğer yer ölenin mezarının başıdır. Ölünün bedeni mezarına yerleştirildiği anda ağıtçı kadınlar mezarın başında bir halka (kolo) oluştururlar ve bunların içerisinde en yetenekli olan kollarını göğsünde birleştirerek ağıt yakmaya başlar. Bir ileri bir geri yavaş yavaş hareket ederken ağıtın her kıtası başka bir ağıtçı tarafından tekrarlanır.¹⁰² Dizelerin tekrarlanma anları ağıdı açan ağıtçının doğaçlama için ihtiyacı olan zamanı kazandırır. Ayrıca ölenin mezara konma anı ağıtçının ağıdına en güçlü şekilde yoğunlaştığı ve yaratıcılığının zirvesine ulaştığı an

⁹⁹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 144-145.

¹⁰⁰ Todor M. Bušetić, Stevan S. Mokranjac, “Srpske narodne pesme i igre: s melodijama iz levca”, Srpski etnografski zbornik, Knjiga 3, Beograd, 1902, s. 16.

¹⁰¹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 144-145.

¹⁰² Martina Butorac, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, s. 11.

olarak kabul edilir. Çünkü bu esnada ölen kişi yakınlarını bırakarak yaşayanlar dünyasını artık tamamen terk etmektedir.



Resim 1¹⁰³

Bölgede yapılan derlemelerde bazı kişi ve gruplar için ağıt yakılmadığı ile alakalı kayıtlara rastlarız. Vrčević kayıtlarında sadece erkekler ve erkek çocuklar için ağıtlar yakıldığını, kadınlar için ise herhangi bir şekilde ağıt yakılmasının söz konusu olmadığını ifade etmektedir.¹⁰⁴ Ancak Vrčević'in ardından bölgede yapılan alan araştırmalarında çocuğundan yaşlısına, genç kızından yaşlı kadınlara değin tüm cinsiyet ve yaş grupları için ağıtların varlığına tanık olunmuştur. Vrčević'in bölgede bulunduğu sırada güçlü ataerkil ve muhafazakâr yapının etkisi ile kendisinin böyle bir ağıt icrasına tesadüf etmemiş olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Ölümü üzerine ağıt yakılmayan bir diğer grup toplum nezdinde muteber görülmeyen olumsuz figürlerdir. Bu kişilerin yaşları yakınları tarafından yapılırsa dahi bunlar gizli olarak kimsenin işitmeyeceği bir biçimde

¹⁰³ Martina Butorac, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, s. 12.

¹⁰⁴ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 40.

gerçekleştirilir.¹⁰⁵ Ölüm nedeni de ağıt yakılıp yakılmamasını belirleyen hususlardandır. Ağıt ve yas geleneğinin devam ettiği Güney Slav gruplar arasında intihar eden veyahut yakınlarına utanç verici bir biçimde ölen bir kişinin yasının tutulmayıp kendisi hakkında ağıt yakılmadığına tanık olunmaktadır.¹⁰⁶

Güney Slav ağıt ve yas ritüelleri içerisinde bazen ağıt yakma bazen ise *lelek* adını verdiğimiz düzensiz feryat ve inlemeler esnasında yakınların yüzlerini tırnaklarıyla yaralamaları, göğüslerini ve başlarını yumruklarla dövmele ve bir yas emaresi olarak saçlarını kesmeleri en sık rastlanan pratiklerdendir. Vuk Vrčević'in kayıtlarında Karadağ'ın Boka körfezi dışında kalan bölgelerinde ve Hersek'te ölü yakınlarının siyah kıyafet giymedikleri, buna karşın sakallarını ve saçlarını uzun bir müddet kesmedikleri ve yas alameti olarak atların kuyruklarını kestikleri; Boka körfezinde ise özellikle genç bir kişi öldüğünde insanların saçlarını kesip tırnaklarıyla yüzlerini kanattıkları, böyle bir ölümün derin bir teessür bırakması hasebiyle o kişinin evinin önünden geçerken dahi insanların içerideki yakınlarını hüzünlendirmemek adına şarkı söylemedikleri, silah atmadıkları ya da evin yakınında düğün vb. bir eğlence tertip etmenin kesinlikle yasak olduğu ifade edilir.¹⁰⁷ Bazı bölgelerde atların kuyruklarının, yelelerinin bazen ise bizzat atların kendilerinin kesildiğine dair kayıtlara rastlanmıştır.¹⁰⁸ Bu tarz pratikler acının bir tür dışavurumu ve ölüm karşısında duyulan acının boyutunu gösterme biçimidir. Bazen tırnak yerine yüzde kalıcı yaralar açacak olan kesici metaller kullanılabilir. 1850'li yıllara kadar Karadağ ve Hersek bölgelerinde oldukça yaygın olarak uygulandığı kayıtlarda görülen bu pratikler, Knez Danilo'nun bunu tamamen yasaklamasına ve yapanların para cezasına çarptırılmasına karşın günümüze değin uygulanmaya devam etmiştir. Karadžić'in aktardığına göre Paštrovići bölgesinde ölü mezara konulduğu esnada ağıtlar ve feryatlar eşliğinde ölenin kardeşlerinin ve akrabalarının yumruklarıyla kendilerine zarar verdikleri, saçlarını yoldukları, yüzlerini yırttıkları, diğer yakınların

¹⁰⁵ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. XVIII.

¹⁰⁶ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 23.

¹⁰⁷ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 38.

¹⁰⁸ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 185.

ise bu insanların kendilerine zarar vermemesi için engellemeye çalıştıkları ifade edilir.¹⁰⁹ Karadağ'ın Eski Varoş bölgesinde kaydedilen bir cenaze merasiminde ölünün mezara indirildiği esnada ağıtçı 3 kadının *lelekler* eşliğinde yüzlerini şiddetli bir şekilde yaraladıklarına, saçlarını yolduklarına ve gömleklerini yırtıp parçaladıklarına tanık olunmuştur.¹¹⁰ 20. yüzyılın başlarında Mihajlovac bölgesinde yapılan derlemelerde gömülmek üzere evden çıkarılan ölünün kiliseye getirildiğinde kiliseye girmeyip kilisenin etrafında dönerek “şahinim, şahinim” nidalarıyla saçlarını yolup göğsünü döverek ağıtlar yakan ağıtçıların varlığından bahis olunur.¹¹¹

Melodik ve Ritmik Hususiyetler

Güney Slav ağıtları şekil itibarıyla altılı ve yedili örnekleri az da olsa bulunmakla birlikte genel bir söyleyiş özelliği olarak sekiz heceli dizeler ve dört heceli ayak görevindeki kısa dizelerden oluşur. Bu yapı özellikle Karadağ bölgesi Slav ağıt geleneğinin çok tipik bir özelliğidir. Dörtlü dizeler 8'li dizelerin bir tür uzantısı olarak kabul edilmekle birlikte bu dörtlü ayaklar vezin olarak kendinden önceki ve sonraki dizelerden bağımsızdır. Fakat icra esnasında kısa dizeler uzun dizelerin bir parçası olarak algılanabilecek bir bütünlük içerisinde icra gerçekleştirilebilmektedir. Melodi, ritim ve tonlama bakımından dizelerin belirli bir standardı ve formu olmaksızın çeşitlilik gösterebilir. Ağıtçılar farklı durumlarda ve bağlamın oluşturduğu şartlar doğrultusunda melodi ve tonlama üzerinde değişiklikler yapabilirler. Ritim, çoğu zaman kafiyeden ziyade sabit asonanslarla sağlanır. Ağıtçının icra yetenekleri ise bazı ağıtların kafiye ve şiirsel bakımdan daha üstün kalitede yaratılmasına neden olabilir. Bu tarz bir ağıt yakma geleneğinin Karadağ Kolaşin bölgesindeki en büyük temsilcisi olan Milica Milošević, kafiyeyi ustaca kullanabilmenin eski ağıtçılar için tipik bir özellik olmadığını ifade etmektedir.¹¹² Bu sebepten Güney Slav ağıtlarında melodi, dizelerdeki veznin işlevini yerine getirerek ritmin temelini oluşturur.

¹⁰⁹ Vuk S. Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, s. 178.

¹¹⁰ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 236-238.

¹¹¹ Влајко Влаховић, “Неколико народних обичаја”, s. 123.

¹¹² Adnan Čirgić, “Melodija i stih Crnogorskih tužbalica”, s. 307-308, 311-313

Ağıtların lirik karakteri Güney Slav ağıtlarında da kendisini gösterir ve lirik ifadeler ağıtlardaki en temel şiirsel unsurdur. Lirik yapı, duyguların aktarımı esnasında açığa çıkar. Geleneksel gusle ile destan veyahut lirik tarzda Slav halk şarkılarının söylenişinden farklı olarak heceler uzatılmak suretiyle daha vurgulu olarak icra edilir. Müzik aleti olmaksızın yüksek bir ses tonuyla ve ses sürekli yükseltilip alçaltılmak suretiyle katılımcılar üzerindeki tesir artırılmaya çalışılır. Güney Slav ağıt araştırmacıları Güney Slav ağıtlarında karşılaştığımız bu tarz ifade unsurlarını fonksiyonel bir bağlamda değerlendirmişlerdir. Ağıtçının sesinin tonlaması ve kullandığı şiirsel imgeler, dikkati kendi üzerine yoğunlaştırma çabası, vermiş olduğu ahlaki mesajların ve motivasyonun daha anlamlı kılınma gayreti ile ilintilidir. Ağıtçı duygularına ve gerçekleşen olaya daha geniş bir anlam kazandıracak şekilde Güney Slavlarına özgü geleneksel anlatım teknikleri ile birlikte kendisine has metafor ve süslemeler eklemeye gayret eder. Bu çaba, kendi statüsünü meşru kılmanın yanında itibarını korumanın bir yansımasıdır. Bu şekilde Slav ağıtlarındaki şiirsel dil, günlük hayatlarında başvurmayacakları bir metaforik form içerisinde yaratılır.¹¹³ Ağıt icrasında edebî değer belirleyici bir unsur olan bu yapının aksine başta *lelekler* olmak üzere bazen icra esnasında ritmik ve şiirsel yapının gözetilmediği durumlar söz konusu olabilmektedir. Ağıtlarda görülen bu düzensiz yapı acı çeken insanın sahip olduğu dışavurum esnasında tematik uyumu gözetmeksizin melodik ve biçimsel olarak belirli bir düzen oluşturamaması hâli şeklinde yorumlanabilir. Yahut konuşma, ağlama ve şarkı söylemenin bir araya gelmesi neticesinde hepsinin temel unsurlarını kaybettiği, ölen kişiyle konuşurcasına gerçekleştirilen icra ile onunla ve öteki dünyayla iletişim kurmak gibi özel bir amacı mümkün kılan bir çeşit trans hâli olarak düşünülebilir.¹¹⁴

Karadağ ağıtlarında karşılaşılan ilginç bir ritmik unsur bu bölgede söylenen ağıtların kendine has dil özelliklerine sahip olması ve yaratıldığı bölgenin dil hususiyetlerini taşımasıdır. Karadağ ağıt araştırmalarının önemli ismi Adnan Čirgić'in üzerinde durduğu meselede Karadağ'ın muhtelif yerlerine has olan ağız özelliklerinin

¹¹³ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 16-17.

¹¹⁴ Martina Butorac, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, s. 13.

ağıtların icrasında kullanılan ağız özellikleri ile birebir örtüşmediği, ağıtlara has bir söyleyiş biçimi geliştirildiği ve bu biçimin yerel halk tarafından konuşulan ağız ile farklı hususiyetler taşıyabileceği görülmektedir. Yine bu duruma benzer bir biçimde küçük bir bölgeyi ihtiva etmesine rağmen bölgedeki ağıtların melodik ve ritmik özellikleri farklılıklar içermekte, bir bölgede var olan ağız ve söyleyiş özellikleri başka bir bölge tarafından bilinmeyebilmektedir.¹¹⁵ Güney Slav ağıt yakma geleneğinin en tipik özelliği olarak destanların aksine ağıtların varyantlaşmaması ve sadece belirli bir bölge ile sınırlı kalacak şekilde aktarımı bu yapıyla ilişkili olsa gerektir.

¹¹⁵ Adnan Čirgić, “Melodija i stih Crnogorskih tužbalica”, s. 305-306.

SONUÇ

Ağıt ve ağıt yakma gelenekleri Güney Slavlarının kolektif ruhların yansıtan ve geçmişten günümüze değin varlığını koruyan önemli bir geçiş ritüelidir. Gelenek 20. yüzyıla değin ideolojik ve sosyolojik saiklerin etkisiyle farklı boyutlara evrilmiştir. Karadağlı edebiyat tarihçisi Novak Kilibarda'nın Karadağ sözlü edebiyatına ilişkin olarak belirttiği üzere ağıt geleneği, bugün hâlâ Karadağ'da yaşayan Slavlar arasında gelişmeye devam eden halk edebiyatı türlerinden biridir ve bölgede eskiye kıyasla azalmış olsa da hâlâ çok engin bir ağıt geleneği varlığından söz etmemiz mümkündür.¹¹⁶ Karadağ dışındaki diğer bölgelerde ise cenazelerde feryat ederek yüksek sesle ağlama (Naricanje) dışında ağıt okuma geleneği (Tuženje) tamamen yok olmuş durumdadır. Karadağ'da ağıt yakma geleneği tamamen ortadan kalkmış olmasa da yoğun sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte gelenek büyük oranda yeni şartlara uyum sağlamış gözükmektedir. Kolektif hayatın gittikçe zayıflaması karşısında gelişen güçlü bireysellik, hüznü ve acıyı da bastırma ve bireyselleştirme güdüsünü teşvik etmiş olmalıdır. Geleneksel toplumda kolektif bakış açısının getirdiği manevi güç ve bu tarz ritüeller sayesinde ölüm kaygısıyla baş eden geleneksel insanın aksine modern toplumda yaşamdan tamamen soyutlanan ölüm, dinî ve manevi bir fenomenen ziyade biyolojik bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır.¹¹⁷ Eski kaygıların bu şekilde yok olması, ağıt ve ağıt yakma benzeri ritüellerin de gereksiniminin bireyin zihninde ortadan kalkmasına imkân sağladığı gibi modern koşullara uygun yeni ritüelleri beraberinde getirdiği söylenebilir. Sırp etnolog Ivan Čolović, endüstriyel olarak gelişen ülkelerde hastalık, ölüm, defin, keder ve mezarlık anlayışlarında yaşanan değişikliklerin yas ve yas tutma davranışlarına yansıdığını ifade ederek, eski zamanlarda yüksek seslerle terennüm edilen acının günümüzde susmaya ve saklanmaya başladığını belirtir. Kolektif toplumda zorunlu olan acının kamuya açık bir şekilde ifade edilmesinden artık gittikçe kaçınıldığını, bunun

¹¹⁶ Novak Kilibarda, *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, s. 251-252. oradan da kaynak veebliriz duruma göre bakalım.

¹¹⁷ Faruk Karaca, "Ölümlle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern Batı ve Türk İslam Kültürü", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 1999, s. 69.

uygunsuz ve utanç verici bir ifşa olarak algılanmak suretiyle tabulaşan acının ifşasının daha gizli yöntemlerle yapılmaya çalışıldığını ifade eder.¹¹⁸ Bu sebeple ölüm ardından ölen kişinin ruhunu yad etmek adına tertiplenen birçok ritüel günümüz modern koşullarına uyarlanmış örnekler ve acının günümüz modern toplum yapısına uygun hâle getirilmiş meşru bir ifşası olarak kabul edilebilir. Belirli günlerde ölü için düzenlenen anma törenleri, Güney Slavlarına has olarak caddelerdeki ilan panolarına asılan ölüm ilanları, çiçekler ve mezar süslemeleri, mezar kitabeleri gibi uygulamalar bunlar arasında sayılabilir.

¹¹⁸ Ivan Čolović, *Divlja knjizevnost*, Nolit, Beograd, 1985, s. 137-139.

METİNLER

1.

Majko moja, srce iz njedara,
što sam ovo danas dočekala?
Ti si mene srce iščupala,
ti si mene, majko, prevarila.
Išaretom makar što ne kaza,
adet takav tvoj ne bješe...
(.....)
Zar ti, majko, edžel dođe
i vasika da se poğe,
kakva te je želja obuzela,
pa si, moja majko, poželjela
ka kaburu da mi ideš
da obideš mračne dvore
đe stanuju naši mili,
da povedeš razgovore,
da ih pitaš, milosnice,
je li njima tamo teško,
jesu li nas poželjeli
a ne misliš, majko moja,
kako li će mene biti
i kako ću ovo, majko,
ja sve sama preturiti,
kako ću ti, diko moja,
bez savjeta roditeljskog,
ko će sada da me pita
kako mi je i šta radim!
Majko moja, Ijuta rano,
roditeljsko toplo krilo,
ne ostavljaj đecu svoju
da za tobom vječno plaču.
Ko će snahe i unučad
i sinove da pogleda,
medet njima da učini!
(opet prekinuta placem nastavlja)
Ti si, moja majko, bila
dobra žena, svi to znaju
domaćica kakve nema
i odiva stimanica.
Ti nas nikad ne zasرامي,
fala tebe, majko moja,

Anam, sinede yüreğim,
bugün başıma ne geldi?
Yüreğimi söküp attın,
beni kandırdın anne.
Bari bir işaret verseydin,
senin adetin değildi böyle...
(Ağıtçının sözü kesilir, devam eder)
Annem ecel vakti yetti mi?
Ve ayrılık vakti geldi mi?
Nasıl bir arzu seni ele geçirdi,
yani annem sen istiyorsun ki;
kabire gideyim,
karanlık sarayları gezeyim,
sevdiklerimizin ikamet ettiği yerleri,
oradakilerle muhabbet edeyim,
ve onlara sorayım, cancağızım,
orada olmak zor mu?
Bizi özlediler mi?
Ama sen düşünmüyorsun annem,
sensiz benim için nasıl olacak?
Peki bunu nasıl aşarım anne,
tüm dertleri tek başıma?
Ne yaparım benim gurur kaynağım,
Aile nasihati olmadan?
Şimdi bana kim soracak,
nasıl olayım ve ne yapayım?
Annem benim, her şeyim,
ailemin sıcak kuağı.
Öz evlatlarını bırakma ki,
sonsuz dek senin için ağlamasınlar.
Kim gelinlerine, torunlarına
ve oğullarına bakacak,
Onlara kim yardım edecek!
(yine ağlamayla kesilir, devam eder)
Sen, annem,
iyi bir kadındın, bunu herkes bilir,
eşi benzeri olmayan bir ev hanımı,
ve evimizin direği.
Bizi asla utandırmadın,
teşekkür ederim annem,

po namu su tebe znali,
 fala Bogu velikome!
 Ej da ti je, moja vilo,
 moj bajrače među žene,
 da se digneš pa da vidiš
 kako tebe đeca žale
 i unučad kako plaču,
 snahe tvoje šta ti čine
 i sav evlad što j' od tebe
 i ostali što su došli
 da t' isprate, moja lile!
 Ti si kod njih zaslužila,
 pa su danas svi kod tebe
 pohitali, moja majko!
 Ah, ah, majko moja!
 (kratka pauza, pa nastavlja)
 Kad u dženet stigneš, majko,
 ti potraži baba moga
 i selame njemu, majko,
 ti odnesi od nas svija,
 i reci mu, kućo moja,
 da smo dobro i svi zdravo,
 đeca su mu sva porasla,
 sinovi se poženili,
 unuci se obrodili,
 pa se evlad proširio,
 snahe su mu bog me dobre,
 još mu kaži, moja đulo,
 nijesmo ga zabravili,
 Bog je s nama šahid moćni...
 Ah, ah, majko moja, ah...
 (...)
 Evo, majko, Raša tvoga,
 tvoga milog zaovica,
 što ti se je uželio
 pa je došo da te vidi,
 a ti si se uspavala,
 pa ne vidiš ko ti dođe.
 Probudi se pa ga sretni,
 tako si ga naučila,
 i adet je takav stari,
 pa ne valja da se kvari,
 jer je Rašo tebe, majko,
 cijenio, pribirao,

güzel davranışların senin namın oldu,
 Yüce Tanrı'ya şükürler olsun!
 Ey sen ki benim perim,
 kadınlar arasındaki bayraktarım,
 kalksan da görsen,
 çocukların sana ne kadar üzülüyor
 ve torunların nasıl ağlıyor
 gelinlerin senin için ne hâldeler
 ve senin soyundan olan herkes
 ve seni uğurlamaya gelen herkes,
 hüznün içerisinde, zambağım!
 Bunu onlardan hak etmiştin,
 bu yüzden herkes annem,
 aceleyle senin için geldi!
 Ah, ah, annem!
 (kısa bir duraklama, ardından devam)
 Cennete vardığında anne,
 Baba mı bul
 ve ona selam söyle anne,
 hepimizden
 ve ona söyle, evim,
 iyi olduğumuzu ve herkesin sağlıklı olduğunu,
 çocuklarının hepsinin büyüdüğünü,
 oğullarının evlendiğini,
 torunlarının doğduğunu,
 evlatlarının çoğaldığını,
 Gelinlerin çok şükür iyi olduğunu,
 ona daha fazlasını anlat gülüm,
 onu unutmadığımızı,
 Tanrı bizim büyük şahidimiz...
 Ah, ah, annem, ah...
 (Ölenin sevdiği bir kişi odaya girer)
 İşte anne, Raşa'n da geldi,
 senin sevgili görünmcen,
 Seni çok özledi,
 ve seni görmeye geldi
 ama sen uyuya kaldın,
 ve senin için kimin geldiğini görmüyorsun.
 Uyan ve onu ağırla,
 ona böyle öğrettin,
 bu çok eski adetimiz,
 Bunu çiğnemek doğru olmaz,
 çünkü Rašo, anne,
 sana değer verdi, sana saygı duydu,

jer je, majko, dobro znao,
da si ponos među žene,
da si Ijudsko ti postenje,
da ti ravne žene nema.
On je, majko, naučio
da ga sretnoš i ispratiš,
a ne, majko, kao danas
da ga tako ti dočekaš.
No se nadam, mili dome,
oprostiće Rašo tebe...
Majko moja, ah, ah,
Sunce moje, ah, ah
što mi danas se zatamni, ah...¹¹⁹

çünkü anne, o çok iyi biliyordu,
kadınların arasında gurur kaynağısın,
ve dürüst bir insansın,
senin kadar doğru bir kadın olmadığını.
Anne o alıştı,
onu karşılamana ve uğurlamana,
ama bugünküne alışmadı anne
onu bu şekilde beklemene.
Ama umarım sevgili evim,
Rašo seni affedecek...
Annem, ah, ah,
Güneş ışığım, ah, ah
bugün benim dünyam kararı , ah...

¹¹⁹ Adnan Čirgić, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, s. 126-128.

2.

Što sam stala i umukla,
stala s jadom?!
Ali nemam što žaliti?
Oh, žalosti!
ili nemam što faliti?
Faljen dome!
Moga svekra i vojvodu,
bane svekre;
mog junaka oglašena,
glasit svekre;
moga orla pod krilima,
krilat dome.
Sve kraine jako krilo,
kuku, svekre,
te krainom upravljaše,
mudra glavo,
turske glave donosaše,
ostra sabljo,
živo roblje dovodaše,
orle svekre,
i šićare na tovare,
svekre bane!
I pljenove na krdove,
Turskoj kapi krvnik bješe,
krv im na dom.
Međ' braćom im ne davaše,
bracka diko,
no ih od nas odgonjaše,
britka ćordo,
ne moleći, no goneći,
moj arslane,
oštrom sabljom, sjajnom puškom,
svekre falo.
To šjedoče mnogi klanci,
snai lele,
silno borje i mramorje,
aoh, dome,
svi birani kraičnici,
moj viteže!
Tijem, Turcim' arač plaća,
o krvnici,
moj vojvoda,

Neden durup sustum,
kabir azabıyla kaldım,
Fakat üzülmem için neyim kaldı?
Oh kederim!
Yoksa öveceğim kimse yok mu?
Yüceltilmiş yurda!
Benim kayınpeder ve düküm, yürekli
kayınpeder; bilinen yiğidim; sesli
kayınpederim; kanatların altındaki
kartalım, kanatlı yurt.
Bütün vatanın güçlü kanadı,
kanatlı vatan,
yanıp yakılmalar, kayınpeder,
bilge bir baş, vatani yönetiyordu ,
keskin kılıç,
Türk başları
canlı köleler taşıyıp getiriyordu,
Kartal kayınpeder,
Türk kafaları,
yükü bir şekilde kolay kazançlar taşıyıp
getiriyordu,
yürekli kayınpeder!
Sürünün üstündeki ganimetler,
Türk kapısı için cellatmış,
yuvalarına kan aksın.
Kardeşlerin arasında yerleri yokmuş,
kardeşlerin gururu,
keskin Türk kılıcı
izinsiz sığır sürmek gibi,
bizden onları keskin kılıcıyla parlayan
tüfek ile ayırmışlardı,
benim aslanım,
yüce kayınpeder.
Çok sayıda kanyon bunlara şahit olmuştur
hüzünlü geline lele,
sayısız çam ve mermer,
Ah yurdum
hepsi seçilmiş vatansever,
benim şövalyem!
O Türklere haraç veriyordu,
o cellatlar,
benim düküm,

mjesto para - sablja šara,
sabljo svekre.
Ne bij dosad turske puške,
ubojniče,
koja će te umoriti,
bore dome,
ni krvničke oštre sablje,
svekre sabljo,
koja će te usmrtili,
ja kukala.
No te srce ukorilo,
srčan dome,
a pamet te iznevjeri,
mudra glavo,
na krvničke tope udri,
oh, Jovane,
s divnom kitom braće tvoje,
kuku braćo,
na topove azurane,
moj arslane;
i na lunte(3) carske vojske,
bog ih kleo,
te te s braćom dočekaše,
bracka glavo,
na topove raznijaše,
kuku svekre.
Ali proste tvoje rane,
rano ljuta,
i birane braće tvoje,
sokolova,
kad junački pogiboste,
moj junače,
divni spomen nakom sebe
ostaviste,
junacki se zamjeniste,
raj vam duši!
Turski(h) glava našjekoste,
vitezovi,
od jusbaša i bimbaša,
rano svekre,
tursku silu salomiste,
e mogaste,
i šićara ugrabiste,
vitezovi,

kazanç yerine-kılıç yolu çiziyordu,
kayınpederim kılıcım,
seni yoracak Türk tüfeklerini, henüz
öldürme,
yurdum, çam ağacım,
seni öldürecek
kanlı keskin kılıçları da
öldürme
kayınpederim kılıcım,
ben sızlanıyordum,
yürekli yuvam.
Kalbim seni azarlıyordu,
Bilge baş,
aklın seni aldatıyor,
Ah Yovan,
kanlı toplara vur
aslanım,
çiçek buketi gibi kardeşlerinle beraber
morarmış toplara,
sultanın ordusunun süngüsüne de
vur,
Allah onları kahretsin,
seni ve kardeşlerini bekliyorlardı,
uhuvvetin başı,
sizi top ateşi altında parçalamışlar,
yazılar olsun kayınpeder.
Acılı yaram
Kahramanca hayatalarınızı verdiğiniz
için
seçilmiş kardeşlerinin kartalarının
yaraları ve seninkiler
şad olsun,
kahramanca yerlerinizi değiştirdiniz
ve arkanızda görkemli bir anıt bırakıldı
Ruhlarınız şad olsun!
Şövalyeler,
yüzbaşı ve binbaşılardan,
Türk kafalarını kesmişsiniz,
yaralı kayınpederim,
Türk kuvvetlerini kırmışsınız,
şövalyeler,
E yapabileceğiniz kadar
ganimetler yağmalamışsınız.

turski(h) topa i barjaka,
grome svekre,
zomi(h) konja, mnogog roblja,
moj Jovane,
te krainu opostiste,
kuku njojzi!
A ti pade te ostade,
snai lele.
Nama ljute dade jade,
jad me snağe.
Krvnici se nasladiše,
tri put kuku,
s tvojom glavom i oružjem,
oh do boga!¹²⁰

Türk bayrakları ve toplarını ele
geçirmişsiniz.
Kayınpeder gök gürültüsü,
Basamaklı atlar ve çok fazla köle
toplamışsınız
Benim Yovan'ım
Vatanı böylece yalnız bıraktınız
Zavallı vatan!
Sen yere düşüp kaldın,
Lele gelin,
Bize ıstıraplı yaralar bırakmışsın.
Keder beni bulmuş,
cellatlar,
Kafalarından ve silahlarından
tatlı kan içmişler
Üç kez sitem¹²¹
Tanrı işitsin!

¹²⁰ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 43-46.

¹²¹ Ortodoks Hristiyanlıktaki üçleme-teslis inancına bir telmih söz konusu.

3.

Što sam stala i umukla,
ja kukala!
Nego mucim kraj sestara,
umukla ga,
ocmjena, ošišana,
grdna druga.
A za moj om divnom braćom,
dičnom kitom,
izranjeni, krvavljeni,
pod gomilom.
Kako ću vas pregorjeti,
sestri lele,
kako P slavom iskititi,
moi zmai,
i orlovi pod krilima,
orli braćo?
Prazna usta, zemlja pusta
bezjunaka
i bez glavna roda moga,
kuku rode.
Kuku braćo sokolovi,
vitezovi,
Moj birani vrsni bane,
brate Živko,
moja slavo među braćom,
moj Mićane,
moj ugledu meğ momcima,
moj Golube,
moj delio na sabore,
moj Ilija,
granat bore kroz gradove,
moj Vasilju,
gorska vilo meğ vihore,
moj Ilija.
Junački li pogiboste,
vitezovi,
oni svijet poželjeste,
želje moje.
Tamo kažu dva cvijeta;
moj' cvjetovi,
raj je prvi, Vojvoda drugi,
o Jakove.

Neden durup sustum,
Ben sızlanarken isyankârdım!
Kız kardeşlerimin yanına,
acı çekiyorum.
Saçlarım kesilmiş,
reddedilmiş gibiydim.
Çirkin dostum için
acı çektim.
Kalabalığım altındaki,
yaralı ve kanlı,
oğlanüstü erkek kardeşlerime,
yükselmiş çiçek demetime.
İstiraplardan dolayı yanarken
sizi nasıl unutacağım?
Ablanıza lele!
Benim ejderhalarım,
kartalın kanatlarının altındaki.
Kartal erkek kardeşlerim,
Sizi ihtişamlarla nasıl süsleyeceğim?
Ailemin reisi olmadan,
aç kalmış boş ağız.
Yiğitsiz kalmış verimsiz toprak,
soyuma yazıklar olsun,
şahin erkek kardeşlerim,
şövalyeler,
benim seçkin yiğidim,
kardeşim Živko
kardeşlerimin arasında benim
görkemli Mićan'ım.
Gençlerin arasında itibarım.
Güvercinim
Mecliste delim
Benim İlijam'ım
Şehirlerden şehirlere dallı çam
ağacım.
Benim Vasvija'm.
Tufanların arasında dağ perisi
Benim İlija'm.
Şövalyeler
Kahramanca can vermişsiniz.
Hasretlerim,
öbür dünyayı özlemişsiniz.

Pa te sestra cma moli,
o Vojvodo,
kad u raju tamo budeš,
tebe blago,
uz koljeno bracu šjedi,
kam da mi je,
daj im način i poštenje,
pošten rode.
Podaj što je za kojega,
moj Jakove;
ako bude u svatove,
divni svate,
Golubu češ barjak dati,
barjaktare,
a Vasilja na muštuluk,
sestri lele,
a Mićuna prvijenče,
moj prvijence,
s njime Sima rad ponosa,
moj ponose,
a Iliju za đevera,
mog bisera,
a Andriju za vojvodu,
moj Vojvodo;
metni za starog svata
orla brata;
bratu Živku daćeš kumstvo,
kuku braco!
Pera oca u začelje,
Pero, bane.
Nek se babo s vama diči,
dična braco,
s vama diči i ponosi,
njemu blago.
Sad se nama srca kose,
uh mi vazda,
a ti bože brzo sveti
naša jada.¹²²

Oy Jakov
Orada benim çiçeklerim,
iki çiçek bulunur;
birisi cennet
ikincisi Dük.
Oy Dük,
sen altınsın,
Siyah giyen abladan gelen ricayı
dinle.
Cennetteyken,
Kardeşlerinin yanına, dizini vur, otur
kalbimden taş düşsün diye,
onlara karşı usulca ve dürüstçe
davran
adil olan ata.
Benim Jakov'um,
kime ne aitsa ona ver.
Güzel düğün misafiri,
düğüne giden olursa,
bayraktar, güvercin'e bayrak ver,
Vasilij'e müjde ver,
lele abla.
Mićun'a ilk gözağrım,
benim gururum.
Gururdan dolayı Sima onlarla
beraber.
Benim incim olan,
kayınbirader İlija.
Benim Dük'üm,
Andrija ise Dük olsun
Düğünün onurlu misafiri
-şahin olan kardeş olsun.
Kardeş Živko'nun düğün şahidini
bağışla,
Küçük erkek kardeş,
Baba olan Pero,
başındaki düğün misafiri,
yiğit Pero.
Babası sizinle gurur duysun,
onurlu kardeşler,
ne mutlu babaya,

¹²² Vuk Vrčević, *Tužbalica*, 56-58.

ki sizinle onurlandırıldı ve
gururlandırıldı.
Şimdi ise kalplerimiz beraber.
Sonsuz bir ahhh!
Sen Tanrı, acılarımızdan ötürü bizim
intikamımızı al!

4.

Evo danas treći danak,
bogom brate,
da te zovem i priživljem,
moj delio,
crnom pjesnom, tužnim glasom
jaoh brajo,
ne bi Fokle doletio,
moj sokole,
na nogama krilatijem,
orle Vuko,
da upaneš među braćom,
Braći lele,
i gospodom izabranom,
moj mladiko.
Da se š njima razgovoriš,
mlada ružo,
pa izgrliš i izljubiš,
milo srce,
za gospocko zdravlje pitaš,
koplje bojno,
i poslužiš oko sofre,
aoh Vuko,
i ponudiš svu gospodu,
glasit rode,
kako si se naucio,
kuku mene.
Pa da pitaš i pripitaš,
rano ljuta,
što li lica nagrđili,
grdna druga,
Što li kapice prevrnuli,
njima lele,
zašto horo ne zameću,
kolovoğo,
nišan gadu iz pušaka,
uh mi jutros.
Što je kolo na okolo,
moj nevene,
bez igranja i pjevanja,

Bugün ise üçüncü gün oldu,
Tanrı adına erkek kardeşim,
seni kara şarkıyla çağırıyorum ve
hüzünlü bir sesle hasret çekiyorum.
Benim delim,
Ahh küçük kardeşim,
benim şahinim,
kanatlı ayaklarıyla Fokle uçsun,
kartal Vuko,
benim küçük dalım.
Kardeşlerinin arasına
ve seçilmiş beylerin arasına
düş diye,
kardeşlere lele.
Yeni açılmış gonce gülüm,
onlarla sohbet et,
onlara sarıl ve onları öp.
Nazik kalbim,
Savaşın mızrağı
Beylerin sıhhatini sor,
Ah Vuk,
Masa hazırlandığında hizmet et.
Şöhretli soyum.
öğrendiğin gibi,
tüm beylere ikram et,
Yazıklar olsun bana!
Açık yaram,
neden yüzler asılmış,
hiddetli dostum,
neden başlıkları ters çevirmişler,¹²⁴
sor ve iyice soruştur,
onlara lele.
Kolo başım,¹²⁵
Neden koro susmuyor,
ve tüfekleriyle nişan almıyorlar?
Sabahtan bu yana acı çekiyorum.
Benim nergis çiçeğim.
Halay çekmeden ve şarkı söylemeden

¹²⁴ Cenaze esnasında kıyafetlerini ve başlıklarını ters çevirip giyen insanlar kastediliyor.

¹²⁵ Ağıt halkasının en başındaki kişi kastediliyor.

gorska vilo,
no svak muči, teno huči,
uh je mene
Što ne pitaš svu gospodu,
zašto, Vuko,
kad će ici po đevojku,
mlaği grade,
koja ti je isprošena,
nije đavno,
za te slika i prilika,
Ijuceka vilo,
glasna roda, ne sudena,
srčan rode.
Sve je mukom zamuknulo,
oh do boga.
Svak te žali, svak te place,
vidiš, Vuko,
birani ti prijatelji,
moj brajane,
pobratimi i kumovi,
njima prazno,
s ve boljije od boljega,
kriat orle,
jednom steče, sad rasteče,
moj stečniče.
E izgubi mladu glavu,
bracka falo,
od miračke klete ruke,
Prekmici
Ali proste rane grdne,
rano moj a,
junački si poginuo,
moj junače,
divno si se osvetio,
oštra sabljo,
dva za sebe usmrtio,
jesi, Vuko,
a trećega obranio,
ljuta rano.
Tvoja slava, nama rana,
bogom brate,
bog ti dao vječnu slavu,
bracka slavo,
boži cvijet na 'ni svijet,

Sadece kendi etrafında dönülen oyun
nedir?
Ey dağ perisi,
Herkes sessiz yalnızca derin bir
sızlanma,
Vay ki acı çekiyorum.
Neden Vuk,
Neden tüm beyefendilere ne zaman
kız almaya gideceklerini
sormuyorsun?
Ey vatanım,
yankılanan soyu olan
kaderinde olmayan ama
senin için uygun görünen kız.
Ey inansozlu!
Pek uzun zaman olmadan,
çoktan sözlenmiş.
Ey cesur soy,
ortam acıyla sessizleşmiş.
Ah Tanrım,
görüyorsun Vuk, seçkin dostların,
herkes sana acır herkes senin için
ağlar.
Ey küçük kardeşim
Hepsi birbirinden daha iyi olan,
kan kardeşlerin ve vaftiz dostların
Onların içi boşalmış.
Ey kanatlı kartal,
bir zamanlar kazandığın neyse şimdi
dağılıyor.
Ey muzaffer,
ey kardeşlerinin övüncü,
o barışçıl, lanetli bir elden
genç başını kaybetmiş.
Ceddim,
ey benim yaram,
kahramanca ölmüşsün
benim yiğidim
güzelce intikamını almışsın
keskin kılıcım
arkandan iki ölü bırakmışsın,
evet Vuk,
üçüncüyü ise savunmuşsun.
Ey acı veren yaram,

čuj o, bože.¹²³

senin şanın, bizim yaramız,
Tanrı adına kardeşim,
Tanrı sana ebedî şan versin.
Kardeşlerinin şanı,
Tanrı'nın çiçeği bu dünyada,
Tanrı'm bunları duy!

¹²³ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, 66-68.

5.

A jesi li ti to Đuro,
kuku dome,
tako krvav, ne običan,
zlo mi jutro,
tako krupan, ne okretan,
kruti grade.
Ni što zboriš ni govoriš,
Mene lele,
ni nazivlješ: dobro jutro,
zlo mi jutro,
ni u krilo⁹ decu zoveš,
krilat orle,
da ih grliš i darivaš,
moj donose,
jabukama iz njedara,
biran dome,
kolačima iza pasa,
ja ti jadna,
kako si ih naučio,
punan dome.
Što ne kazeš braci tvojoj,
braci lele,
ko te ubi i obori,
bore Đuro,
i ne kazeš smrtne rane,
glasit bane,
da te braća brzi osvete,
oće, Đuro.
Braća su se okupili,
bracka falo,
pojağeni, pogrđeni,
bracka diko,
te kukaju i lelecu,
lele dome.
Đeca pište oko tebe,
Đeci lele.
Što ne tresneš snagom tvojom,
grade dome,
kao potres zemljom cmom,
cmo jutro.
Progovori i prozbori,
muğri dome,

Sen misin, ey Đuro,
eyvah yuvam,
böylesine kanlı, alışılmadık,
Sabah bana musibet getirmiş.
Böylesine büyük ve hareketsiz,
ey şehrim.
Ne anlatıyorsun ne de konuşuyorsun,
Lele bana,
'günaydın' da demiyorsun,
benim için ne kötü bir sabah,
Ey kanatlı kartal,
Çocuklarını kucağına çağırıyorsun
Onları kucaklayıp
göğüsünden elmaları onlara
sunmuyorsun.
Ey bana getiren,
onlara öğrettiğin gibi,
tatlıları da vermiyorsun.
Seçkin yuva(m),
Dolu evim.
Neden kardeşlerine söylemiyorsun,
vay ki kardeşlerine,
seni kimin öldürdüğünü ve yere
serdiğini.
ey yiğit Đuro,
kardeşlerinin çabucak intikamını
alması için,
neden ölümcül yaralarını
söylemiyorsun,
ey cesur kahraman,
evet intikam alacaklar, Đuro.
Kardeşlerin toplandılar,
ey kardeşlerinin övünç kaynağı,
kederli ve aşığılanmış,
ey kardeşlerinin gururu,
ağlayıp feryat ediyorlar,
eyvah (lele) evim.
Çocuklar etrafında feryat ediyorlar,
lele çocuklar.
Neden gücünle sarsılmıyorsun,
ey vatanım, yuvam,

braću tvoju obeseli,
ela Đuro,
i siročad decu tvoju,
aoh Đuro,
ljubu tvoju kukavicu,
crnu drugu.
Divno znadeš i umiješ,
kada oćeš.
Ko će s kucom upravljajiti
Moj kutnjiče,
i podizat ludu decu,
đeco moja.
Ko li će ih šjetovati,
moj sjetniče,
od ludosti do mudrosti,
mudri Dome.
Sporo rastu, a žlje znadu,
žlje mi u dom.
Ko će sade sakupljati,
orle dome,
sve knezove od knežina,
od moj Đuro,
od prostrana Grblja tvoga,
glašenoga,
kaluğere i popove,
književniče,
na sabore i na zbore,
moj sabore,
da mirite bracke glave,
glavni dome,
sabirate krvna kola
u okola
i plemena da mirite,
mirotvorče,
okupljajući sve Grbljane,
mirovčiče,
u nasemu manastiru,
kaži Đuro.
Što će tvoja glasna braća,
bracko krilo,
bez tvog šjeta i naputka,
o moj Đuro?
Što li vrsni prijatelj i,
puni dome,

kara toprakta bir deprem gibi,
kara sabah.
Konuş ve bir şeyler söyle,
ey bilge ev,
kardeşlerini neşelendir.
Haydi Đuro,
ve yetim kalan çocuklarını,
ah Đuro,
eşini, o zavallı guguk kuşunu,
o kara bahtlı yoldaşını öp.
İstediğinde
Çok iyi bilirsin ve yaparsın.
Kim evi yönetecek,
ey evimin direği,
ve büyütecek yaramaz çocukları,
ey çocuklarım.
Delilikten bilgeliğe dek,
onlara kim nasihat verecek,
ey akıl hocam,
ey bilge yuvam.
Ne umuyorlar,
Ancak neler buluyorlar yuvamda.
Ey kartal yuvası,
Kim prenslikten gelen tüm dükleri bir
araya getirecek,
Ey benim Đurom,
ey kalem tutanım,
mecliste ve şenlikte
Kim toplayacak ki,
Senin geniş Grbljan'ından
Rahipleri ve papazları,
benim meclisi düzenleyenim,
kardeş başlarını barıştır,
ey ana ev,
kanlı at arabaları topla,
ey barış getirici,
manastırımızda tüm Grbljanları
toplarken,
çevredeki kavimleri barıştır,
ey barış dostu söyle,
ey kardeşlerinin kanadı,
senin nasihatın ve rehberliğin
olmadan
kardeşlerin ne yapacaklar,

sve birani i stimani,
na sve strane,
koi su te milovali,
mili Đuro,
poštenje ti nanosili,
dični dome,
pri sastanku i rastanku,
uh je mene,
i pri sofri i u crkvi,
dom ti jadan.
Što će tvoji glasni dvori,
dvore, bore,
rukosadni vinogradi,
Đuro grade, 50
što li polje i livade,
moj stecnice?
Ko će s radnjom upravljati,
moj radnice,
ko I' ljetinu sabirati,
srčan dome,
krsno ime proslavljati,
slavo moja,
krsni somun prelomiti?
Kući kuku!
Zar se u tvog sina uzdaš,
lele njemu,
Steva tvoga nejakoga,
je li Đuro?
Je li ' u tvoju kukavicu?
kuku Đuro.¹²⁶

Ey benim Đurom?
Ey dolu evim,
ne güzel dostlar onlar
Her yandan seçilmiş ve sevilen,
seni sevenler,
ey sevgili Đuro,
buluşmalarda ve ayrılışlarda,
masaya oturulduğunda ve kilisede
sana karşı dürüst davrananlar,
ey şerefli evim,
evin kahroluyor.
Ey çam ağacı, kalem,
Yankılanan köşklerine ne olacak,
El emeği bağlarına ne olacak,
Ey Duro, vatanım,
Tarlaların ve otlaklarına ne olacak,
Benim muzafferim?
Kim işleri yürütecek,
ey işçim,
kim hasadı toplayacak,
ey cesur ev,
vaftiz adını kutlayacak,
ey şanımlı,
vaftiz ekmeğini kim bölecek?
Ey kahrolur!
Oğluna mı güveniyorsun,
eyvahlar olsun ona,
senin zayıf Stevan'ına,
öyle mi Đuro?
O zavallıya mı?
eyvah Đuro.

¹²⁶ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 69-72.

6.

Dobro jutro, za sva jutra,
aj me, bane.
Je si li bane, poručio,
lele bane,
po svem zboru paštrovskome,
aoh, bane,
po milije prijatelja,
aj me, bane,
po bjelije manastira,
lele, bane;
po crkovnu tu gospodu,
aoh, bane.
E te želja obuzela,
aj me, bane,
na banove, na dedove,
lele, bane,
na te mudre roditelje,
aoh, bane,
i na velju svojtu tvoju,
aj me, bane;
na sinove, na stričeve,
lele, bane,
i na milu braću tvoju,
aoh, bane;
na banice mile sestre,
aj me, bane.
Sve si dobro učinio,
lele, bane,
ma si samo sagrješio,
aoh bane,
učinio velje jade,
aj me, bane,
što ostavi muku tvoju.
lele, bane,
sve ostale mile tvoje,
aoh, bane.
Ko će š njima upravljati,
aj me, bane,
ko li će ih šjetovati,
lele bane;
ko li mudru riječ izreći,
aoh, bane,

Günaydın, tüm sabahlar için,
ah yazık bana, ey kahraman.
Ey kahraman, haber gönderdin mi,
eyvah yiğit,
tüm Paštrović meclisine,
ah, yiğit,
sevgili dostlarına,
ey bana, yiğit,
beyaz manastırlara,
eyvah, yiğit;
o kilise beylerine,
vah yiğit.
Bir arzu seni sardı,
ah bana, yiğit ,
beylere, dedelere,
eyvah, kahraman,
o bilge ebeveynlerine,
ah, kahraman,
ve o büyük akrabalarına,
ah bana, kahraman;
oğullarına, amcalarına,
eyvah, yiğit ,
ve o sevgili kardeşlerine,
ah, kahraman;
o nazık kız kardeşlerine,
ah bana, kahraman.
Her şeyi iyi yaptın,
lele yiğit,
ama bir hata yaptın,
ah, kahraman,
büyük acılar verdin,
ah bana, kahraman,
kendi sıkıntını bıraktın,
lele yiğit,
tüm diğer sevdiklerini,
ah, kahraman.
Kim onlara rehberlik edecek,
ah bana, kahraman,
kim onlara nasihat verecek,
lele, yiğit;
kim bilge sözü söyleyecek,

pred gospodom izabranom?
Aj me, bane!
Ti si mudra glava bio,
aoh, bane.¹²⁷

ah, kahraman,
seçkin beylerin önünde?
Zavallıyım, ey kahraman
Sen bilge biriydin
Ah, yiğit.

¹²⁷ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 85-86.

7.

Stani malo te počini,
drugo jadna,
da te malo izmijenim,
ja kukala,
da požalim kuma moga,
aoh kume.
Jesu li ovo tvoji dvori,
bore Živko
vako uski i tijesni,
kumi lele.
U tamnoći, u samoći,
tamno mene,
u ladnoći i jadoći,
jadno mene;
bez radosti i milosti,
mili kume,
bez vojnika i četnika,
moj junače.
Ljuto si se rasrdio,
imas rasta,
na kumove, pobratime,
bracka diko,
te se nečeš da ozoves,
jad me dozva,
da istrciš pred vratima,
milosniče,
da me sreteš i pozdraviš,
Živko, kume,
i za zdravlje da upitaš,
ostra sabljo,
za kumove, prijatelje,
diko Živko.
Nego si nam poručio,
vjenčan kume,
po zloj tici zlosretnjici,
zlo ti u dom,
kukavici zloglasnici,
zloga glasa,
da si nama poginuo,
aoh Živko,
primajući turske grade,
grade kume,

Biraz dur, dinlen ve uyu,
ey zavallı dost,
seni biraz değiştireyim,
eyvah ben feryad ettim,
vaftiz dostum için yas tutayım,
ah, vaftiz dostum.
Bunlar senin köşklerin mi?
ey çam ağacım, Živko,
böyle dar ve sıkışık,
Lele vaftiz dostuna.
Karanlıkta, yalnızlıkta,
siyah giyen benim,
soğukta ve sefalet içinde,
zavallıyım;
sevinç ve merhamet olmadan,
sevgili vaftiz dostum,
askersiz ve çetnikler olmadan,
ey benim kahramanım.
Sebeplerin varken
çok öfkeliydin,
vaftiz dostlarına, kardeşlerine,
kardeşlerinin gururu,
cevap veremiyorsun,
ey merhametli,
kapının önüne koşa koşa çıkman için,
bana rastlayıp selam vermen için,
acı beni çağırdı,
Živko, vaftiz dostum,
ve sağlığını sıhhatimi sor,
keskin kılıcım,
vaftiz dostlarını, arkadaşlarını sor,
gururum, Živko.
Ama kötü haberler getiren talihsiz
kuşla
bize haber göndermişsin,
ey nişanlı dost,
evine kötülük,
şansızlığı getiren
kötü şöhreti olan guguk kuşuyla,
bize öldüğünü söylemişsin,
ah Živko,
Türk şehirlerini alırken,

od Nikšica prekmika,
oh krnici.
Glavu tvoju ugrabiše,
mlada glavo,
šjekuč Turke oko grada,
moj viteže,
oko grada i u gradu,
orle Živko.
Al' te braća osvetiše,
njima prazno,
bez glave te ugrabiše,
aoh, kume,
i pet za te posjekoše,
sokolovi,
u tvoj dom te donesoše,
dom ti jadan.
I divno te ukopaše,
lele Živko,
a sestre te oplakaše,
njima prazno.
Ne mogu te prekoriti,
bog ne dao!
E do tebe, kume, nije,
aoh mi je,
ni do glave ni do snage,
ljucki lafe,
no na tebe glave nije,
dicna glavo.
Krvnici je posjekose,
platili te,
ka i oće, kad bog oće,
čuj, o bože.
Ele imaš dosta braće,
bracko krilo!
Dobri momci, turkolovci
i junaci,
cetovaće, docekaće,
bog me čuo,
osvetiće, pozlediće
rane ljute,
tvoju ploču okititi,
divna kito,
sa glavama od dušmana,
peksijana.

ey güçlüydün vaftiz dostum,
Nikšić'in köyünden,
ah, atalar.
Türkleri şehir çevresinde kovalarken
başını kaptılar,
genç baş,
ey düküm,
şehir çevresinde ve şehirde,
ey Živko, şahinim.
Ama kardeşlerin intikamını aldı,
onların içi boş,
başsız seni kaptılar,
ah, vaftiz dostum,
ve senin için beşini kestiler,
şahinler,
seni evine getirdiler,
yazıklar olsun evine.
Ve seni güzel bir şekilde gömdüler,
lele Živko,
kız kardeşlerin seni yas tutarak
anıyor,
onlar için her şey boş.
Seni kınamıyorum,
Tanrı korusun!
Senin kabahatli değilsin,
vaftiz dostum,
ne başın ne de gücün yüzünden,
insanların aslanı,
ama üzerinde başın yok,
onurlu başım.
Katiller onu (başımı) kestiler,
ödediler,
her şey Tanrı'nın isteğine bağlıdır,
duy, ey Tanrım.
Neyse, birçok kardeşin var,
kardeşlerin kanadı!
İyi adamlar, Türk avcıları
ve kahramanlar,
bekleyecekler, karşılayacaklar,
Tanrı beni duydu,
intikam alacak, şiddetli yaralarını
iyileştirecekler.
Senin tahtını süsleyecekler,

Ti znat nećeš, ni videti,
jad me znao,
ali će znati sva kraina,
ako bog da.
Uz gusle te prip'jevati,
slavo kume,
dokle žarkog sunca teče,
moj viteže.
A ti dušom međ, andeale,
aoh kume.¹²⁸

ey güzel çiçek demeti,
kirli olan düşmanların başlarıyla.
Sen bilmeyeceksin, görmeyeceksin,
ey zavallı,
ama tüm ülke bilecek.
Tanrı izin verirse.
parlak güneşin akışına kadar
Gusle ile seni besteleyeceğim,
ey yüce vaftiz dostum,
ey kahramanım.
Ve sen ruhunla, meleklerin arasında,
ah, vaftiz dostum.

¹²⁸ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 98-100.

8.

S jadam sam ti na dvor došla,
jad mi u dom,
da obidem tvoje rane,
rano dome,
i da pitam jadna tebe,
mnogo jadna,
s čime si se ti ponio,
punan dome,
e si dvore sagradio,
grade dome,
nove dvore samotvore,
o moj bore.
Pa sam jutros doranila,
došla ujad,
da te, dome, s jadam pitam,
ja kukala,
kako ti je u tamnilu,
tamnoj mene,
u tamnilu, bez vid'ela,
vid' me, jade,
bez čestoga ponudaja,
dome, slavo;
bez promjene, bez oružja,
mnogo jadna.
I bez slave, i bez glave,
kutnja glavo.
Kuda li ću sad bez tebe,
srećo, dome?
Kako ću ti u dom staj at,
stala s jadam,
ludu đecu podizati,
prekukala,
trajtat mladost u neradost,
znaš ti, dome?
Evo idem, kukavica,
u dom kuku!
Kada dodem u dom tamni,
tamnoj mene,
šta ću đeci kazivati,
đeci prazno,
kad me đeca u put sretu,
srećo moj a?

Üzüntüyle senin sarayına geldim,
ah, evime acı girdi,
yaralarını sarayım,
ey yaram, ey evim,
ve sana, zavallıya çok üzgün bir
şekilde sormam için,
neyle gururlandın bizi diye,
ey zengin evim,
ne saraylar inşa ettin,
ey şehrim, ey evim
kendi emeğiyle inşa ettiğin yeni
saraylar,
ah, benim çam ağacım.
Bu sabah erkenden geldim,
ah, içim yanarak,
seni, evimi, üzüntüyle ağlayarak
soruyorum,
karanlıkta nasılsın?
ey karanlığa dalmış benim,
karanlıkta, görünmeyen,
gör beni, ey acı,
dürüst bir teklif olmadan,
ey evim, şanımlı;
değişim olmadan, silah olmadan,
çok fazla ıstırap.
Şöhretsiz ve başsız,
ey zavallı baş.
artık sensiz nereye gideceğim,
ey mutluluğum, ey evim?
Evinde nasıl duracağım,
ah, içim yanarak,
deli çocukları büyüteceğim,
ağlayarak,
gençliğin neşesizlikle geçmesini,
biliyor musun, ey evim?
Ben ise guguk kuşuyum,
eve feryad ederken gidiyorum!
Karanlık evime geldiğimde,
ey karanlığa dalmış,
çocukların yolda karşıma çıktığında
çocuklara ne söyleyeceğim?
Ey çocuklara boşluk,

E su đeca mila tebe,
diko, dome,
često plaču, sporo rastu,
čest moj jade.
A u domu tebe nije,
kam da mi je
a u grobu glave nema.
kuku, glavo!¹²⁹

ey mutluluğum?
Ah, çocuklar seni çok sever,
ey gururum, evim,
sık sık ağlarlar, yavaş büyürler,
ey benim acım.
Ama evde sen yoksun,
kalbime taş düştü,
ve mezarda başın yok.
Ah, başım!

¹²⁹ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 102-103.

9.

Što si mi se pobanio,
bane grade,
te Biljardu okitio,
dični kralje,
tako divan i naresen,
vilozofe,
u cvijetu od mladosti,
o, vladiko.
Zlatna glavo, sveta brado,
zemlje glavo,
Divno će te dočekati,
njima blago,
u zlatnome stolu šjesti,
zlatni stole,
zagrliti, počastiti,
stolni grade.
Al' te molim, noge ljubim,
gospodare,
kada budeš svecu stricu
uz koljeno,
često okom pogledujte,
svetitelji,
na sirotnu Goru Cmu,
Sveta Goro.
Šiljite im bracku slogu
i slobodu,
a od Boga blagoslove,
daj ga Boze,
da se slave i ponose,
naš ponoše,
svojom slavom, moim rodом,
o moj, rode.¹³⁰

Neden bana düşman oldun,
ey cesur vatanım,
Biljard'ı süsledin,
şanlı kral,
bu kadar güzel ve şatafatlı,
filozof,
gençliğin çiçeğinde,
ah, düküm.
Altın baş, kutsal sakal,
toprağın başı,
seni harika bir şekilde
karşılacaklar,
onlar için zenginlik,
altın bir masada otur,
ey altın masam,
seni kucaklayacak, onurlandıracak,
ey masası olan şehrim.
Ama senden ricam, ayaklarını
öpüyorum,
efendim,
aziz amca ile birlikte
onun dizinin dibinde olduğunda,
sıklıkla göz ucuyla bak,
azizlerin azizi,
mülteci Karadağ'a bak,
Ey Kutsal Dağ.
Onlara kardeşlik ve özgürlük
gönderin,
ve Tanrı'dan bereketler,
Tanrım şunlar ver,
şanlarını ve onurlarını kutlasınlar,
bizim onurlarımızla,
kendi şanlarıyla, benim halkımla,
ey benim halkım.

¹³⁰ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 114-115.

10.

Je li ti sade neobično,
brate Perko,
u zemljici, pod kamenom?
kami nama!
Što ostavi majku tvoju?
majci lele,
liš' ostalog dobra tvoga,
dobra glavo.
Što ošiša sestre svoje,
brate rano,
slomi braći radovanje,
bracka rano,
bez prebola, dovijeka,
kuku brate.
Ti pelivan bracki bješe,
peik Perko;
od potoči prvi vazda,
prvi jade,
od pandura buljumbaša,
naš sokole,
a plemenska uzdanica,
uh ti majci.
Sirotno je pleme nase,
brate Perko,
bez takije sokolova,
moj sokole.
Tamo češ ti dosta nači,
za jad nama,
sokolova pod krilima,
krilo naše.
Da ih počnem jadovati,
u jad mi je,
za tri danka, bez prestanka,
stala s jedom,
ne bih dobra izjadila,
bila jadna,
što ih možeš upaziti,
uh je mene,
što od krvi utekoše,
brate rano,
sve od brastva braca tvoja,
lele bračo.

Şimdi sana garip mi geldi,
kardeşim Perko,
toprakta, taşın altında?
Taşımıza! Anneni neden bıraktın?
lele anneciğim,
diğer iyiliklerinden mahrum ettin,
güzel başım.
Kız kardeşlerinin saçlanını neden
kestin,
kardeşim, yaram,
erkek kardeşlerinin sevinçlerini
kırdın,
kardeşlerin yarası,
unutulmamış acı, sonsuza dek,
ah lele kardeşim.
Sen kardeşlerin arasında pehlivan
oldun,
şerefli Perko;
her zaman dereden birinci,
ilk derdim,
binbaş askerlerimizden,
bizim şahinimiz,
ve aşiretlerin dayanağı,
ah annene.
Bizim soyumuz fakirdir,
kardeşim Perko,
şahinlerin desteği olmadan,
ey benim şahinim.
Orada çok şey bulacaksın,
bizim için keder,
kanatların altında şahinler,
ey bizim kanadımız.
Onları acındırmaya başlayayım,
keder içindeyim,
üç gündür, durmadan,
kederle durdum,
iyice feryad edemem,
çaresizim,
onları görebilirsin,
ah bana,
kanlarından kaçtılar,
kardeşim yaram.

Sad su nede u svijetu,
kuku mene,
pa ih jadna zaboravljah,
ujad m ije.
Gledeč tebe pod oružjem,
ružo brate,
sve krajeve uvatio,
bracka rano,
sve si jade ponovio,
novi jadi,
živa srca pokosio,
srce Perko,
bez lijeka, dovijeka,
peik Perko.¹³¹

Senin kardeş birliğinden kardeşlerin,
ah lele kardeşler.
Artık dünya üzerinde bir yerdeler,
ah bana,
onları zavallı ben unuttum,
ah kederim.
Silah altında seni görmek,
kardeşim gülüm,
her yanı kapladın,
ey kardeşlerin yarası,
tüm dertleri tekrarladın,
yeni dertler,
canlı kalpleri biçtin,
ey kalbim Perko,
ilacı olmadan, sonsuza dek,
Peik Perko.

¹³¹ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 122-124.

11.

Evo sam ti uranila,
brate Marko,
prije Sunca, tužna srca,
srčan brate,
da te zovem i prizivljem,
sestra jadna,
od zla zraka do zla mraka,
brate Marko.
E mi danas Sunce zağe,
Sunce žarko,
stigoše me pusti glasi,
kuku brate,
cma glasa, a zla časa,
ja kukala,
da si nama preminuo,
miada diko,
u cvijetu od mladosti,
moj cvijete
na daleko po svijetu,
moj svijete,
među braćom nepoznatom,
aoh, brate,
bez milosti u žalosti,
sestra jadna,
bez ponuda u bolesti,
puni dome.
I bez plača srčanoga,
sestri lele,
osim Mata, našeg brata,
Marko brate.
I bez Jevta, trećeg brata,
kuku Jevto.
Prijed ste ga ukopali,
aoh, braćo,
Matu krila salomiste,
nama lele.
On te jedan ožalio,
željo moja,
i način ti učinio,
moj nevene,
ma bez svoga pravog brata,
brate Marko,

İşte seni erken ziyaret ettim,
kardeşim Marko,
güneşten önce, hüzünlü bir kalple,
cesur kardeşim,
seni çağırarak ve seslenmek için,
şanssız kız kardeşin,
kötü ışıklardan kötü karanlıklara,
kardeşim Marko.
Bugün Güneşim battı,
şu sıcak Güneş,
boş sesler beni buldu,
ah kardeşim,
kara ses, kötü zamanların sesi ise,
ben feryad ederek ağlıyorum.
Bizim için can verdin,
genç gururum,
gençliğinin baharında,
benim çiçeğim,
uzak bir dünyada,
ey benim dünyam,
tanımadığın kardeşlerin arasında,
ah, kardeşim,
acı içinde merhametsiz,
şanssız kız kardeşin,
hastalıkta sunaksız,
dolu evim.
Ve cesur gözyaşları olmadan,
kız kardeşine lele ah,
Mata'tan hariç, bizim kardeşimiz
olan,
Marko kardeşim.
Ve Jevta olmadan, üçüncü
kardeşimiz olan,
ah yazıklar olsun Jevta.
Önceden onu toprağa verdiniz,
ah, kardeşler,
Mato'nun kanatlarını kestiniz,
lele bize.
O zavallı senin için yas tuttu,
gözdem,
ve sana bir şekilde yardımcı oldu,
nergis çiçeğim,

Popovića divne kite,
kito moj a;
bez sestara i rodica,
rode Marko,
koi bi te ožalili,
oh, žalosti,
i do groba dopratili,
sestri kuku,
grob ti cvjećem okitili,
očni vide;
a nad glavom tavni vjenac,
tavno mene.
I često te polazili,
sestri lele.
Je li ti samu neobično,
aoh, brate,
u zlu domu, cmu grobu,
mene lele,
brez brackoga razgovora,
brate krilo,
i sestrina milovanja,
o žalosti.
I bez igre i pjevanja,
ja kukala,
kao što ti pristajaše,
moj delio.¹³²

ama kendi öz kardeşi olmadan,
kardeşim Marko,
Popoviç'in güzel çiçekleri,
güzel çiçek demetim;
kız kardeşler ve akrabalar olmadan,
soyum Marko,
senin için yas tutacak olanlar,
ah, üzüntüm,
ve mezara kadar sana eşlik edecek
olanlar,
kız kardeşine acılar ah,
mezarını çiçeklerle süsleyecek
olanlar,
gözlerim görür;
ve başının üstünde karanlık bir
çelenk,
karanlık benim.
Ve seni sık sık ziyaret ettiler,
kız kardeşine lele ah.
Sana yalnızlık garip mi geldi,
ah, kardeşim,
kötü evde, bu kara mezarda,
bana lele,
kardeş sohbeti olmadan,
kardeşlerinin kanadı,
ve kız kardeşinin şefkati olmadan,
ah, kederim.
Ve oyun ve şarkı olmadan,
ah, ben ağladım,
senin gibi,
benim delikanlım.

¹³² Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 144-145.

12.

Jaoh! Porastao zelen bore
u Jokice, pred bijele dvore.
Pustio je grane na sve strane;
O njima su ključi od pazara.
Jaoh, Jokica delio pazara,
ostade ti prežalosna majka!
Kako će ti mladost pregorjeti,
braća tvoja lijepu osvetu,
a ljubovca takog gospodara?
jaoh!¹³³

Ah! Jokice'nin yeşil çam ağacı
büyüdü,
beyaz sarayların önünde.
Her tarafa dallarını açtı;
Onların içinde pazarın anahtarları
var.
Ah, Jokica pazarın delikanlısı,
sana dertli ve acılı bir anne kaldı!
Gençliğin nasıl yanacak,
kardeşlerin güzel bir intikam alacak,
ve sevgilin böyle bir efendiyi nasıl
yakacak?
Ah!

¹³³ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 180.

13.

Obzirem se na sve strane,
sestra jadna,
i po domu i po polju,
sestri lele,
i po gori i po vodi,
mene kuku,
meğ birane perjanike,
perjaniče,
pokraj kneza i Šenata,
orle Stanko,
ne bih li te ugledala,
jad me vide,
da se dičim i ponosim,
moj ponose,
punim srce u milosti,
mili brate,
kako si me naučio,
moj delio.
Ma te nije na biljegu,
sestri lele!
Al' se kriješ al' ne haješ,
sunce brate,
međ' šenate u Biljardu,
brate vilo,
da ne vidiš sestru jadnu,
Ijucka munjo,
da ne čuješ crme pjesne,
sestra crna,
e bi tebe srce puklo,
srce brate,
videći me međ' drugima,
druga jadna,
crnu, grđnu, neobičnu,
aoh Stanko;
ojađenu, ošisanu,
grđnu drugu.
Brzo ti je krsno ime,
na jad mi je!
Ko će sestre dočekati,
moj dočeku,
ko li birane prijatelje,
biran brate;

Her tarafa bakıyorum,
ah zavallı kız kardeşin,
hem evde hem tarlada,
lele kız kardeşine,
hem dağda hem suda,
ah yazıklar olsun bana,
seçilmiş muhafızlar arasında,
muhafızım,
prens ve Senato'nun yanında,
ey kartal Stanko,
seni görebilirim diye,
ah acılar bana,
güvenle ve gururla,
ey gururum,
kalbimi merhametle dolduruyorum,
sevgili kardeşim,
bana öğrettiğin gibi,
ey benim delikanlım.
Ama sen oradaki kaçak değilsin,
ah kardeşine lele!
Saklanıyor musun yoksa
umursamıyor musun?
Ey kardeşim, güneşim,
Biljarda'da meclislerin içerisinde,
kardeşim, peri,
üzgün kardeşini görmemek için mi,
insanoğlu yıldırımını,
o acılı şarkıları duymamak için mi,
kardeşin karanlıkta,
yoksa kalbin mi kırılacaktı,
ey kalbim, kardeşim,
beni başkalarının arasında görünce,
ey zavallı dost,
kara, çirkin, alışılmadık,
ah Stanko;
üzgün, kesik saçlı görünce
çirkin dostunu.
Kutsal ad günü hızla geliyor,
Bana acı veriyor!
Kim karşılayacak kız kardeşleri,
Kim seçilmiş dostları,
seçilmiş kardeşim;

pobratime i kumove,
 moj viteže?
 Ko će kršnjak* razdrobiti,
 puna kućo;
 ko li napiti slavu božju,
 slavo Stanko?
 Ko će goste ponuditi,
 moj paune,
 oko sofre veseliti,
 sestri kuku?
 Ko li čašom nazdraviti,
 moj cvijete?
 Što ne čuva mladu glavu,
 divna glavo?
 No izgubi u boj ljuti,
 moj junače,
 na Žabljaku krvavome,
 moj gazio,
 na megdanu junačkome,
 megdandžio,
 na vidiku, roda diku,
 očni vidu,
 s mnogom bracom, medu bracom,
 bracko krilo,
 od dušmanske turske ruke,
 platiše te.
 Proste tvoje ljute rane,
 rano brate,
 kad te braća ugrabise,
 brate srce,
 iz dušmanske turske ruke,
 peksijanske,
 pod oružjem i pod glavom,
 mlada glavo,
 u Baice donesoše,
 ja kukala,
 među braćom ukopaše,
 aoh braćo,
 ožališe, oplakaše,
 kuku brate.¹³⁴

kim vaftız dostları ve manevi
 kardeşleri,
 Benim yiğidim?
 Kim kutsal ekmeği bölecek,
 Dolu evim;
 kim kutsal kutlamayı düzenleyecek,
 Onurlu Stanko?
 Kim misafirleri ağırlayacak,
 Benim tavus kuşum;
 Sofrada kim neşe saçacak,
 kardeşine yazık değil mi?
 Kadeh kaldırarak kim kutlayacak,
 benim çiçeğim?
 Neden genç başını koruyamadın,
 Güzel başım?
 Ama kaybetti acı bir savaşa,
 benim kahramanım,
 kanlı Žabljak'ta,
 benim cesur savaçım,
 kahraman meydanında,
 meydan okuyan,
 görünürde, milletin gururu,
 gözlerin görüşü,
 birçok kardeşle, kardeşler arasında,
 kardeşlerin kanadı,
 düşman Türk'ün elinden,
 seni kaybettiler.
 Bağışlansın senin ağır yaraların,
 yaram, kardeşim,
 kardeşlerin seni aldığında,
 canım kardeşim,
 düşman Türk'ün elinden,
 acımasız,
 silah ve başınla birlikte,
 genç başım,
 Baice'ye getirdiler.
 Ah, vah, feryad ettim,
 kardeşlerin arasında gömdüler,
 ah, kardeşler,
 yas tuttular, ağladılar,
 ah, yazık kardeşim.

¹³⁴ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 200-203.

14.

Ja sam tebe ožalila,
seko moja,
e si doma³ izgubila,
drugo jadna!
Doma tvoga, kuma moga,
aoh kume.
Pak sam ti se potežila,
došla s jadom,
da te vidim i požalim,
moja seko,
kako ćeš se obiknuti,
bila jadna,
bez onakog domačina,
dom ti jadan,
i bez kutnje starjesine,
aoh kume.¹³⁵

Senin için yas tuttum,
Canım kız kardeşim,
Çünkü evini kaybettin,
zavallı dostum.
Evini, ben de vaftiz dostumu,
Ah vaftiz dostum.
O yüzden seni özledim,
yasla geldim,
seni görmek ve seni teselli etmek
için,
sevgili kız kardeşim,
nasıl alışacaksın,
zavallıydın,
eskisi gibi ev sahibin olmadan,
zavallı evin,
ve eski büyüğün olmadan,
ah vaftiz dostum.

¹³⁵ Vuk Vrčević, *Tužbalica*, s. 209.

15.

Što si majko učutala,
 Što s jadima ne govori?
 Govoriću, a da šta ću,
 Sve ovako dok sam živa!
 Ide majka kukajući,
 i po ledu i snijegu.
 Snijeg brodih, suze ronih,
 Sina tražih da ga nađem,
 Ne mogoh ga majka naći.
 Ja otiğoh u planinu,
 Tu mu lednu kuću našla.
 Kućo moja ispražnjena!
 U planini i pustinji,
 đe mu majka doći ne može,
 svakog dana i neğele.
 Da sa sinom iko ima,
 Manje bi mi jada bilo!
 Tuda niko ne dolazi,
 osim vuci i bauci
 i nesretni gavranovi,
 Te junač ke kosti nose.
 Kad mi Petar poginuo,
 Majci srce izvadio!
 Ne bi brata od indata,
 ni ćovjeka plemenika,
 da ugrabi deli sina,
 da ga Turci pe sijeku,
 da mu lica ne nagrde;
 ne bi brata ni roğaka,
 ni miloga prijatelja,
 da ugrabi ranjenika,
 rano sine, do vijeka!
 Da napoji ladnom vodom,
 da uvije rane grdne,
 dako bi mi prebolio,
 jopet ćetu predvodio.
 No ga Turci sasjekoše,
 divno lice nagrđiše,
 grb i sablju odniješe,
 zlatne krste i medalje,
 a junaka nagrđena,
 u planini ostaviše,

Niye sustun anne,
 ıstıraplardan neden bahsetmiyorsun?
 Ben konuşacağım, ne yapayım,
 Hayattayken böyle olacak!
 Annem inleyerek gidiyor,
 hem buzda hem karda.
 Kar içinde yürekte gözyaşı döktüm,
 Oğlum aradım, onu bulmak için,
 ama onu bulamadım anne.
 Ben dağa gittim,
 Orada onun soğuk evini buldum.
 Evime, benim boş evime!
 Dağda ve ıssızlıkta,
 Annesinin gelemediği yer,
 Her gün ve Pazar.
 Eğer birisi oğlumla beraber olsaydı,
 Bana daha az acı verirdi!
 Oraya kimse gelmiyor,
 Sadece kurtlar ve hayaletler
 ve talihsiz kargalar,
 O cesur adamın kemiklerini taşıyor.
 Petar öldüğünde,
 annesinin kalbini çıkardı!
 Ne bir kardeş, ne de bir dost,
 İnsanı soyundan,
 Çılgın bir evlat kapmadı,
 Türklerin kesmesinden,
 Yüzünü bozmasın diye kopmadı;
 Ne bir kardeş, ne de bir akraba,
 Sevgili bir arkadaş bile,
 Yaralıyı alsın diye,
 yaram evladım, sonsuza dek!
 Beni soğuk suyla sulasın,
 çirkin yaraları sarsın,
 belki acılarımı unutturum,
 tekrar orduyu yönetir.
 Ama Türkler onu kestiler,
 güzel yüzünü yaralayıp
 armasını ve kılıcını aldılar,
 altın haçlar ve madalyalar,
 ve çirkinleşmiş kahramanı,
 dağda bıraktılar,

sedam punih dana bio,
 u planini nesahranjen.
 sabljo sine braće tvoje,
 moje sunce utavnjelo,
 u planini ostavljeno!
 Ode majka d ga vidi,
 ne vjerova dugu jadu,
 dok ne vide kuću lednu,
 poznah kuću sina mila,
 po visini stasa divna,
 diko moja u plemenu!
 dugi danak sina kumih:
 Progovori štogod sine
 i naredi majci tvojoj,
 šta će crni roditelji?
 ništa s majkom ne govori,
 niti mi kuću on otvori...
 Vas dan kumih, kamen ljubih,
 dok na brdo sunce pade,
 ja zakumih društvo moje:
 Ostavite me, a vi ajte,
 da ja noćim u planini,
 kod petrove ledne kuće!
 Noćiti mi ne dadoše,
 ostade mu kuća sama,
 kukaj majko do vijeka!
 Odoh kući kukajući,
 dok sam došla ne prestala,
 ko što neću dok sam živa.
 Pa kad crnoj kući dođoh,
 izašao crni otac,
 on me pita kukajući:
 Je li mi štogod Petar posl'o,
 ja li kartu, ja li pozdrav?
 Niti te je pozdravio,
 niti išta naredio,
 niti' je s majkom govorio.
 O moj Petre, oći moje,
 moje sunce na istoku!
 što zaladi staru majku,
 Sunce sine!
 Kad izgrije sunce jarko,
 te izide na istoku,
 ja izidem pred zlu kuću,

yedi tam gün kaldı,
 dağda gömülmeden.
 Kılıç, senin kardeşlerinin,
 benim güneşim kararmış,
 dağda bırakılmış!
 Annesi gitti onu görmek için,
 uzun acılara dayanamadı,
 soğuk evi görünce,
 sevgili oğlunun evini tanıdım,
 güzel boyunun yüksekliğinden,
 alevler içindeki gururum benim!
 Oğlumun uzun bir anısıydı:
 Bir şey söyle oğlum,
 ve annene ne yapacağını emret,
 yaşlı ebeveynler ne yapacak?
 Annesiyle hiç konuşmadı,
 ne de olsa evini açmadı...
 Tüm gün sustum, taşı sevdim,
 dağda güneş battığında,
 ben arkadaşlarımı vaftiz törenine
 çağırdım:
 Beni bırakın, siz gidin,
 ben gece dağda,
 Petar'ın soğuk evinde kalacağım!
 Bana gecelemeğe vermediler,
 evi yalnız kaldı,
 annem, sonsuza dek ağla!
 Ağlayarak eve gittim,
 varana kadar durmadan ağladım,
 hayattayken böyle devam edeceğim.
 Sonunda karanlık eve vardım,
 kötü bir baba çıktı,
 bana ağlayarak sordu:
 Petar'dan bana bir şey geldi mi,
 bir mektup mu, bir selam mı?
 ne selam verdi, ne bir şey söyledi,
 Ne de annesiyle konuştu.
 Ah benim Petrem, gözümün nuru,
 Doğuda benim güneşim!
 Niçin üzüyor yaşlı annemi,
 Güneş oğlum!
 Güneş parlak doğduğunda,
 doğuda belirdiğinde,
 ben kötü evin önüne çıktım,

pa pogledamjarko sunce,
majka reče: Blag mene,
sad će mene Petar doći!
Kad pogleda stara majka,
je li se junak pomolio,
na svom vrancu krilatome!
Ne cjaji se grb ni kapa,
ne zveći mu oštra sablja,
sabljo sine!
Vraći krila oblomljena,
oblje oći izvađene!
Skupljaju se kapetani,
nove dare dobijaju,
ti mi ležiš u kamenju,
na tebe mi teške rane,
teške rane nevidane.
Da je jedna ili dvije,
pa da ima i ćetiri,
majka bi se ponadala,
Mogo bi se njima nositi,
e si junak dobar bio,
mrtav si se osvetio,
mogo bi ih preboljeti.
No su rane nebrojene,
od sabalja i pušaka.
Moj deližo doma moga,
srce sine!
Oružje ti porđalo,
divno ruo potamnijelo,
knjige pauk popanuo,
Crne karte uginule,
ne polaze kući doći.
Kuku mene kukajući,
Tebe sine čekajući.¹³⁶

ve parlak güneše baktım,
anne dedi: Ah benim,
şimdi Petar bana gelecek!
Yaşlı anne baktığında,
kahramanın gelip gelmediğine,
kanatlı siyah atıyla!
Ne arması ne de şapkası parıldıyor,
keskin kılıcı çalmıyor,
kılıcım, evladım!
Kırılmış kanatları geri getir,
çıkarılmış gözleri! Yüzbaşılar
toplanıyor,
yeni hediyeler alıyor,
sen taşların içinde yatıyorsun,
üzerinde ağır yaraların,
görülmemiş ağır yaralar.
Bir ya da iki tane olsa,
belki de dört tane olsa,
anne umutlu olurdu,
onlarla başa çıkabilirdi.
İyi bir kahramandın,
ölmüşken intikamını aldın,
onları belki unutabilirdin.
Ama sayısız yaralar,
kılıçlardan ve tüfeklerden.
Benim evladım, evimin delikanlısı,
kalbim evladım!
Silahların yok olmuş,
güzel elbisen kararmış,
kitaplar örümcekler tarafından
sarılmış,
kara haritalar yok olmuş,
eve geri dönmüyorlar.
Aman bana, ağlayarak,
seni, evladımı bekleyerek.

¹³⁶ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 1-5.

16.

Đe si mi se opremio,
srećo moja!
Je li ovo zla istina,
mili Bože!
Da se radost i veselje,
naše velje!
Zamijeni sa žalosti
I suzama.
Teke kuću ovradova,
moj Obrade!
Tužno srce oveseli,
zlo veselje!
Kako ćemo obiknuti,
sad bez tebe!
Niğe niko sem Ostoje,
sirotnoga!
I dva panja kraj ognjišta,
grom nas bio!
I premlade majke tvoje,
lele njojzi!
što joj krila ti izprazni,
blago moje!
Moj cvijetu iz livade,
mirišljavi!
Divno li bješe procaptio,
ružo moja!
Moj ljeljene iz gorice,
moj Obrade!
Moj slavuju iz šumice,
rano moja!
Moj golube iz kareza,
kami nama!
Liši Ostaje sirotnoga,
jao srećo!
Pruži babi ruku zlatnu,
blago moje!
Otvori mi crne oči,
Crna nado!
Pa okreni naokolo,
tužno kolo!
šta bi tebe iznenada,
prazna nado!

Nereye gideceksin böyle giyindin,
sevgilim!
Bu kötü bir gerçek mi,
sevgili Tanrım!
Sevinç ve neşe,
bizim büyük olan!
Üzüntü ve gözyaşlarıyla değiştirdi.
Evin tek başına kaldı,
benim Obrad!
Üzgün kalbi sevindir,
kötü bir sevinç!
Artık sensizliğe nasıl alıšacađız,
şimdi sensiz!
Hiç kimse Ostoja'nın dışında,
mahrum olan!
Ve ocak başında iki odun parçası,
bize yıldırım çarpsın!
Ve senin genç annen,
aman lele ona!
kanatlarını boşaltarak,
benim değerlim!
Benim tarla çiçeğim,
kokulu!
Ne güzel açmıştı,
gülüm!
Sevgilim dağdan,
benim Obrada!
Benim bülbülüm ormandan,
yaram benim!
Benim güvercinim kafesten,
taşlar bize!
Yoksul Ostaje'yi mahrum bıraktın,
ah benim mutluluğum!
Altın bir el uzat babana,
değerli hazinem!
Bana kara gözlerini aç,
Kara umut!
Sonra etrafına döndür,
üzgün daire!
Ne oldu aniden sana,
boş umut!

Zla strijela ugrabi te,
ne bilo je!
Iz naručja majčinoga,
njojzi lele!
Malo mi je ugrabila,
devetoro, Bog je kleo!
Mišljah jade zaturiti,
ja žalosna!
No mi rane ti ponovi,
Zli ponove!¹³⁷

Kötü ok seni yakaladı,
olmasın!
Annemin kucağından,
annene lele ah!
Benden az almış,
dokuz tane, Tanrı kahretsin!
Üzüntüleri unutmayı düşündüm,
ben zavallıyım!
Ama yaralarını tekrar açtın,
Kötülük tekrarlandı!

¹³⁷ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 11-12.

17.

Rane mnoge, pa me bole,
oću malo govoriti:
Sve sam dobro izgubila
I od roda i od doma,
od sudbine pomriješe,
u bojeve ostanuše.
Bez đevera ostanula,
rod junački izgubila.
Svijet brate zatvoreni!
Biraše te po junaštvu,
oganj bombe dodavaše!
U šance je uskakao,
Turske šance obarao,
junački se povraćao,
u junački se povraćao,
u junačku srpsku vojsku.
Junak si mi i sam bio,
pa slobodno i odio.
Sve gradove zadobili,
Do Bitolja carevoga,
tu se Turska sila zbila
i pred njima sedam paša.
Sokolovi podvicknuli,
redom braću nanožili,
Tursku silu salomila.
Zapucaše Turske puške,
sestri oči izvadiše,
zorna brata pogodiše!
Ali kuku reći neću,
radi cijele srpske vojske
i junačkog roda moga!
Niti si čelo zaklonio,
niti si stare pokorio.
Kad su prve vojne bile,
svuj ste ime ostavili,
četa braće izginula,
jes Dobrica i Jokica
i Stevane i Novica,
s njima mladi Mijailo,
A pred njima junak Hava
i za njima četa vojske.
Striko Sava, bracka diko!

Birçok yaram var, acıyor,
biraz konuşmak istiyorum:
Her şeyi kaybettim
ne akrabalarım ne de evim,
kader yüzünden öldüler,
birlikte savaşta kaldılar.
Düğün için yoksul kaldım,
kahraman soyumu kaybettim.
Dünya kapalı kardeşim!
Seni kahramanlığınla seçtiler,
bombanın ateşini arttırdılar!
Düşmana karşı atıldı,
Türk düşmanını yıktı,
kahramanca geri döndü,
kahramanlığa döndü,
Sırp çetesi ile geri döndü.
Sen de benim bir kahramanım oldun,
özgürce ve korkusuzca.
Tüm şehirlere ele geçirdiler,
Padişah'ın Bitolj şehrine kadar,
burası Türk gücünün toplandığı yerdi
ve önlerinde yedi paşa vardı.
Şahinler haykırdı,
bire birer kardeşleri bıçakladılar,
Türk gücünü yok ettiler.
Türk silahları ateşlendi,
kız kardeşinin gözlerini oyduklar,
kardeşini hedef aldılar!
Ama ah, söylemeyeceğim,
tüm Sırp ordusu için
ve kahraman soyum için!
Ne alnını örttün,
ne de yaşlıları alt ettin.
İlk savaşlar başladığında,
adınızı bıraktınız,
kardeşlerin çetesi yok oldu,
Dobrica ve Jokica vardı,
Stevan ve Novica,
onlarla birlikte genç Mijailo,
ve önlerinde kahraman Hava,
arkalarında ordu çetesi.
Amca Sava, kardeşimin gururu!

Kad Kolašin oduzeste,
 mlade glave ostaviste,
 za krst časni krv proliste.
 Dobar vi je glas ostao,
 nije bio u zaklonu,
 no u boju na megdanu,
 da si imamo čije kazati,
 po junačkoj porodici.
 Cio dor bih kraju dala,
 no ne mogu bracke rane
 i žalosnu sirotinju,
 maloljetne dece troje,
 za sve jade stara oca,
 što je ost'o bez očiju
 i bez sreće u nevakat!
 Siročad mu oči vade,
 stara đeda dozivaju:
 što nam, đedo, tate nema?
 Vojnici su dolazili,
 što nam, đedo, tate nema?
 Vojnici su dolazili,
 što li tata tamo radi?
 Otac kroz plać odgovara:
 Tata vi je ostanuo,
 u osvetu carstva našeg!
 Star se s đecom razgovara,
 Grozan li je to razgovor!
 Ko ga može razgovariti?
 Mnogo dobra izgubio,
 u bojeve i mejdane.
 Nije jedan, ni dvojica,
 no cijela govorica.
 no cijela porodica.
 Ne mogu vas pobrojiti,
 ne umijem ožaliti.
 Pa se jada jada bojim,
 E ću pamet izgubiti!
 Ali mi nije braćo čudo-
 što sam dobra izgubila,
 od junačkog roda moga
 i žalosne domovine-
 da izvadim oba oka,
 da okinem oblje ruke,

Kolasin'i aldığımızda,
 genç başları bıraktınız,
 onur için kan döktünüz.
 iyi bir ses kaldı,
 kendini gizlemedi,
 ama meydanda savaştı,
 söyleyecek kimin olduğunu,
 kahraman ailesinden.
 Tüm köşk sona verirdim,
 ama kardeş yaralarını
 ve zavallı yoksulları,
 üç küçük çocuğu,
 tüm acılar için yaşlı babayı,
 gözsüz kalan,
 ve şanssız bir zamanda!
 yetim çocuklar gözlerini çıkarıyorlar,
 yaşlı dede çağırıyor:
 Dede, neden babamız yok?
 Askerler geldi,
 Dede, neden babamız yok?
 Askerler geldi,
 Babamız orada ne yapıyor?
 Baba gözyaşları içinde yanıtıyor:
 Babamız kaldı,
 ülkemizin intikamı için!
 Yaşlı, çocuklarla konuşuyor,
 Ne korkunç bir konuşma bu!
 Kim onunla konuşabilir?
 Birçok şeyi kaybettim,
 savaşlarda ve meydanlarda.
 Bir kişi değil, iki kişi,
 ama tüm konuşmalar.
 Ama tüm aile.
 Saymam size,
 yas tutmayı bilmiyorum.
 Bu yüzden zavallı, korkuyorum,
 aklımı kaybedeceğim!
 Ama kardeşlerim, bana garip
 gelmiyor-
 kaybettiğim şeyler,
 kahraman soydan gelenlerden
 ve acıklı vatanımdan-
 iki gözümü çıkaracak olsam,

ja bas ne bih ožalila!¹³⁸

bir kolumu kesecek olsam,
yine de kesinlikle yas tutmazdım!

¹³⁸ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 17-19.

18.

što rasturi kitu braće,
 moj đevere, sunce moje.
 Moj đevere, oči moje!
 što će snaa osobinica?
 Ovo je li svadba tvoja,
 moj đevere, oči moje?
 S kim ću svadbu dočekivati?
 Braća su ti na megdanu,
 junačkome!
 Roditelji ostarili,
 ne mogu ti svadbu tvoju,
 Dočekati, moj đevere!
 Sestre su ti, đešo, male,
 žalosti se ne učile.
 Ali će se naučiti,
 ka i snau osobnicu,
 što je tebe osobila,
 za umalo, moj đevere!
 Kako ću ti jadovati,
 roditelje razgovarati?
 Oca mogu ikoliko,
 majku jadnu nikoliko!
 Da ti zdravo braća dođu,
 da je oni razgovore!
 Da se s tobom razgovaram
 u svijetu bijelome,
 sa ranama tvojjjema!
 Sestra ti je, đešo, čula,-
 Na putu je žalost sreła,-
 đe ste rana dopanuli!
 Pa je brže pohitala
 i ponude donijela,
 Da ponudi ranjenike!
 Na putu je žalost sreła,
 A žalosna knjiga vaša,
 što su braća opravila
 i domu se pohvalila,
 đe su brata okučili.
 Ali je kuća neobićna,
 ali je kuća neobićna,
 Nema brata, ni prozora.
 Kad mu braća kući do'de,

Ne yapıyorsun, neden kardeşim
 çiçek demetini parçaladın,
 benim kuzenim, güneşim.
 Benim kuzenim, gözlerim!
 Bu, gelin için özel bir durum mu?
 Bu senin düğünün mü,
 benim kuzenim, gözlerim?
 Kiminle düğünü karşılayacağız?
 Kardeşlerin meydanda,
 kahramanlık için!
 Ebeveynlerin yaşlandı,
 senin düğününü bekleyemezler,
 benim kuzenim!
 Kız kardeşlerin, zavallı, küçük,
 acıya alışkın değiller.
 Ama öğrenecekler,
 gelin için özel olanı,
 seni kimin seçtiğini,
 neredeyse, benim kuzenim!
 Nasıl yas tutacağım,
 ebeveynlerle konuşacağım?
 Babamı anlayabiliyorum,
 ama zavallı annemi asla!
 Sağlıklı kardeşlerin gelirse,
 onlar onunla konuşsun!
 Seninle beyaz dünyada,
 yaralarınla konuşmak istiyorum!
 Kız kardeşin, ah, duydu,-
 yolda bir acı ile karşılaştı,-
 nereye düştün yaralı!
 Hızla koştu ve hediyeler getirdi,
 yaralılara sunmak için hediyeler
 getirdi!
 Yolda bir acı ile karşılaştı,
 ve sizin acılı kitabımızdır,
 kardeşlerin yaptıkları,
 eve övünçle döndüler,
 kardeşlerini eve getirdikleri.
 Ama ev garip,
 ama ev sıradışı,
 kardeş yok, pencere yok.
 Kardeşler evde olduğu zaman,

u kuću ih zvati neće,
ni s braćom se ponositi.
Ponose se braća tvoja,
sa ranama tvojjjema,
što ih dobi na megdanu,
a u šancu junačkome;
ne bi brata od nevolje,
da zavije grdne rane,
ni ogrije vrućom vatrom!
Prostirka ti ladan snijeg,
a pod glavu studen kamen,
a pokrivka suva munja,
te ti rane zamrznule!
Divno ime odazvano,
sokoliča siva tiča,
što sokoli desetinu.
No ne mogu da govorim,
ne dadu mi rane tvoje,
Kuku đešo, ranjeniče!¹³⁹

evlerine çağırmayacak,
ve kardeşleriyle övünmeyecek.
Kardeşlerin, senin yaralarınla
övünüyor,
savaş meydanında aldıklarıyla,
ve yiğitçe savaşta;
derdi yüzünden kardeşlerin yok mu,
çirkin yaraları sarmak için,
ve sıcak ateşle ısıtmak için!
Yastığın soğuk kar,
başının altında soğuk taş,
ve örtün kuru şimşek,
bu yüzden yaraların donmuş!
Harika bir isim yankılanıyor,
siyah şahin kuşu,
on tane avlıyor.
Ama konuşmamam,
yaraların izin vermiyor,
Ah, kardeşim, yaralı!

¹³⁹ Новица Шаулић, *Српске народне тужбалице*, s. 20-22.

19.

Evo danas treće jutro,
 Zlo mi jutro!
 Da te zovem i prizivljem:
 Sínko Vuko!
 Ispred kuće zatrnjene,
 Uh mi vazda!
 Ne bi li mi doletio,
 Moj sokole!
 A ti mi se ne odzivilješ,
 Krilat sine!
 Brzo majku zaoravi,
 Zašto sinko?
 Ali si pošo u svatove,
 Divni svate!
 Za đereva uz devojku,
 vilo sinko!
 Ali za svatskog starješinu-
 Pistoji ti!
 Ali u kolo meğ, devojke?
 Moj mladiću!
 Da ih biraš i vjeraš,
 Moj mladiću!
 Đe je tvoja kruta snaga?
 Kruti sinko!
 Rsom srzni, rukom vrzi,
 Ljudski rsu!
 Otrsi se od zemljice,
 sinko Vuko!
 Kao soko od rosice,
 Moj sokole!
 Ne dotrči, no doleti,
 Kam da mi je!
 Ali ti se mnogo bojim,
 Sre Zdravko!
 Da se Vladi vratit' nećeš,
 Kuku lele!
 Ti su puti nedohodi,
 To znam divno!
 Nego kukam i kukaću,
 Živa dok sam!¹⁴⁰

İşte bugün üçüncü sabah,
 Kötü bir sabah!
 Seni çağırıp dua ediyorum:
 Oğlum Vuko!
 Evimin önünde, çimenlikte,
 Ah, her zaman!
 Uçup gelir misin,
 Benim şahinim!
 Ama sen bana cevap vermiyorsun,
 Kanatlı oğlum!
 Anneni çabuk unuttun,
 Neden oğlum?
 Ama düğünlere gittin,
 Güzel düğün misafiri!
 Gelinin yanındaki damada,
 Güzel perim, oğlum!
 Ama düğün başındasın -
 Sana uygun!
 Ama halayda kızların arasına girdin mi?
 Genç oğlum!
 Onları seçip tercih et,
 Genç oğlum!
 Nerede sert gücün?
 Sert oğlum!
 Güçten kopar, elinle fırlat,
 İnsani güç!
 Topraktan sıyrıl,
 Oğlum Vuko!
 Şahin sabah çiğinden,
 Benim şahinim!
 Koşma, uç,
 Üzerime taş düştü!
 Ama senden çok korkuyorum,
 Kalbim Zdravko!
 Vlad'a geri dönmeyeceksin,
 Ah, ah!
 Bu yollar geçirmez oldu,
 Biliyorum ki bu doğru!
 Ama feryad ediyorum ve edeceğim,
 Hayatım boyunca!

¹⁴⁰ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 29-30.

20.

Svako će se razgovoriti,
kuku sinko!
Držat volju za nevolju,
jaoh meni!
Tvoja braća sa mladosti
i oružjem svijetlijem,
moj sokole!
To su majci viši jadi
nego rane sina moga,
kuku sinko!
što se nije naučila-
oh ti majci!
gl'at oružje sina moga,
ružo moja!
de mu tamni u dvorove,
tamna majko!
Nego sinu o ramenu,
rano sinko!
Pored stada po planina,
stala s jadom!
S tobom mnogi porednici,
sinko Perko!
često tebe klikujući,
kuku mene!
Kao svoju uzdanicu,
uh ti majci!
Sve za gore majci tvojoj,
kuku sinko!¹⁴¹

Herkes konuşacak,
Ah oğlum!
Zorluk için iradeyi tutacak,
Ah bana!
Senin kardeşlerin gençlikte
ve daha parlak silahlarla,
Benim şahinim!
Bunlar anneme daha büyük dertler,
senin yaralarından,
Ah oğlum!
Öğrenmedi,
Ah o anne!
Oğlumun silahını görmek,
Gülüm!
Onun karanlık saraylarda,
Karanlık anne!
Ama oğluna omzuna,
yaram oğlum!
Sürüyle dağlarda,
Acıyla durdu!
Seninle birçok komşu,
oğlum Perko!
Seni sık sık haykırarak,
Ah yazıklar olsun bana!
Kendi güvenliğim gibi,
Ah senin annene!
Hepsi beterinden daha fazla annene,
ah oğlum!

¹⁴¹ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 31-32.

21.

Jutros majka uranila,
rano Petro!
pogledala na sve strane,
stala s jadam!
kad će sina ugledati,
uh moj Pero!
čekaju te braća tvoja,
bracka rano!
Kad ćeš braći polećeti,
krilo bracko!
kućna vrata zasjeniti,
kuku braći!
čekaju te porednici,
rano moja!
da izgoniš stado tvoje,
stala s jadam!
Jel se kune majka tvoja,
manje njozi!
Da te juče opazila
među braćom na divanu!
pod pusatom i oružjem,
ružo moja!¹⁴²

Bugün sabah annen erkenden kalktı,
yaram, Petro!
Her tarafa baktı,
Acıyla durdu!
Oğlunu ne zaman görecek,
Ah benim Perom!
Kardeşlerin seni bekliyor,
Kardeşlerinin yarası!
Kardeşlerine ne zaman uçacaksın,
Kardeş kanadı!
Ev kapısını gölgeleyerek,
Ah eyvahlar olsun kardeşlere!
Komşular seni bekliyor,
benim yaram!
Senin sürünü sürmek için,
Acıyla durdu!
Annen yemin ediyor mu?
Onlardan daha az!
Dün seni görseydi,
Kardeşlerinle birlikte divanda!
Silahın ve kalkanın altında,
Gülüm benim!

¹⁴² Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 33.

22.

što si mi se oborio?
moj delijo!
što li ljepše izodio,
oh je meni!
u odjelu delijskome,
moj sokole!
u oružuj junačkome,
moj junače!
Kako da češ u svatove,
divni svate!
za đevera uz đevojku-
za tebe je!
Strašno li te pregledati,
diko brate!
Jadno li te pregorjeti,
ja ti jadna!
Siv sokole šestokrili!
bratska sabljo samokova,
moj Lazare!
Znatni stupče vas do neba,
brate roda!¹⁴³

Neden düştün diye sordum?
Benim delikanlım!
Ne kadar güzel görünüyorsun,
Ah, benim için!
Güzel delikanlı giysiler içinde,
Benim şahine!
Bir asker kıyafeti içerisinde,
Benim kahramanım!
Düğüne nasıl gideceksin,
Güzel düşün misafiri!
Damat için bir gelin-
Senin için!
seni görmek zor, ne korkunç,
kardeşim gururum!
Yanmak ne kadar acı verici,
Ah ben zavallıyım!
Gri altı kanatlı şahinim!
Kardeşin, kılıcıyla,
Benim Lazar'ım!
Gökyüzüne kadar yükselen,
soyunun kardeşi!

¹⁴³ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 34.

23.

Obasjalo žarko sunce,
sunce kume!
Na ognjište ugašeno,
dom ti jadan!
Kada zasja tadi i zağe,
zlo mi jutros!
Sakri zrake u oblake-
viđi o bože!
Prosu rosu mjesto suza,
aoh lele!
Mjesec stade za gorama,
gore meni!
i Dalica na istoku,
dični brate!
što ne tresneš snagom tvojom,
snažni kume!
što gospodu ne razbereš,
svaštoznanče!
Kako si se naučio,
mudra glavom!
što si od smrti ne otrže?
kam da mi je!
Ljuckom snagom, mudom glavom,
kmetska diko!
ili sabljom ne odbrani,
britka sabljo!¹⁴⁴

Parlayan sıcak güneş,
Güneşim vaftiz dostum!
Sönmüş ocakta,
zavallı evin!
Ne zaman doğar ve batar,
Bu sabahım kötü!
Işıklarını bulutların arasına sakla-
Ah Tanrım, bak!
Gözyaşlarının yerine çiy döktü,
Ah, lele!
Ay dağların arkasında durdu,
Benim durumum daha feci!
Ve doğudaki Dalica,
Şanlı kardeşim!
Neden gücünle vurmazsın,
Güçlü vaftiz dostum!
Efendilere neden akıl vermezsin,
Her şeyi bilen!
Nasıl öğrendin,
Bilge kafam!
Ölümden neden kaçamadın?
Ah, kalbime taş düştü!
İnsan gücüyle, bilge kafayla,
çiftçinin onuru!
Yoksa kılıcınla mı savunmadın,
Keskin kılıç!

¹⁴⁴ Vukoman Džaković, *Antologija narodnih tužbalica*, s. 40.

24.

što si šenat okupio,
šjajno sunce!
i birane Crnogorce,
sokolove!
Blagoslovom da ih rosiš,
blagodete?
Predaš teška amaneta,
amaneta?
Da te ne bi pokopili,
mudra glavolo!
Ni po smrti ka do smrti,
besmrtniče!
No da brane Goru Crnu,
grade kralje!
Na nas često napadaju,
to znaš divno!
Naše rane pozljeđuju!
Bog je s nama!
E je sloga s pomoć boga,
molimo ga!
I biti će! Bog će dati
koji može!
E si mudro uredio
Crnu Goru!
Jopet će joj bog pomoći
akobogda!
Dok he Pera i Đorđije,
o moj rode!
I junaka Crnogorskih,
sokolova!
Ubojnika! obraznika!
Oklopnika bez oklopa!
znaju Turci!
No te želja ponijela,
to znam divno!
Prije reda i vremena,
zelen bore!
Do tvog strica Petra sveca!
Al te molim noge ljubim!
Gospodare!
Kada budeš Svecu stricu
uz koljeno,

Neden meclisi topladin,
parlayan güneş!
Ve seçkin Karadağlılar,
Şahinler!
Onlara bereket yağıdır,
İyilikler?
Zor bir emanet bıraktın,
emanet?
seni gömmesinler diye,
bilge kafa!
Ne ölümden ne de ölüme,
ey ölümsüz!
Ama Karadağ'ı korumak için,
şehrin kralı!
Bize sıkça saldırıyorlar,
bunu çok iyi biliyorsun!
Yaralarımızı dağılıyorlar!
Tanrı bizimle!
Ve birlik Tanrı'nın yardımıyla,
Ona dua ediyoruz!
Ve olacak! Her şeyi kadir olan Tanrı
verecek!
Karadağ'ı akıllıca düzenledin!
Tanrı ona tekrardan yardım edecek
İnşallah!
Oğul Pera ve Đorđi ile,
Ah benim soyum!
Ve Karadağlı kahramanlarla,
Şahinler!
Kansız, onursuz!
Zırhsız olan zırhlılar!
Türkler biliyor!
Ama arzu seni sürükledi,
Bunu çok iyi biliyorum!
Zamanından önce,
yeşil çam ağacı!
Senin aziz amcan Petar'a!
Ama sana dua ediyorum, ayaklarını
öperim!
Efendim!
Amca Aziz yanında olduğunda,
Dizlerinin önüne

često okom pogledujte,
Svetitelji!
Na sirotnu Crnu Goru,
Sveta goro!
šiljite im bracku slogu
i slobodu!¹⁴⁵

Sık sık gözlerinle bak,
Ey Kutsal olan!
Zavallı Karadağ'a,
Kutsal dağ!
Onlara kardeşliğin birliğini
ve özgürlüğü yollayın!

¹⁴⁵ *Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tuğbalica*, s. 19-21.

25.

S jadom sam ti na dvor došla,
jad je mene!
Da obidem bona tebe!
bore dome!
I da pitam jadna tebe,
mnogo jadna!
s čim si mi se ti ponio,
dobar dome!
E si dvore sagrağio,
grade dome!
Nove dvore samotvoro,
samojadba!
Pa sam jutros doranila,
išla u jad!
Da te, dome s jadom pitam,
dugo jadna!
Kako ti je u tamnilu,
tamnoj mene!
U tamnilu bez viğela,
viği me jadi!
Kuda li ću sad bez tebe'
srećo dome!
kako ću ti u dom stajat?
s jadom stala!
Ludu đecu podizati,
prekukala!
Trajat mladost neradost?
znaš ti dome!
Evo idem kukavica,
u dom kuku!
Kada doğem u dom tamni,
tamnoj mene!
šta ću đeci kaživati,
đeci lele!
Kad me sretu đeca u put,
srećo moja!
ćesto plaću, sporo rastu,
ćest moj jade!¹⁴⁶

Üzüntüyle senin sarayına geldim,
Üzüntü bende!
Seni ziyaret etmeye geldim!
Çam ağacım, evim!
Ve sana zavallı olana sorayım,
çok zavallı!
Sen bana neyle övündün,
güzel evim!
Saraylar inşa ettin,
şehrim evim!
Yeni saraylar, yalnız duruyor,
tek başına!
Bu sabah erkenden kalktım,
üzüntü içinde gittim!
Üzüntüyle seni, evime sorayım,
uzun zamandır süren ıstırabım!
karanlıkta nasılsın,
kara olan benim!
Görmediğim karanlıkta,
üzüntü beni gördü!
Şimdi senin olmadan nereye
gideceğim,
şanslı evim!
Evine nasıl gireceğim?
Üzüntü içinde durdum!
Deli çocukları büyüteceğim,
acı içindeyim!
Gençlik neden mutsuz geçsin?
Biliyorsun evim!
İşte guguk kuşu gibi gidiyorum,
evime ağlayarak!
Karamsar evime geldiğimde,
karanlıkta kendimi buldum!
Çocuklara ne anlatacağım,
çocuklara lele!
Yolda çocuklar beni görünce,
şansım benim!
Sık sık ağlarlar, yavaşça büyürler,
ah benim daim hüznüm!

¹⁴⁶ Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica, s. 23-24.

26.

Obasjalo žarko sunce,
sunce kume!
Na ognjište ugašeno,
dom ti jadan!
Kada zasja tad i zağe,
zlo mi jutros!
Sakri zrake u oblake,
viđi o Bože!
Prosu rosu mjesto suza,
aoh lele,
Mjesec stade za gorama,
gore mene!
I danica na istoku,
dični brate!
Lelek čuju, priputuju:
što je jutros?
Da nad Budvom sunca nema,
dična diko!
No kad čuše, zauhnuše,
uh ti u dom!
Ko će majku nadživjeti?
žlje da joj je!
Ko li u crnu zemlju vrći?
Dom ti prazan!
što si od smrti ne otrže?
Kam da mi je!
Ljuckom snagom, mudrom glavom,
kmetska diko!
Ali ne hće ali ne moga,
mogla u jad'
Aoh jadna, kud sam zašla?
kuku mene!¹⁴⁷

Parlak güneş açtı,
güneşim, vaftiz dostum!
Zayıflamış ocakta,
evin perişan!
Ne zaman doğdu ve battı,
bu sabah kendimi kötü hissediyorum!
Işığımı bulutlara sakla,
ey Tanrı!
Damlalar gözyaşlarının yerine,
ah lele,
Ay dağların arkasında durdu,
benim durumum daha beter!
Ve doğuda Kuzey yıldızı,
şanlı kardeşim!
Çılgılık duyulur, yola çıkıyor:
Bu sabah ne oldu?
Budva'nın üstünde güneş yok mu,
şanlı gururum!
Ama duyduklarında, sustular,
ah, evine!
Kim annesinden daha uzun
yaşayacak?
Benim arzum budur!
Kim kara toprağa dönecek?
Evin boş!
Niçin ölümden kaçamadın?
Ah, kalbime taş düştü!
İnsani güçle, akıllı başla,
çiftçinin onuru!
Ama ne istemiyor ne yapamadım,
ama acı çekiyorum
ah nereye gittim?
Vah, benim halime!

¹⁴⁷ Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica, s. 25-26.

27.

Jesu li ovo tvoji dvori?
Ljuto uski i tijesni,
a bez vrata i prozora!
Kako ćeš se obiknuti
iza svakog dobra tvoga!
Bez družine izabrane,
bez gospode zbora pune!¹⁴⁸

Bunlar senin sarayların mı?
Çok dar ve sıkışık,
kapı ve penceresiz!
Yaptığın her iyiliğin ardından,
seçkin bir arkadaş olmadan,
beyler olmadan
nasıl alışacaksınız!

¹⁴⁸ *Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, s. 30.

28.

što je ovo crno kolo,
crno domu!
što su oči zatvorene!
što su ruke prekršćene!
što je kuća ugašena,
i svjeća utuljena,
s tvoga kraja!
Tvoje će se razuzeti!
Međe će se pomaknuti!
Kad mi domu doođaše,
od tebe mi sunce sjaše!
a kad gorom proođaše
gora grane uzdizaše!
A kad s braćom govoraše,
Ka cvijeće mirisaše!
Svaka riječ grad valjaše!¹⁴⁹

Bu kara halka nedir,
kara eve!
Gözler neden kapalı!
Eller neden üst üste!
Senin ucunda,
Ev neden karanlık,
ve neden mum söndürülmüş!
Senin için dağıtılacak!
Sınırlar yer değiştirecek!
Evime geldiğinde,
senin üzerine güneş parladı!
Ve dağ boyunca yürüdüğünde,
yüksek ağaç dalları yükseldi!
Ve kardeşlerle konuştuğunda,
çiçek gibi kokuyordu!
Her söz şehri inşa ediyordu!

¹⁴⁹ Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica, s. 34-35.

29.

Ja nijesam tužilica,
nego crna kukavica!
Pa i njoj je drugi lijek!
Kukavica ima znaka,
ima znaka i uzmaca,
goru ima kukavica!
Majka nema niğ nikog,
ni od doma, ni od roda!
U kući mi ništa nema,
bez kamena studenoga!
Moj Stevane, kami mene,
u kuću ti magla pala!
Magla pala, niko nema,
nako crna dva gavrana!
To su tvoji roditelji!
Pa se crne bez bijela,
a kukaju bez lijeka!
Da ti može majka doći,
da zavije ranjenika!
E je rane dopanuo,
na megdanu junačkome,
oko Skadra krvavoga,
de zakuka mnoga majka,
samorana, samojadna,
i ostade mnoga sestra,
bezbratnica, kukavica!
Moj Stevane, srećo dična,
oba oka izvağena!
Oblje ruke izlomljene!
Živo crce okideno!
Srećo divna i zavidna!
će se divna mladost slomi,
sve se moje salomilo,
u zemlju mi potonulo!¹⁵⁰

Ben ağıtçı değilim,
Siyah bir guguk kuşuyum,
Onun için başka bir ilaç daha var.
Guguk kuşunun bir işareti var,
bir işaret ve bir çıkış yolu var,
orada bir guguk kuşu var,
annemin hiçbir yerde kimsesi yok,
ne evden ne de soydan.
Evde hiç bir şey yok,
soğuk bir taşın dışında!
Stevan'ım, bana gel,
Sis evinize düştü,
Sis çöktü, kimse yok.
İki kara kuzgunun ardından,
Bu senin ailen,
yani beyaz olmadan karalar,
ve çaresiz ağlıyorlar.
Annen gelebilirse,
yaralının yarasını sarmak için!
Eğer yaralı düşmüşse,
kahramanların meydanında,
kanlı İşkodra çevresinde,
nerede pek çok anne inledi,
yalnızca, zavallı,
ve pek çok kız kardeş
kardeşsiz kaldı,
Guguk kuşu!
Benim Stevan'ım, şanslı evladım,
her iki gözün çıkarıldı!
Her iki kolun kırık!
Canlı canlı kalbim sökülmüş!
güzel ve kıskanılacak olan
mutluluğum!
Güzel gençliğin parçalanacak,
her şeyim parçalandı,
toprağa gömüldü!

¹⁵⁰ Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica, s. 46-47.

30.

Iako su izginuli
ime im je ostanulo!
Budte crna junačkoga!
A milu se bogu molte
da pristašu mala đeca,
mala đeca sirotinja!
Njivite ih i gledajte!
Kad nijesmo pod sramotom
i pod jarmom tirjanskijem
može nama bog pomoći!
Da nam đeca propjevaju!¹⁵¹

Ölmüş olsalar da,
isimleri kalmıştır!
Kahramanlığın karası olsun!
ufak çocukları için büyütsün diye,
ve merhametli Tanrı'ya dua edin,
ufak çocuklar, yoksullardır!
Onları yetiştirin ve görün!
Eğer utanç altında değilsek,
zalimlerin baskıları altında,
Tanrı bize yardım edebilir!
Çocuklarımız şarkı söylesin!

¹⁵¹ Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica, s. 54.

KAYNAKLAR

- Bali, Muhan, *Ağtlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997.
- Başgöz, İlhan, *Folklor Yazıları*, Adam Yay., İstanbul, 1986.
- Beowulf Destanı*, (Çev. Nazmi Ağıl), YKY Yay., İstanbul, 1999.
- Bešlagić, Šefik, *Kupres: srednjevjekovni nadgrobni spomenici Bosne i Hercegovine*, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih vrijednosti BiH, Sarajevo, 1954.
- Bešlagić, Šefik, *Stecci: kataloško-topografski pregled*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1971.
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul, 1994.
- Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
- Bowra, Cecil M., *Heroic Poetry*, London, 1952.
- Brakeley, Theresa C., “Mourning Song”, *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, (Ed. Maria Leach, Jerome Fried), New York, 1972.
- Bušetić, Todor M. – Mokranjac, Stevan S., “Srpske narodne pesme i igre: s melodijama iz levca”, *Srpski etnografski zbornik, Knjiga 3*, Beograd, 1902.
- Butorac, Martina, *Naricaljke u tradicijskoj kulturi*, Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, Osijek, 2015.
- Buturović, Đenana, “Monografija Epska narodna tradicija muslimana BiH od početka 16. vijeka do pojave zbirke Koste Hörmanna”, *GZM*, Sarajevo, 1972-73.
- Čajkanović, Veselin, *Mit i religija u Srba*, Beograd, 1973.
- Čirgić, Adnan, “Melodija i stih Crnogorskih tužbalica”, *MATICA*, br. 67, jesen 2016, s. 305-316.
- Čirgić, Adnan, *Crnogorska Usmena Tužbalica*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2016.

- Čolović, Ivan, *Divlja književnost*, Nolit, Beograd, 1985.
- Cross, Samuel Hazzard - Sherbowitz-Wetzor, Olgerd P. *The Russian Primary Chronicle*, The Mediaeval Academy of America, Cambridge- Massachusetts, 1953.
- Čubelić, Tvrtko, “Narodna tuzbalica - impresivni dio u pogrebnim obicajima i jedan od najstarijih oblika izvorne narodne pjesme”, *Rad XI-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Novom Vinodolskom 1964*, Zagreb, 1966.
- Čubelić, Tvrtko, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 1988.
- Đurić, Vojislav, *Tužbalica u svetskoj književnosti*, Štamparija “Privrednik”, Beograd, 1940.
- Ђорђевић, Тих Р., “Лечење умоболних у манастирима; Шишање у жалости и Конопац са стрељаног човека”, *Гласник Скопског научног друштва* (III), 1928, s. 341-346.
- Džaković, Vukoman, *Antologija narodnih tužbalica*, Narodna knjiga, Beograd, 1962.
- Edwards, Lovett Fielding, *The Yugoslav coast*, Hastings House Publishers, New York, 1974.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut I*, TDK Yay., Ankara, 2002.
- Fortis, Alberto, *Put po Dalmaciji*, (Prir. Josip Bratulić), Globus, Zagreb, 1984.
- Gordon, R. K., *Anglo-saxon Poetry*, J.M. Dent, London, 1964.
- Görkem, İsmail, *Türk Edebiyatında Ağıtlar*, Akçağ Yay., 2001, Ankara.
- Halman, Talat S., *Eski Mısır'dan Şiirler*, YKY Yay., İstanbul, 1994.
- Halman, Talat S., *Eski Uygarlıkların Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010.
- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara, 1986.

- Karaca, Faruk, “Ölümlle İlgili Davranış Örüntüleri Açısından Modern Batı ve Türk İslam Kültürü”, *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 1999, s. 65-76.
- Karadžić, Vuk S., *Život i običaji naroda srpskoga*, SKZ, Beograd, 1957.
- Kilibarda, Novak, *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.
- Köprülü, Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara, 1999.
- Köprülü, Mehmet Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1990.
- Lalević, M. S., “Odnos i veze bugarska i tuzbalica”, *Prilozi proucavanju narodne poezije*, 111/1-2, Beograd, 1936.
- Lilek, Emilian, “Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine”, *GZM*, Sarajevo, 1894.
- Lovrenović, Dubravko, *Stećci bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*, Rabić, Sarajevo, 2009.
- Milićević, Josip, “Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini”, *Narodna umjetnost*, Vol. 5-6 No. 1, 1967, s. 433-511.
- Milosavljević, Milorad, “Srpski narodni običaji iz Sreza omoljskog”, *Srpski etnografski zbornik XIX*, Beograd, 1913.
- Murko, Matija, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike*, I knjiga, Zagreb, 1951.
- Mužić, Ivan, “Vlasi i starobalkanska pretkršćanska simbolika jelena na stećcima”, *Starohrvatska prosvjeta*, Vol. III No. 36, Split, 2009, s. 315-349.
- Nametak, Alija, “Neki narodni običaji i lokalne tradicije muslimana u Podgorici”, *Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju II*, Cetinje, 1962.
- Nibelung'lar Destanı*, (Çev. Bilge Umar), YKY Yay., İstanbul, 2003.
- Palameta, Miroslav, “Reljefni prikazi kola na stećcima”, *Hercegovina*, No. 4, 2018, s. 87-116.

- Pešić, Radmila, “Tužbalica sestre na Njegoševim odrom“, *Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju*, III, Cetinje, 1963, str. 347–351.
- Polje Jadikovo: Antologija crnogorskih narodnih tužbalica*, (Ured. Branko Banjević vd.), Grafički zavod, Podgorica, 1971.
- Rajković, Zorica, “Narodni običaji okolice Donje Stubice“, *Narodna umjetnost*, Vol. 10 No. 1, 1974, s. 152-214.
- Rihtman, Cvjetko, “Čičak Janja - narodni pjevač s Kupresa“, *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, Vol. 1, Sarajevo, 1951, s. 33-40.
- Mladenović, Olivera, *Kolo u Južnih Slovena*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut, 1973.
- Sokolov, Yuri M., *Russian Folklore*, (Trans. Catherine Ruth Smith) Folklore associates, Pennsylvania, 1966.
- Stojanovic, Petar D., “Obidaji narodnog zaljenja i njihovi društveni korijeni u Crnoj Gori i sjevernoj Albaniji (stanje u XIX. i prvoj polovini XX. Vjeka)“, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 48, Zagreb, 1980.
- Tolstoj, Svetlana - Radenković, Ljubinko, *Slovenska mitologija: enciklopedijski rečnik*, Beograd Zepter Book World, 2001.
- Шаулић, Новица, *Српске народне тужбалице*, Графички институт „Народна мисао“, Београд, 1929.
- The Nibelungenlied*, (trans. Daniel Bussier Shumway), The Riverside Press Cambridge, Massachusetts, 1909.
- Topbaş, Şükufe, “Düğün Türküleri ve Türk Ailesi“, *Folklor Araştırmaları*, S. 102, Ocak 1958.
- Trojanović, Sima, “Stari slovenski pogreb“, *Srpski književni glasnik*, III, Beograd, 1901.
- Vidaković-Petrov, Krinka, *Ogledi o usmenoj književnosti*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1990.
- Vidović, Drago, “Predstave kola na stećcima i njihovo značenje“, *Glasnik zemaljskog muzeja*, IX (Arheologija), Sarajevo, 1954, s. 275-278.

- Влаховић, Влајко, “Неколико народних обичаја”, *Гласник, етнографских музеја у Београду*, Книга 10, 1971, с. 118-123.
- Vrčević, Vuk, *Tužbalica*, (pripr. Dr Danilo Radojević), Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011.
- Vukanović, Tatomir, “Studije iz balkanskog folklora IV. Profesionalno naricanje u balkanskih naroda”, *Vranjski glasnik*, VIII, Narodni muzej u Vranju, Vranje, 1972.
- Vukanovic, Tatomir, *Narodne tuzbalice, Vranje*, 1972.
- Vukmanović, Jovan, Paštrovići, CID, Podgorica, 2002.
- Zore, Luko, “Bosanski grobovi”, *Program c. k. Velikog gimnazija u Dubrovniku za šk. god. 1880—1881*, Dubrovnik, 1881.

DİZİN

- Adnan Ćirgić, 2, 8, 9, 13, 14, 16,
17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 32,
33, 35, 38, 39, 40, 41, 47, 99
- Adriyatik, 12, 14
- ağıt, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22,
23, 25, 28, 30, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 43
- Ağıt, iii, v, 3, 8, 22, 34, 36, 38,
40, 43, 54
- Alberto Fortis, 11
- Alija Nametak, 13, 14
- Alman, 10, 20
- Anglo-Sakson, 3
- Antik Yunan, 2, 30
- Atilla, 3
- Avusturya, 20
- Beowulf, 3, 99
- Boka körfezi, 7, 11, 13, 24, 38
- Bosna Hersek, 13, 26
- Boşnak, vi, 13
- Bowra, 3, 99
- Bugarštica*, 7
- Büyük Teoderik, 3
- Cvjetko Richtman, 25
- Dalmaçya, 7, 11, 13, 14, 26
- Dede Korkut, 4, 5, 100
- Dietrich von Bern, 3
- Dinar Alpleri, 7, 12
- Divan-ı Lügat-it Türk, 4
- Dubrovnik, 13, 27, 103
- Eski Varoş bölgesi, 39
- Hersek, 7, 12, 13, 26, 28, 35, 38
- Hırvat, 5, 6, 10, 13, 34
- Hırvatistan, 10, 14, 34
- I. Stefan Uroš Milutin, 10
- İlhan Başgöz, 23
- Jean Chenault, 10
- Jelena, 10
- Juraj Šižgorić, 10, 14
- Karadağ, v, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 18,
21, 24, 25, 26, 28, 31, 35, 36,
38, 39, 40, 43, 67, 91, 92
- Kiev, 10
- Knez Danilo, 11, 38
- Krajina, 14
- Lalević, 7, 101
- Latin, 11
- Lelek*, 8, 94
- Luko Zore, 27
- Matija Murko, 7, 16
- Mehmet Fuat Köprülü, 2, 4, 30
- Mısır, 2, 30, 100
- Mihajlovac bölgesi, 39
- Milica Milošević, 39
- naricaljka, 10
- Nestor kroniği, 10
- Niş, 10
- Novak Kilibarda, 9, 17, 35, 43
- Ogier Ghiselin de Busbecq, 10
- Orta Asya, 15, 29

Orta Çağ Bosna Devleti, 26
Osmanlı Devleti, 10
Paštrovići bölgesi, 12, 38
Podgorica, 6, 7, 9, 12, 13, 101,
102, 103
Poulet, 13
Prens Oleg, 10
Roma, 2, 26
Samobor, 14
Saraybosna, 13
Sırbistan, 10, 13, 26
Sırp, 5, 10, 13, 20, 32, 43, 81
Šibenik, 10, 14
Siegfried, 3
Slav, iii, v, vi, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,
11, 12, 15, 16, 18, 19, 21, 22,
23, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 36,
38, 39, 40, 41
Slavonya, 14
Smederevo bölgesi, 26
Sokolov, 4, 23, 102
steçak, 26, 29
Steçak, vi
Stefan Lazarević, 10
Subotica, 14
Sümer, 2
Tatomir Vukanović, 16
Tužbalica, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 12,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
22, 23, 24, 25, 32, 33, 35, 37,
38, 39, 40, 47, 50, 52, 56, 59,
61, 64, 66, 67, 69, 71, 72, 74,
75, 99, 100, 102, 103
Türk, 1, 4, 5, 15, 19, 23, 24, 30,
43, 48, 49, 50, 62, 63, 74, 81,
99, 100, 101, 102
Tvrtko Čubelić, 6, 10
Venedik, 10
Vinkovac bölgesi, 14
Vladimir Čorović, 16
Vuk Karadžić, 11, 12, 15, 16, 25,
32, 35, 36, 38, 101
Vuk Vrčević, 6, 11, 12, 13, 15,
20, 24, 37, 38, 40, 50, 52, 56,
59, 61, 64, 66, 67, 69, 71, 72,
74, 75
Yugoslavya, 20
zadruga, 4
Zaplanik, 28
Zlarin, 14